

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра теорії та практики управління

«На правах рукопису»
УДК 351.84:364.046.6:005.7(477)

До захисту допущено:
В. о. завідувача кафедри
_____ Ростислав ПАШОВ
«__» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

**за освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування та електронне
урядування»**

зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

**на тему: «Механізми формування інституційної основи соціальної адаптації
ветеранів війни в Україні»**

Виконав:

студент VI курсу, групи СУ-341МП
Яковина Андрій Романович

_____

Науковий керівник:

професор кафедри теорії та практик управління,
д.наук з держ. упр., професор,
Іваницька Ольга Михайлівна

_____

Рецензент:

доцент кафедри філософії, к. філос. н., доцент,
Гераськов Сергій Вадимович

_____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань.

Студент _____

Київ – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Яковина Андрій Романович. Механізми формування інституційної основи соціальної адаптації ветеранів війни в Україні. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра за освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування та електронне урядування» зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Кафедра теорії та практики управління, Київ, 2025.

Магістерська робота присвячена дослідженню механізмів формування інституційної основи соціальної адаптації ветеранів війни в Україні. У роботі розкрито теоретико-методологічні засади соціальної адаптації ветеранів як об'єкта державної соціальної політики, систематизовано ключові механізми медичної, психологічної, соціально-економічної та професійної реінтеграції. Проаналізовано міжнародний та європейський досвід transition assistance, моделі реабілітації та інституційні архітектури країн ЄС і НАТО, що формують порівняльну рамку для модернізації української ветеранської політики.

У магістерській дисертації здійснено комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення, інституційної структури та стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни. Оцінено дієвість медичних, реабілітаційних, житлових, трудових, освітніх і соціальних гарантій, визначено ключові проблеми фрагментованості, нерівномірності доступу до послуг та обмеженої міжвідомчої координації. Показано роль органів місцевого самоврядування, громадських організацій, волонтерських ініціатив і міжнародних партнерів у підтримці ветеранів, підкреслено пріоритетність ветеранської тематики в діяльності організації громадянського суспільства у 2025 році.

У результаті дослідження обґрунтовано стратегічні напрями вдосконалення механізмів державного управління у сфері соціальної адаптації ветеранів війни, визначено інституційні, цифрові та управлінські інструменти формування

інтегрованої моделі підтримки. Сформульовано практичні рекомендації щодо модернізації державних стандартів, цифровізації доступу до послуг та зміцнення партнерства «держава – громади – громадянське суспільство».

Ключові слова: соціальна адаптація ветеранів, державна політика соціальної адаптації ветеранів, публічне управління, реабілітація, соціальні послуги, transition assistance, інституційні механізми роботи з ветеранами, цифрове врядування.

SUMMARY

Yakovyna Andriy Romanovych. Mechanisms of formation of the institutional basis of social adaptation of war veterans in Ukraine. – Qualification work in the form of a manuscript.

Master's thesis for the degree of master in the educational and professional program "Public Administration and E-Government" in the specialty 281 Public Management and Administration. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Theory and Practice of Management, Kyiv, 2025.

The master's thesis is devoted to the study of the mechanisms of formation of the institutional basis of social adaptation of war veterans in Ukraine. The work reveals the theoretical and methodological principles of social adaptation of veterans as an object of state social policy, systematizes the key mechanisms of medical, psychological, socio-economic and professional reintegration. The international and European experience of transition assistance, rehabilitation models and institutional architectures of the EU and NATO countries, which form a comparative framework for the modernization of Ukrainian veterans' policy, are analyzed.

The dissertation provides a comprehensive analysis of the regulatory framework, institutional structure and the state of implementation of the state policy of social adaptation of war veterans. The effectiveness of medical, rehabilitation, housing, labor, educational and social guarantees is assessed, the key problems of fragmentation, uneven access and limited interagency coordination are identified. The role of local governments, public organizations,

volunteer initiatives and international partners in supporting veterans is shown, the priority of veterans' issues in the activities of CSOs in 2025 is emphasized.

As a result of the study, strategic directions for improving state governance mechanisms in the field of social adaptation of war veterans are substantiated, institutional, digital and managerial tools for forming an integrated support model are identified. Practical recommendations are formulated for the modernization of state standards, digitalization of access to services, and strengthening the partnership "state - communities - civil society".

Keywords: social adaptation of veterans, state policy, public administration, rehabilitation, social services, transition assistance, institutional mechanisms, digital governance.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	11
1.1. Соціальна адаптація ветеранів як об'єкт державної соціальної політики...11	11
1.2. Механізми соціальної адаптації ветеранів війни.....21	21
1.3. Європейський та міжнародний досвід соціальної інтеграції ветеранів війни.....25	25
Висновки до розділу 1.....37	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	38
2.1. Нормативно-правові та інституційні засади формування механізмів соціальної адаптації ветеранів війни в Україні.....38	38
2.2 Оцінка стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни.....49	49
2.3.Аналіз внеску органів місцевого самоврядування, волонтерських і міжнародних організацій у процесі соціальної інтеграції ветеранів війни.....62	62
Висновки до розділу 2.....76	76
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ АДАПТАЦІЄЮ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	78
3.1. Стратегічні напрями реалізації державної політики у сфері соціальної адаптації ветеранів війни.....78	78
3.2. Інноваційні механізми управління системою соціальної адаптації в Україні.....86	86
3.3. Механізми формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів.....90	90
Висновки до розділу 3.....94	94
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	112

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР

- CBT - Cognitive Behavioral Therapy (когнітивно-поведінкова терапія)
- ЦНАП - Центр надання адміністративних послуг
- DDR - Disarmament, Demobilization and Reintegration (роззброєння, демобілізація та реінтеграція)
- DSM-5 - *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5-е видання
- EAA - *European Accessibility Act* (Європейський акт з безбар'єрності)
- EMDR - *Eye Movement Desensitization and Reprocessing*
- EU - European Union (Європейський Союз)
- ICD-11 - *International Classification of Diseases*, 11-й перегляд
- IOM - International Organization for Migration (Міжнародна організація з міграції)
- IREX - International Research & Exchanges Board
- КМУ - Кабінет Міністрів України
- МОЗ - Міністерство охорони здоров'я України
- МОП - Міжнародна організація праці
- МСЕК - Медико-соціальна експертна комісія
- МВС - Міністерство внутрішніх справ України
- НАТО (NATO) - North Atlantic Treaty Organization (Організація Північноатлантичного договору)
- НСЗУ - Національна служба здоров'я України
- ООН - Організація Об'єднаних Націй
- ОВА - Обласна військова адміністрація
- PTSD / ПТСР - Посттравматичний стресовий розлад
- UNDP - United Nations Development Programme (Програма розвитку ООН)
- USAID - United States Agency for International Development (Агентство США з міжнародного розвитку)
- ВООЗ (WHO) - Всесвітня організація охорони здоров'я
- єВетеран - Державна цифрова платформа сервісів для ветеранів

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблематика соціальної адаптації ветеранів війни формується в межах стратегічних пріоритетів державної соціальної політики, оскільки впливає на параметри суспільної стійкості, безпекової спроможності, відновлення людського капіталу та динаміку післявоєнної трансформації соціально-економічних систем. Зростання кількості осіб, які повертаються з бойових дій, генерує нові виклики для державного управління, пов'язані з інтеграцією ветеранів у цивільне життя, відновленням їхнього фізичного та психологічного здоров'я, відтворенням професійної спроможності та забезпеченням рівного доступу до соціальних послуг. Ветеранська політика перестає бути локальним соціальним напрямом і трансформується у комплексний управлінський феномен, який охоплює питання соціального захисту, працевлаштування, освіти, реабілітації, безпеки, місцевого розвитку та цифрових публічних сервісів.

Масштабність воєнних дій зумовлює суттєві зміни у демографічній структурі, рівні зайнятості, кадровому потенціалі та соціальній мобільності населення. Наявність значної кількості людей із травматичним досвідом бойових дій утворює довгострокові соціально-економічні ефекти від зміни структури ринку праці до зростання потреб у послугах ментального здоров'я та медичної реабілітації. У таких умовах у системі державного управління мають бути застосовані модернізовані інституційні механізми, здатні забезпечити системність підтримки, прогнозованість управлінських рішень, а також міжвідомчу інтеграцію сервісів у рамках спрямування до європейської інтеграції.

З огляду на зазначене, виникає об'єктивна необхідність у дослідженні механізмів формування інституційної основи державного управління соціальною адаптацією ветеранів. Наукове опрацювання цього напрямку є передумовою підвищення інституційної спроможності органів публічної влади, розширення можливостей цифрової модернізації системи, усунення управлінських бар'єрів і

формування цілісної політики, орієнтованої на довгострокове післявоєнне відновлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами кафедри.

Магістерська дисертація виконана на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» у рамках ініціативної теми: «Механізми формування інституційної основи соціальної адаптації ветеранів війни в Україні»

Стан наукової розробленості проблеми. Питання соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів війни широко представлене у сучасній українській науковій літературі, де дослідники аналізують трансформацію державної соціальної політики, нормативно-правові засади забезпечення соціальних прав ветеранів, управлінські механізми інтеграції та взаємодію суб'єктів публічної влади. У роботах І. Загоруї висвітлено напрями удосконалення державної політики щодо повернення ветеранів до цивільного життя, підкреслено необхідність узгодження соціальних, правових та управлінських інструментів підтримки [3]. Наукові висновки І. Селіванової розкривають системні проблеми державної політики соціальної інтеграції ветеранів, зокрема фрагментарність управлінських рішень і дисбаланс між нормативними гарантіями та фактичним доступом до послуг [4]. У дослідженнях А. Сидоренка наголошено на нормативно-правових аспектах захисту сімей військовослужбовців, що формують важливий контекст для вивчення механізмів адаптації ветеранів [5].

Важливе місце у науковому дискурсі займають дослідження, спрямовані на вивчення міжнародного досвіду реінтеграції ветеранів. Е. Костишин проаналізував практики США щодо повернення осіб із бойовим досвідом до цивільного життя, акцентуючи увагу на комплексності організаційних моделей підтримки та високому рівні інституційної координації [6]. Додаткове аналітичне підґрунтя створюють праці Т. Захаріної та Н. Науменко, де розкрито реінтеграційний потенціал ветеранів, бар'єри професійної адаптації та управлінські особливості формування ринку праці для осіб із бойовим досвідом [1; 2]. Правовий аспект соціальної підтримки ветеранів і учасників бойових дій представлений у працях В. Шевердіної та О. Козлова, які

аналізують еволюцію законодавства та виявляють проблеми реалізації соціальних гарантій на практиці [7; 8].

Мета дослідження - теоретичне обґрунтування, аналітична оцінка та визначення напрямів удосконалення механізмів формування інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів війни в умовах воєнного та післявоєнного відновлення.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- теоретично обґрунтувати зміст процесів соціальної адаптації ветеранів як структурованого напрямку державної соціальної політики;
- узагальнити державні механізми соціальної адаптації ветеранів.
- проаналізувати європейський та міжнародний досвід соціальної інтеграції ветеранів;
- дослідити нормативно-правові та інституційні засади формування механізмів соціальної роботи із ветеранами в Україні.
- оцінити стан реалізації національної державної політики соціальної адаптації ветеранів.
- проаналізувати внесок органів місцевого самоврядування, волонтерських і міжнародних організацій у процесі соціальної інтеграції ветеранів.
- обґрунтувати стратегічні напрями розвитку державної політики у сфері соціальної адаптації ветеранів.
- визначити інноваційні механізми управління системою соціальної адаптації.
- сформувати теоретичне підґрунтя застосування механізмів створення інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів.

Об'єкт дослідження – удосконалення державного управління у сфері соціальної адаптації ветеранів війни.

Предмет дослідження – застосування механізмів формування інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів війни.

Методи дослідження. У роботі застосовано загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, наукового узагальнення; спеціальні методи дослідження: Структурно-функціональний аналіз, інституційний аналіз, порівняльний аналіз, методи аналізу публічної політики, контент-аналіз нормативно-правової бази, системний підхід, ситуаційний аналіз, аналіз міжнародних практик.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні теоретичних засад функціонування механізмів соціальної адаптації ветеранів як об'єкта державної соціальної політики, узагальненні міжнародних моделей інтеграції осіб із бойовим досвідом у соціальне середовище та виокремленні їх концептуальних характеристик з урахуванням можливостей імплементації у вітчизняну практику, формуванні авторської моделі оцінювання інституційної спроможності системи соціальної адаптації, обґрунтуванні стратегічних напрямів модернізації державної політики у сфері підтримки ветеранів, а також визначенні інноваційних і цифрових механізмів розвитку інституційної інфраструктури, здатних забезпечити підвищення ефективності управління адаптаційними процесами.

Практичне значення отриманих результатів. Результати магістерської дисертації були впроваджені у практичну діяльність Міністерства у справах ветеранів України (Управління ветеранської освіти та бізнесу, Відділ забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб). На основі аналітичних матеріалів та пропозицій, підготовлених автором у межах виробничої практики (вересень – листопад 2025 р.), здійснено доопрацювання та впровадження оновленого професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» (наказ Міністерства у справах ветеранів України 2025 р., яким замінено наказ № 508 від 31.12.2024 р.).

Положення магістерського дослідження щодо необхідності посилення цифрових компетентностей фахівців, розвитку міжвідомчої взаємодії, упровадження неформальної освіти та етичних стандартів роботи з ветеранами були використані під час оновлення структури професійного стандарту. Зокрема, враховано пропозиції

щодо введення окремої цифрової компетентності (робота із системою VetPro, е-документообіг, основи кібергігієни), розширення переліку компетенцій у сфері взаємодії з територіальними громадами, громадськими організаціями та донорами, включення положень про неформальну та дистанційну освіту, а також посилення вимог до етичної поведінки та конфіденційності у роботі з ветеранами.

Факт практичного використання результатів магістерської дисертації та їх інтеграції в нормативно-правові акти Міністерства у справах ветеранів України підтверджується Актом впровадження результатів практики студента ФСП КПІ у діяльність Міністерства у справах ветеранів України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати обговорено на наукових семінарах кафедри, конференціях з питань державного управління.

Публікації. У межах апробації результатів магістерського дослідження підготовлено та подано до публікації наукову статтю «Вдосконалення механізмів державного управління соціальною адаптацією ветеранів російсько-української війни в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення». Статтю подано до електронного наукового фахового видання «Координати публічного управління». Видання спеціалізується на проблематиці публічного управління та адміністрування, належить до сучасних академічних платформ для оприлюднення результатів наукових досліджень та включене до міжнародного реєстру періодичних наукових видань.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 121 сторінку.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ

1.1. Соціальна адаптація ветеранів як об'єкт державної соціальної політики

Соціальна адаптація ветеранів війни у теоретичному розумінні розглядається як багатовимірний процес відновлення та інтеграції особи, яка брала участь у воєнних діях, у мирне соціальне середовище. У наукових дослідженнях адаптація визначається через категорії соціальної реінтеграції, ресоціалізації, професійного відновлення, психосоціальної стабілізації та відтворення соціальних ролей. Вона включає медичні, психологічні, соціально-економічні та професійні компоненти, які у своїй сукупності забезпечують відновлення індивідуальної життєздатності та здатності до функціонування у цивільному суспільстві.

Вперше термін «адаптація» (від лат. «adaptatio») був використаний відомим фізіологом Г. Аубертом у 1865 р. для характеристики зміни чутливості аналізаторів під впливом абіотичних подразників [9]. У цей же час К. Бернар [10] відкриває принцип збереження рівноваги із зовнішнім середовищем, згідно з яким живий організм намагається забезпечити стабільність вітальних функцій і досягти гомеостазу, що якраз і відбувається за рахунок пристосування до умов навколишньої дійсності. Згодом поняття «адаптації» з біології перейшло у психологію, де традиційно розуміється як «процес і результат складного структурно – динамічного пристосування індивіда до впливу зовнішніх факторів» [11, с. 135].

Також поняття «адаптація» пов'язують з кібернетичними категоріями саморегуляції та управління, де як механізм адаптації розглядається негативний зворотний зв'язок (реагування системи, що самоуправляється, на мінливі умови середовища). Термін використовується тільки до характеристики цілісних систем [12, с. 136-137]. Зокрема, у «Психологічному словнику» адаптація тлумачиться як «процес пристосування організму, особистості до зміни оточуючих умов життя, діяльності за допомогою фізіологічних, психічних і соціальних реакцій, спрямованих на створення передумов нормального функціонування у незвичних умовах» [13, с. 12]. Це ж

поняття також використовують в теорії інтелектуального розвитку, розробленої швейцарським психологом Ж. Піаже, яка тлумачить взаємовідносини індивіда і його оточення. Згідно з його концепцією, адаптація – і в біології, і в психології – розглядається як єдність протилежно спрямованих процесів: акомодатії та асиміляції. Перший з них забезпечує модифікацію функціонування організму чи дій суб'єкта відповідно до властивостей середовища. Другий процес змінює ті чи інші компоненти цього середовища, переробляючи їх відповідно до структури організму або включаючи в схеми поведінки суб'єкта [14].

Поняття «соціальна адаптація» було введено в науковий обіг американськими соціологами У. Томасом і Ф. Знанецьким [15] на початку ХХ ст. Численні визначення цього поняття, що пропонуються вченими, не привели поки до прийняття єдиного тлумачення, без чого термін має суб'єктивну основу, що ускладнює оперування ним. Незважаючи на простоту й очевидність, поняття «соціальна адаптація» нерідко наповнюється різним змістом. Багато в чому це пов'язано зі складним характером поняття, яке одночасно відображає і процес пристосування суб'єкта до норм суспільства, і результат цього процесу.

Еволюція соціально-наукового знання сприяла формуванню багатокомпонентної структури цього поняття, що охоплює психологічні, соціологічні, культурні та поведінкові характеристики, які визначають здатність індивіда чи соціальної групи взаємодіяти з оточенням, освоювати нові ролі та долати наслідки критичних ситуацій. Ускладнення соціальних процесів, зміна умов життєдіяльності та різноманіття форм соціального досвіду зумовили необхідність класифікації адаптаційних феноменів і теоретичного виокремлення компонентів, які характеризують складне структурно-системне явище адаптації як такого.

Психоаналітичний та психодинамічний підходи до пояснення соціальної адаптації становлять важливу парадигму її теоретичного осмислення. В основі цих підходів лежать концептуальні положення З. Фрейда та А. Фрейд, які трактували адаптацію як складний внутрішній процес регуляції психіки, спрямований на підтримання рівноваги між внутрішніми потягами та зовнішніми соціальними вимогами. Соціальна адаптація у межах психоаналітичної традиції постає як

механізм, за допомогою якого індивід долає внутрішні конфлікти, що виникають унаслідок взаємодії між базовими психічними структурами та середовищем, і формує способи поведінки, які забезпечують його стабільне функціонування у суспільстві. Поєднання поглядів психоаналізу з ідеями У. Томаса та еволюційною моделлю А. Емерсона створило концептуальну рамку, яка розкриває соціальну адаптацію як багатовекторний процес, що охоплює біологічні, психологічні та соціокультурні рівні [15].

У межах сформованої парадигми виокремлюються три типи соціальної адаптації, які відображають різні стратегії взаємодії індивіда з середовищем. Перший тип передбачає зміну зовнішнього середовища з метою приведення його у відповідність до потреб особи, що узгоджується з активними моделями поведінки та ідеями про суб'єктність індивіда у власному адаптаційному процесі. Другий тип охоплює внутрішні трансформації особистості, спрямовані на модифікацію власних установок, мотивів та моделей реагування, що дозволяє індивідові знижувати конфліктність взаємодії із соціальним середовищем. Третій тип пов'язаний із пошуком сприятливого соціального простору, у якому організм може функціонувати найбільш комфортно, що відповідає еволюційним принципам виживання та самоорганізації системи [16].

Вагомий внесок у теоретичне осмислення соціальної адаптації належить Е. Дюркгейму. У праці «Суспільний поділ праці» [17] він аналізує соціальну солідарність через призму правових регуляцій, підкреслюючи, що соціальні зв'язки функціонують як система обов'язків і прав, що поєднують індивідів у єдине соціальне ціле, що дає можливість розглядати адаптацію як форму інтеграції, у межах якої індивід переймає нормативні структури соціального життя. Поділ праці, за Дюркгеймом, не лише визначає місце особи в соціальній системі, а й виступає чинником адаптації, оскільки забезпечує соціальну згуртованість та взаємозалежність.

Ідеї соціальної адаптації отримали подальший розвиток у працях А. Редкліфф-Брауна, який застосував концепцію адаптації у соціальній антропології. Учений розрізняв внутрішню та зовнішню адаптацію, порівнюючи соціальну систему з

біологічним організмом. Внутрішня адаптація, на його думку, залежить від узгодженості та взаємодії структурних елементів системи, тоді як зовнішня адаптація характеризує здатність соціальної групи або індивіда пристосовуватися до умов середовища [18, с.394].

Узагальнення теоретичних підходів засвідчує, що соціальна адаптація у різних наукових традиціях розглядається як складний процес, який поєднує внутрішні психічні механізми, культурні зразки, соціальні норми та поведінкові стратегії індивіда. Вона охоплює взаємодію з середовищем, перетворення цього середовища або внутрішню трансформацію суб'єкта, що зумовлює різні форми адаптаційних практик від пасивного пристосування до активної зміни соціальних умов.

У Великій українській енциклопедії соціальна адаптація визначається як процес і результат активного пристосування індивіда або соціальної групи до вимог та очікувань учасників нової або зміненої соціальної системи [19]. Зміст цього визначення актуалізується у зв'язку з поверненням військовослужбовців із зони бойових дій, для яких адаптація набуває характеру складного комплексу психофізіологічних, соціальних і професійних трансформацій.

У наукових дослідженнях виокремлюється взаємозумовленість зовнішніх і внутрішніх чинників адаптаційного процесу. Ю.Бриндіков наголошує, що адаптація ветеранів має багатовимірну природу, оскільки визначається впливом соціального оточення, зміною життєвих умов, фізіологічних параметрів та індивідуально-психологічних властивостей [20, с. 74]. Особлива увага приділяється емоційній стійкості, яка забезпечує здатність ветерана підтримувати внутрішню рівновагу, протидіяти стресогенним чинникам та знижувати ризики дезадаптаційних реакцій. Підвищення рівня емоційної стійкості, за підходом автора, виступає важливим показником загальної успішності переходу від військової до цивільної життєдіяльності.

Дослідження Т.Вдовиченка акцентують на професійній складовій адаптації, яка охоплює зміну змісту праці, професійних ролей і соціальних взаємодій [21, с. 169]. Працевлаштування розглядається ним не лише як економічний фактор, а як центральний механізм формування почуття соціальної значущості, включеності у

цивільну спільноту та стабілізації психоемоційного стану ветерана. Успішне входження на ринок праці зменшує ризики ізоляції, сприяє відновленню самооцінки, підсилює образ «активного суб'єкта», що є критично важливим у період післявоєнної реадаптації.

У працях А.Красильщикова окреслюється багаторівневість адаптації, яка проявляється через різні аналітичні конструкції від «соціальної адаптації» до «соціально-психологічної адаптації» [22, с. 118]. Така термінологічна диференціація підкреслює, що адаптаційний процес може бути спрямований як на опанування нових соціальних ролей, так і на перебудову системи міжособистісних взаємодій, базових цінностей і моделей поведінки. Військовослужбовці, повертаючись до цивільного життя, мають подолати розрив між нормами військової культури та вимогами цивільного середовища, що потребує не стільки механічного «пристосування», скільки активного переосмислення соціальної ідентичності та формування нових стратегій комунікації.

Соціальна адаптація ветеранів війни формується як окремий, спеціалізований напрям державної соціальної політики, що поєднує загальні теорії адаптації з особливостями впливу бойового досвіду на особистість і соціальне середовище. У сучасних концепціях використовується низка споріднених термінів – «реінтеграція», «перехід до цивільного життя», «соціально-трудова інтеграція», «психосоціальна реадаптація», які акцентують різні аспекти повернення ветеранів до мирного суспільства, але в сукупності описують цілісний адаптаційний процес. Узагальнені моделі ветеранської реінтеграції виділяють кілька ключових доменів: здоров'я (фізичне й психічне), соціальні зв'язки, професійна реалізація, економічна самостійність, участь у громадському житті, відчуття сенсу й життєвої цілі [24]. Саме через призму цих доменів соціальна адаптація ветеранів набуває рис об'єкта державної соціальної політики.

З погляду теорії державної політики, соціальна адаптація ветеранів належить до категорії цільових (таргетованих) політик, орієнтованих на специфічну групу населення з підвищеними ризиками соціальної вразливості. У такому підході ветеранська політика розглядається як підсистема соціальної політики, що виконує

три базові функції: компенсаторну (відшкодування втрат, пов'язаних з участю у війні), відновлювальну (медична, психічна, соціально-психологічна реабілітація, повернення працездатності) та інтеграційну (формування умов для стійкого включення ветеранів у соціально-економічні та громадські процеси) [23].

У сучасній літературі набуває поширення підхід, згідно з яким зміст ветеранської адаптації визначається категорією «реінтеграційний потенціал». Під ним розуміють сукупність ресурсів ветерана (здоров'я, освіта, професійні навички, соціальний капітал, мотивація до змін) та ресурсів соціального середовища (якість інституцій, доступність сервісів, рівень підтримки громади), що у взаємодії зумовлюють результативність адаптації [24, с.230]. Державна політика у такому підході має бути спрямована на підсилення обох компонентів: розвиток індивідуального потенціалу ветеранів через програми освіти, перекваліфікації, психологічної й соціальної реабілітації та водночас – підвищення інституційної спроможності системи соціальної підтримки.

У теоретико-методологічному аспекті соціальна адаптація ветеранів описується через поєднання кількох наукових традицій. Концепції переходу (transition theory) розглядають вихід зі збройних сил та перехід до цивільного життя як критичний життєвий період, який потребує спеціально спроектованих інтервенцій. У таких моделях наголошується, що успішність адаптації залежить від чіткості інституційних «маршрутів» переходу, доступності інформації, якості супроводу та наявності підтримувальних мереж [25].

Запропоновані методики вимірювання рівня соціальної адаптації ветеранів включають як об'єктивні індикатори (житлові умови, зайнятість, стабільність доходів, доступ до медичних і соціальних послуг), так і суб'єктивні (задоволеність життям, відчуття приналежності до громади, якість сімейних стосунків, психологічний комфорт) [26]. На основі таких підходів соціальна адаптація ветеранів у державній політиці розглядається як процес, що має бути постійно моніторингований з використанням надійних показників та інструментів зворотного зв'язку.

Окремий пласт досліджень стосується інституційних принципів ветеранської реінтеграції. У наукових роботах формулюються методологічні принципи, серед яких – комплексність (узгоджений розвиток медичних, соціальних, освітніх та економічних компонентів адаптаційної системи), ієрархічність (розподіл відповідальності між рівнями управління), субсидіарність (підтримка максимальної реалізації ресурсів громади та самого ветерана) і партнерство (залучення громадського сектору, ветеранських об'єднань, сімей). Саме через реалізацію таких принципів соціальна адаптація ветеранів перетворюється на сферу стратегічного планування в системі публічного управління [27, с.44].

Відповідно до предмета нашого дослідження проаналізуємо принципи методології, розроблені вченим Дж. Розенау [9]. Запропоновані науковцем принципи були адаптовані нами відповідно до досліджуваної теми:

- принцип історичного підходу дає можливість визначити, яким чином на процес соціальної реінтеграції ветеранів впливають соціальні явища та процеси;
- принцип ідеалізації сприяє обґрунтуванню причинно-наслідкових зв'язків між усіма компонентами реінтеграційного процесу;
- принцип абстрагування спрямований на узагальнення всіх компонентів, які впливають на процес соціальної реінтеграції;
- принцип неабсолютності передбачає існування різних концепцій, які визначають процес соціальної реінтеграції ветеранів, і виявляє відхилення, що обґрунтовуються іншими теоретичними концепціями;
- принцип раціонального підходу передбачає зв'язок процесів, які протікають у соціумі і які впливають на процес соціальної реінтеграції, та знаходження причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ;
- принцип творчого підходу спрямований на виявлення теоретичних основ процесу соціальної реінтеграції;
- принцип емпіричного підходу передбачає побудову теоретичних моделей процесу соціальної реінтеграції на основі фактів, які вже існують;

– принцип актуалізації дозволяє розроблення теоретичного дослідження, яке відповідає вимогам сучасного соціуму у випадку, коли існуюча концепція не відповідає розвитку сучасного соціуму [28].

Досліджуючи процес соціальної реінтеграції ветеранів, В. Хонін, спираючись на методологічні засади сучасної соціальної теорії, інтерпретує реінтеграційний процес як форму синергійної трансформації матерії, де ключову роль відіграє взаємодія суб'єктів соціального середовища [29, с.104]. Наукова традиція розглядає реінтеграцію через призму обміну енергією між особистостями, коли включення у комунікативні зв'язки супроводжується циркуляцією інформаційно-енергетичних потоків. Результатом такого обміну стає формування нового енергетичного поля, яке відображає характер життєдіяльності учасників соціальної взаємодії у конкретному історичному періоді. Енергетичні параметри соціальних взаємозв'язків змінюються відповідно до суспільних трансформацій, що впливають на колективний досвід і поведінкові моделі [28].

Під час участі у військових діях ветерани формують спільне енергетичне поле, зумовлене інтенсивністю бойового досвіду, емоційними навантаженнями та особливостями стресових чинників. Колективний військовий досвід виконує функцію інтегративного чинника, що забезпечує згуртованість ветеранів та формує основу для появи стійких груп підтримки. Спільний бойовий досвід спричиняє трансформацію індивідуальних життєвих наративів, оскільки до участі у військових подіях переважна частина ветеранів не мала травматичного досвіду, а повернення до мирного життя передбачає необхідність інтегрувати отримані переживання у нову соціальну реальність [28].

Соціальна реінтеграція ветеранів характеризується багаторівневою структурою. Мікрорівневий вимір охоплює родинне середовище, яке впливає на емоційний стан, поведінкові реакції, відновлення почуття безпеки та стабільності. Мезорівневий вимір включає місцеву громаду, що виступає інституційним простором соціальної взаємодії, де відбувається відновлення соціальних ролей, участь у громадському житті, включення у локальні мережі підтримки. Макрорівневий вимір відображає державну політику щодо ветеранів, яка визначає можливості доступу до

соціальних гарантій, реабілітаційних програм, медичної та психологічної підтримки, механізмів професійної адаптації та інтеграції у ринок праці [29].

У теорії державної соціальної політики дедалі більше уваги приділяється цифровим та сервісним вимірам підтримки ветеранів. Соціальна адаптація в цьому контексті пов'язується з розбудовою комплексних сервісних моделей – «єдиного вікна», електронних реєстрів ветеранів, цифрових платформ для доступу до послуг, систем моніторингу й оцінювання програм. Цифрові механізми розглядаються як інструмент зменшення адміністративних бар'єрів, підвищення прозорості, персоналізації підтримки та координації між різними інституціями, що працюють з ветеранами [30].

Узагальнення теоретичних підходів дозволяє сформулювати характеристику характеристик соціальної адаптації ветеранів як об'єкта державної соціальної політики (рис.1.1).

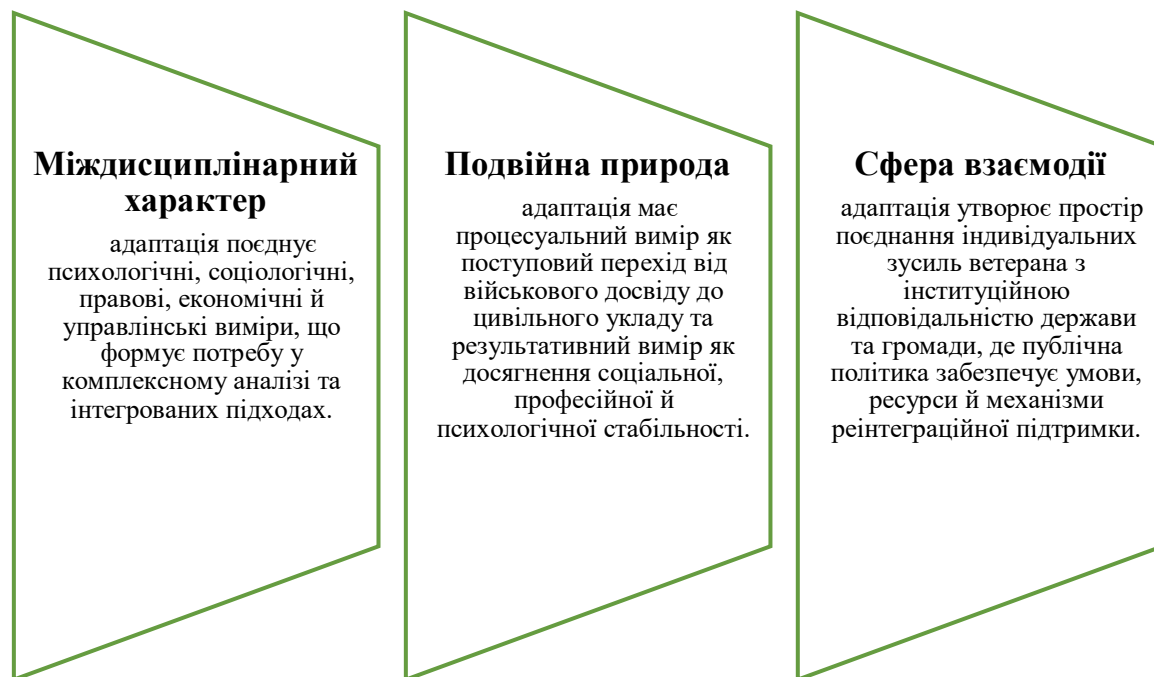

Рис.1.1. Концептуальна модель характеристик соціальної адаптації ветеранів у системі державної соціальної політики

Джерело: розроблено автором

По-перше, йдеться про міждисциплінарність: феномен адаптації поєднує психологічні, соціологічні, правові, економічні та управлінські виміри, що вимагає комплексної аналітики й інтегрованих рішень.

По-друге, адаптація має процесуальний і результативний аспекти: як безперервний перехід від військового статусу до стабільного цивільного життєвого укладу і як стан відносної соціальної, професійної й психологічної стабільності ветерана.

По-третє, адаптація виступає полем взаємодії індивідуальних зусиль ветерана та інституційної відповідальності держави й громади, де державна політика має створювати рамкові умови, ресурси й механізми для реалізації реінтеграційного потенціалу.

У цьому розумінні соціальна адаптація ветеранів як об'єкт державної соціальної політики постає не як сукупність розрізнених заходів, а як системний, інституційно організований процес, ядром якого є узгоджена діяльність суб'єктів публічного управління, соціальних інститутів і самих ветеранів, що створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу механізмів, інституційного середовища та інструментів удосконалення системи державного управління у сфері соціальної адаптації ветеранів війни.

Отже, узагальнення теоретичних підходів до розуміння адаптації та соціальної адаптації дає підстави трактувати соціальну адаптацію ветеранів війни як багатовимірний, структурно й функціонально складний процес, що інтегрує біологічні, психологічні, когнітивні, культурні та соціально-нормативні виміри. Еволюція поглядів – від біологічних інтерпретацій адаптації та класичних психоаналітичних і неофрейдистських концепцій до гуманістичних, когнітивних, необіхевіористських та інституційно-соціологічних підходів – засвідчує перехід від розуміння адаптації як пасивного пристосування до її інтерпретації як активної, творчо-перетворювальної взаємодії індивіда із соціальним середовищем. Розмежування адаптації та пристосування, виокремлення внутрішньої й зовнішньої адаптації, акцент на ролі цінностей, норм, ідентичності та соціальної солідарності формують методологічну основу для аналізу ветеранських адаптаційних процесів. У

такому контексті соціальна адаптація ветеранів постає як спеціалізований об'єкт державної соціальної політики, що передбачає не лише відновлення індивідуальної життєздатності та соціальних ролей, а й проектування комплексної, багаторівневої інституційної системи підтримки, здатної забезпечувати стійку реінтеграцію осіб з бойовим досвідом у мирне суспільне середовище.

1.2. Механізми соціальної адаптації ветеранів війни

Механізми соціальної адаптації ветеранів війни доцільно розглядати як цілісну систему засобів, процедур, інституційних рішень та управлінських впливів, за допомогою яких реалізуються цілі державної соціальної політики у сфері ветеранської підтримки.

У теоретичному вимірі механізм трактується як структурований спосіб перетворення нормативно задекларованих цілей на практичні результати, що виявляються у зміні стану, поведінки, соціального статусу й життєвих перспектив певної групи населення [31]. У випадку ветеранів війни йдеться про таку організацію управлінських, фінансових, правових, соціально-психологічних та інформаційних впливів, яка забезпечує реальну реінтеграцію осіб з бойовим досвідом у мирне суспільне середовище, відновлення їх життєздатності, суб'єктності та участі у суспільному житті.

Призначення механізмів соціальної адаптації полягає у подоланні розриву між травматичним військовим досвідом і вимогами повсякденного цивільного буття. Участь у бойових діях супроводжується комплексом змін фізичних, психологічних, ціннісних, рольових, економічних, які ускладнюють безпосереднє повернення до попередніх соціальних ролей і видів діяльності. Без цілеспрямованих механізмів підтримки така група ризикує опинитися у стані тривалої дезадаптації, соціальної ізоляції, економічної вразливості, конфліктності у міжособистісних стосунках.

Вплив механізмів соціальної адаптації на ветеранів проявляється на кількох взаємопов'язаних рівнях. На індивідуальному рівні йдеться про зміну внутрішнього стану, відновлення почуття контролю над власним життям, формування нових життєвих цілей та планів, опанування стратегій подолання стресу. На

міжособистісному рівні відбувається реорганізація сімейних стосунків, відновлення довіри у близькому колі, включення у групи підтримки, ветеранські спільноти, громадські ініціативи. На інституційному рівні механізми забезпечують доступ до сервісів, медичних, психологічних, соціальних, освітніх, зайнятості, створюють прозорі правила взаємодії ветерана з органами публічної влади, громадами, роботодавцями, освітніми закладами. Таким чином формуються умови для переходу від статусу «об'єкта допомоги» до статусу повноправного суб'єкта суспільних відносин [32].

У теорії публічного управління механізми соціальної адаптації ветеранів зазвичай описують через сукупність структурних елементів: цілі, суб'єкти, об'єкти, інструменти, процедури, ресурси, інформаційні потоки та зворотний зв'язок. Цільовий компонент визначає бажані стани, до яких має привести адаптаційний процес: стабілізацію психічного здоров'я, відновлення працездатності, економічну самостійність, включеність у соціальні мережі підтримки, участь у громадському житті. Суб'єктний вимір охоплює органи публічної влади різних рівнів, спеціалізовані установи, служби зайнятості, освітні структури, реабілітаційні центри, громадські та ветеранські організації, роботодавців, місцеві громади. Об'єктом впливу виступають ветерани війни з усім спектром їхніх потреб і життєвих ситуацій [33, с.40].

Інструментальний компонент механізмів формують правові, економічні, організаційні, соціально-психологічні, інформаційно-комунікаційні та цифрові засоби управлінського впливу. Правові інструменти фіксують статус ветерана, гарантії соціального захисту, види пільг і послуг, визначають компетенції органів влади та процедури доступу до підтримки. Економічні інструменти включають грошові виплати, пенсійне забезпечення, цільові програми житла, податкові стимули, підтримку самозайнятості й підприємництва ветеранів. Організаційні інструменти охоплюють створення спеціалізованих служб, центрів підтримки, розбудову міжвідомчих платформ взаємодії, розвиток сервісних моделей на кшталт «єдиного вікна», де ветеран отримує комплекс послуг без надмірних бюрократичних бар'єрів.

Соціально-психологічні інструменти спрямовані на подолання наслідків травматичного досвіду, формування адаптивних стратегій поведінки, відновлення довіри до соціуму. До них належать програми психотерапії, групової підтримки, сімейного консультування, тренінги розвитку стресостійкості, саморегуляції, комунікативних та конфліктологічних компетентностей. Інформаційно-комунікаційні інструменти забезпечують доступ до знань про права й можливості ветеранів, роз'яснюють порядок отримання послуг, формують позитивний суспільний образ ветерана, протидіють стигматизації та дискримінаційним практикам. Цифровий вимір механізмів включає електронні реєстри, онлайн-кабінети, інтегровані платформи сервісів, системи моніторингу й аналізу даних, які дозволяють персоніфікувати підтримку, скорочувати часові витрати та підвищувати прозорість управлінських рішень [34].

Важливе значення має також часовий вимір механізмів. Адаптація не зводиться до одноразового втручання, а є тривалим процесом, який починається на етапі підготовки до звільнення зі служби й продовжується у період раннього та віддаленого післявоєнного життя. На різних етапах акценти зміщуються: спочатку переважають медичні та кризові психологічні заходи, згодом у центр виходять професійна орієнтація, зайнятість, соціальна активність, громадянська участь. Механізми мають враховувати динамічний характер потреб ветеранів, забезпечуючи гнучкість програм та можливість оновлення інструментарію.

Вплив механізмів соціальної адаптації на ветеранів проявляється як у прямій площині через отримання послуг, ресурсів, допомоги, так і в опосередкованій – через зміну інституційного середовища. Госпітальна база, доступність психологічної допомоги, готовність роботодавців працевлаштовувати ветеранів, ставлення громади, медійні наративи про воєнний досвід – усі ці елементи формують контекст, у якому відбувається адаптація. За наявності ефективних механізмів ветеран сприймає соціальну систему як передбачувану, справедливу й таку, що реагує на його запити. За відсутності узгоджених механізмів домінують відчуття випадковості, безсистемності, недовіра до інституцій, що поглиблює дезадаптаційні тенденції.

У таблиці 1.1. відображено класифікацію механізмів соціальної адаптації ветеранів війни.

Таблиця 1.1.

Класифікація механізмів соціальної адаптації ветеранів війни

Вид механізму	Сутність	Очікуваний вплив на ветеранів
Правові механізми	Нормативне закріплення статусу ветерана, гарантій, прав та процедур доступу до підтримки.	Захищеність, передбачуваність, зниження правової невизначеності, гарантії доступу до сервісів.
Економічні механізми	Фінансове та матеріальне забезпечення, створення умов економічної самостійності ветеранів.	Стабільність доходів, зниження ризику бідності, можливості самозайнятості й підприємництва.
Організаційні механізми	Побудова інституційної інфраструктури підтримки та координації між органами влади.	Доступність послуг, узгодженість інституційних дій, зменшення бюрократичних бар'єрів.
Соціально-психологічні механізми	Відновлення психоемоційного стану, подолання наслідків бойового досвіду, зміцнення соціальних зв'язків.	Зменшення ПТСР-симптоматики, відновлення довіри, покращення стосунків, подолання дезадаптації.
Освітньо-професійні механізми	Повернення ветеранів до професійної діяльності, підвищення кваліфікації, здобуття нових компетентностей.	Підвищення конкурентоспроможності, стабільна зайнятість, розвиток професійної ідентичності.
Соціально-інтеграційні механізми	Формування умов для участі ветеранів у житті громади та соціальних спільнот.	Зниження соціальної ізоляції, розширення соціального капіталу, відчуття приналежності.
Інформаційні механізми	Забезпечення доступу до необхідної інформації, роз'яснення прав, протидія стигмі та дезінформації.	Підвищення обізнаності, формування позитивного іміджу, подолання упереджень.
Цифрові механізми	Технологічна підтримка адаптаційних процесів, автоматизація доступу до сервісів.	Спрощення доступу до послуг, прозорість процедур, персоналізація підтримки.
Медико-реабілітаційні механізми	Відновлення фізичного здоров'я ветеранів, лікування наслідків поранень і травм.	Відновлення функціональності, покращення фізичного стану, підвищення якості життя.

Джерело: розроблено автором

Механізми соціальної адаптації ветеранів війни за рівнями реалізації відображено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Механізми соціальної адаптації ветеранів війни за рівнями реалізації

Рівень	Зміст механізмів	Вплив на ветеранів
Макрорівень	Загальнонаціональні стратегії, закони, стандарти послуг, державні програми, цифрові реєстри	Гарантованість прав, доступність базових послуг, передбачуваність підтримки, зменшення соціальної вразливості
Мезорівень	Регіональні програми, діяльність місцевих служб, veteran hubs, міжвідомча координація	Наближеність сервісів, оперативне реагування на потреби, персоніфікація підтримки, формування мереж взаємодопомоги
Мікрорівень	Індивідуальні плани, психологічна допомога, сімейне консультування, працевлаштування, кейс-менеджмент	Стабілізація психічного стану, відновлення соціальних ролей, підвищення життєвої самостійності, подолання ізоляції

Джерело: розроблено автором

Рівні реалізації механізмів соціальної адаптації ветеранів війни описуються як багаторівнева система, у межах якої стратегічні, інституційні та індивідуальні процеси утворюють єдину структуру державного впливу. Макрорівень охоплює вироблення стратегічних орієнтирів, нормативно-правове закріплення гарантій, розроблення національних програм, стандартизацію послуг, формування фінансових і цифрових інструментів підтримки, а також створення механізмів міжвідомчої координації. На цій площині визначаються базові принципи ветеранської політики й закладаються рамки функціонування усіх інших елементів системи [35].

Мезорівень репрезентує інституційну площину реалізації політики. Його наповнюють діяльність державних органів, служб зайнятості, медичних та реабілітаційних установ, органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, ветеранських і громадських організацій. Тут відбувається імплементація стратегічних рішень, організація доступу до сервісів, забезпечення регіональної адаптації програм, розгортання сервісних платформ, управління ресурсами й налагодження мережевої

взаємодії. Мезорівень формує інституційну інфраструктуру, у межах якої здійснюється практичне забезпечення процесів реінтеграції [35].

Мікрорівень зосереджує увагу на персоніфікованих формах взаємодії з ветераном. Сюди належать розроблення індивідуальних планів реінтеграції, психотерапевтичний та соціальний супровід, консультаційна підтримка, професійна орієнтація, робота з сім'єю, залучення до груп взаємодопомоги й громадських ініціатив. Саме у цьому вимірі проявляються конкретні зміни у поведінці, стані, соціальних зв'язках і життєвих перспективах ветерана.

Отже, механізми соціальної адаптації ветеранів війни у теоретичному та управлінському вимірах постають як багаторівнева, інтегрована система принципів, інструментів, методів, структур та процесів, завдяки якій здійснюється перехід від нормативно задекларованих цілей ветеранської політики до реальних змін у житті конкретних людей. Якість побудови та реалізації такої системи безпосередньо впливає на рівень соціальної стійкості, безпековий потенціал суспільства, відтворення людського капіталу й довіру до інститутів публічної влади.

1.3. Міжнародний та Європейський досвід соціальної інтеграції ветеранів війни

Міжнародні підходи до соціальної інтеграції ветеранів формують комплексну систему знань про моделі повернення військовослужбовців до мирного життя, що поєднують правові, соціальні, психологічні, економічні та управлінські компоненти. У світовому вимірі інтеграція ветеранів розглядається як елемент національної безпеки та стратегічної соціальної політики, оскільки визначає рівень стійкості суспільства, якість людського капіталу та довіру до державних інституцій. Порівняльний аналіз різних країн демонструє значний спектр політичних, організаційних і сервісних рішень, спрямованих на забезпечення переходу ветеранів від військової служби до цивільних ролей.

Європейський та міжнародний досвід соціальної інтеграції ветеранів війни спирається на розгалужену систему універсальних і регіональних правових актів, що визначають базові стандарти соціального захисту осіб, які зазнали наслідків збройних

конфліктів. Універсальна система прав людини виходить із положень Загальної декларації прав людини, де закріплено право на соціальне забезпечення (ст. 22) і право на достатній життєвий рівень, включно з медичною допомогою й соціальними послугами, а також гарантії у разі безробіття, хвороби, інвалідності чи втрати засобів до існування з незалежних причин [36].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права конкретизує згадану гарантію через право на соціальне забезпечення, включно із системами соціального страхування (ст. 9), право на найвищий досяжний рівень фізичного й психічного здоров'я (ст. 12), що формує загальну рамку для державних політик підтримки осіб з інвалідністю, поранених, демобілізованих військовослужбовців. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав у Загальному коментарі № 19 тлумачить право на соціальне забезпечення як центральний елемент людської гідності й прямо пов'язує його з необхідністю страхового та бюджетного захисту від ризиків інвалідності, втрати працездатності, безробіття, що безпосередньо стосується значної частини ветеранської спільноти [37].

Вагому роль у формуванні стандартів ветеранської політики відіграють документи міжнародного гуманітарного права. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року закріплюють обов'язок сторін конфлікту шукати, збирати й надавати допомогу пораненим і хворим, забезпечувати медичну опіку без будь-якої дискримінації, а також гарантувати фізичний та моральний догляд за військовослужбовцями, які вибули з бою внаслідок поранення або хвороби [38]. Зазначена база не регулює безпосередньо післявоєнну реінтеграцію, проте створює нормативний фундамент для довгострокових програм медичної, реабілітаційної й соціальної підтримки ветеранів, зокрема через вимогу гуманного ставлення, недопущення дискримінації й забезпечення належних умов для відновлення здоров'я. На цю логіку спираються подальші рекомендації ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Міжнародної організації праці та інших інституцій щодо тривалого супроводу осіб, які зазнали ушкоджень під час конфлікту.

Універсальні стандарти соціального захисту ветеранів опосередковано розвиваються й через документи, спрямовані на підтримку осіб з інвалідністю.

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю закріплює право на реабілітацію та хабілітацію (ст. 26), а також право на адекватний життєвий рівень і соціальний захист (ст. 28), включно з доступом до послуг, програм зменшення бідності, житлових програм, пенсійних схем і систем соціальної підтримки [39].

Для ветеранів, які набули інвалідності внаслідок бойових дій, зазначені норми слугують юридичною опорою, адже вимагають від держав розбудови комплексних систем реабілітації, професійного перенавчання та соціальної інтеграції з урахуванням специфічних потреб. Додатково Міжнародна організація праці у своїх стандартах щодо права на соціальне забезпечення й настановах із соціально-економічної реінтеграції екскомбатантів підкреслює необхідність поєднання програм зайнятості, перекваліфікації, підтримки підприємництва й розбудови системи соціального страхування для осіб, які повертаються з війни.

Європейський регіональний рівень формує власний нормативний контур. Переглянута Європейська соціальна хартія гарантує право на соціальний захист, охорону здоров'я, соціальну допомогу й соціальні служби, розглядаючи соціальне забезпечення як невід'ємний компонент правового статусу людини у державах – членах Ради Європи [40]. У низці аналітичних документів Ради Європи наголошується, що пільги, компенсації, соціальні послуги для ветеранів війни та жертв воєнних дій мають відповідати принципам недискримінації, доступності й адекватності, відображеним у стандартах Європейської соціальної хартії та практиці Європейського суду з прав людини. Право Європейського Союзу, попри відсутність окремої загальноєвропейської «ветеранської» директиви, опосередковано впливає на формування національних систем підтримки через норми Хартії основних прав ЄС, антидискримінаційне законодавство, директиви щодо рівності у сфері зайнятості, охорони праці, визнання професійної кваліфікації, мобільності робочої сили. У наукових працях підкреслюється, що держави – члени ЄС використовують зазначені норми як базу для спеціалізованих програм підтримки військовослужбовців і ветеранів, включно з пенсійними режимами, системами страхування від професійного ризику, схемами соціального забезпечення сімей загиблих.

Міжнародні організації, задіяні у процесах роззброєння, демобілізації та реінтеграції, додатково розробляють операційні керівництва, що задають стандарти соціальної інтеграції колишніх комбатантів. Програмні документи ПРООН, Африканського Союзу, Міжнародної організації праці трактують реінтеграцію як довготривалий соціально-економічний процес, основною метою якого є повернення екскомбатантів до цивільного статусу, набуття стійкого доходу й повноцінної участі в житті громад, з одночасним зниженням ризику рецидиву насильства [41]. У таких документах застосовується широкий підхід до адресатів політики – ветерани розглядаються поряд з іншими групами, постраждалими від конфлікту (вимушені переселенці, біженці, інваліди війни, члени сімей), що підсилює міжсекторальний характер правового регулювання й підводить до необхідності комплексних рамкових законів у національних правопорядках.

У сукупності універсальні договори з прав людини, норми міжнародного гуманітарного права, Конвенція про права осіб з інвалідністю, Європейська соціальна хартія, акти Європейського Союзу та операційні настанови системи ООН формують багаторівневий правовий каркас, на який орієнтується європейська й глобальна практика соціальної інтеграції ветеранів війни. Зазначений каркас задає мінімальні стандарти соціального забезпечення, реабілітації, доступу до послуг, участі у суспільному житті й водночас залишає державам простір для розроблення спеціалізованих національних моделей ветеранської політики, адаптованих до масштабів конфлікту, соціально-економічних можливостей та інституційної спроможності системи публічного управління.

У більшості країн Заходу ветерани сприймаються суспільством як носії високих громадянських чеснот – патріотизму, честі, відваги, відповідальності перед державою. Така ціннісна орієнтація визначає пріоритетність державних рішень у сфері гарантій соціального забезпечення, формування інституційної інфраструктури підтримки, створення дієвих механізмів реабілітації та реінтеграції [42]. Досвід США та Великобританії відображає високий рівень нормативної, організаційної й фінансової спроможності держави в адмініструванні політики соціального захисту

ветеранів, що забезпечує конкурентність військової служби та стабільний функціональний зв'язок між силовим сектором і суспільством.

Досвід країн-членів НАТО репрезентує потужні соціальні моделі підтримки ветеранів, про що свідчать аналітичні матеріали Програми USAID «Рада: наступне покоління». У цих країнах застосовуються цифрові сервіси самодопомоги, які забезпечують доступ до методичних матеріалів, інструкцій і психологічних процедур, спрямованих на пом'якшення переходу від військової служби до цивільного життя. Розробляються мобільні застосунки для корекції тривожності, симптомів ПТСР, регуляції сну та формування навичок саморегуляції. Значною мірою поширені «гарячі лінії», спеціалізовані онлайн-чати й соціальні платформи, через які ветерани отримують підтримку від інших ветеранів, що забезпечує ефект горизонтальної взаємодопомоги

У Сполучених Штатах Америки сформовано одну з найбільш комплексних та інституційно розгалужених моделей підтримки ветеранів. Починаючи з XVI–XVII ст., у державній політиці закладено традицію системної допомоги військовим, які зазнали поранень або втратили працездатність. У наступні століття відбулося розширення програм підтримки, що охопили соціальні гарантії для родин ветеранів. Інституційна модернізація призвела до створення Адміністрації ветеранів, а згодом – Міністерства у справах ветеранів США, яке перетворилося на один з найбільших державних департаментів, відповідальних за реалізацію політики підтримки ветеранів та членів їхніх сімей [42].

Міністерство у справах ветеранів США взаємодіє з Міністерством оборони, Міністерством охорони здоров'я та соціального забезпечення, Міністерством національної безпеки, Міністерством праці, а також урядовими та неурядовими структурами, що забезпечує міжвідомчу інтегрованість соціальної політики. Ключовою функцією залишається підтримка ветеранів через широкий спектр пільг і послуг. До структури Міністерства входять департаменти медичного забезпечення, пільг і привілеїв та похоронних справ, що формує системний підхід до медичної, соціальної й меморіальної підтримки [42].

Правове регулювання статусу ветеранів у США характеризується відсутністю окремого кодифікованого закону, подібного до українського Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Натомість діє багаторівнева система нормативних актів, що включає положення військового законодавства, постанови Президента, відомчі регламенти органів військового управління та статути, які деталізують питання пенсійного забезпечення, соціальних гарантій, медичних пільг та прав членів родин [42]. Судові й адміністративні інститути забезпечують захист соціальних прав ветеранів, формуючи багатоканальний механізм правової допомоги.

Напрями діяльності Міністерства у справах ветеранів США охоплюють пенсійне забезпечення, страхування життя, професійну реабілітацію та зайнятість, медичну реабілітацію та догляд, кредитні програми для придбання житла, інші види грошових виплат і допомог. Матеріальні гарантії включають виплати за інвалідністю, підтримку у випадку безробіття, пільги на медичне обслуговування та страхування, доступ до кредитів і позик. Нематеріальна підтримка охоплює освітні програми, допомогу у працевлаштуванні, психотерапевтичний супровід, організацію поховань та меморіальних процедур. Усі форми допомоги коригуються конгресом залежно від економічних умов і рівня інфляції [42].

На федеральному рівні діє понад сто програм підтримки ветеранів, що охоплюють інформаційні ресурси, соціальне забезпечення сімей, професійне навчання й зайнятість, скорочення бездомності серед ветеранів, медичну допомогу, програми щодо ПТСР, підтримку жінок-військовослужбовиць, адаптивний спорт та інші напрями. Програми страхування життя забезпечують доступне страхування військових і членів родин з урахуванням специфіки служби. Значна увага приділяється розбудові реабілітаційних центрів, які працюють із психологічними наслідками бойових дій та травматичним досвідом ветеранів [42].

Сукупність інституційних, правових, фінансових та соціальних заходів формує одну з найефективніших у світі моделей соціального захисту ветеранів, що сприяє високій популярності військової служби та стійкій кадровій структурі Збройних сил США.

Суттєве значення для порівняльного аналізу моделей соціальної інтеграції ветеранів має досвід Великої Британії, де сформована багаторівнева система підтримки військовослужбовців після завершення служби. За свідченням британського військового експерта полковника Річарда Джастіна Кемпа, система реінтеграційної допомоги у Великій Британії функціонує як комплексний соціально-державний інститут, що поєднує медичні, психологічні, соціально-економічні та освітні інструменти підтримки ветеранів [43]. Медична та психологічна допомога надається через національну систему охорони здоров'я (NHS) та спеціалізовані військово-медичні підрозділи, де забезпечується лікування фізичних травм, реабілітація, психотерапевтичні втручання та програми для осіб із посттравматичним стресовим розладом. Важливою складовою британської моделі виступає освітня підтримка, що включає можливості перекваліфікації, здобуття нових професійних компетентностей і доступ до університетських програм, фінансованих державою та благодійними фондами.

Професійна та економічна адаптація розвивається через програми відновлення зайнятості, участі у ринку праці та підтримки підприємницьких ініціатив ветеранів. Система компенсацій передбачає виплати пораненим залежно від ступеня ушкоджень, пенсійні гарантії та звільнення пенсій ветеранів від оподаткування. Британський підхід також включає широкий спектр інструментів підтримки родин загиблих військовослужбовців, зокрема, компенсаційні виплати, пов'язані з податковими відрахуваннями загиблого, та соціально-психологічний супровід сімей.

Особливе значення у британській моделі має участь благодійних та громадських організацій, які розгортають паралельні інфраструктури підтримки ветеранів і родин загиблих. Фонди забезпечують доступ до психологічної допомоги, навчальних програм, грантів на професійний розвиток та різноманітних сервісів підтримки. Такий формат громадського залучення сприяє зміцненню соціальної солідарності та формуванню спільнот взаємопідтримки, що істотно підвищує ефективність публічної політики у сфері реінтеграції.

Досвід Естонії вирізняється поєднанням інноваційних соціальних інструментів та елементів духовної підтримки. Ветерани мають можливість звертатися до

капеланів щодо релігійної освіти, богослужіння, душпастирської опіки, консультування та реєстрації шлюбу, що підкреслює важливість духовно-психологічної складової в процесі реадаптації. Держава фінансує програми відпочинку у спа-комплексах для ветеранів і членів їхніх родин упродовж трьох місяців після повернення з місії, що слугує інструментом стабілізації морального та емоційного стану. Крім того, у країні діє система благодійних зборів, зокрема кампанія із продажу символічної брошки у вигляді блакитної квітки, кошти від якої спрямовуються на підтримку сімей ветеранів [44].

Хорватія виробила одну з найбільш структурованих і результативних у світовій практиці моделей соціального захисту військовослужбовців, які повернулися до цивільного життя, та сформувала багаторівневу систему реінтеграції ветеранів. Формування такої моделі зумовлено масштабом участі населення у війні за незалежність 1991–1995 років, унаслідок чого бойовий досвід отримала значна частина дорослих громадян. Висока інтенсивність залучення людського ресурсу до військових дій породила необхідність створення інституційно стійкої системи підтримки, яка охоплює правові, соціальні, економічні та психологічні механізми супроводу ветеранів [45].

Хорватська модель державної політики щодо ветеранів вирізняється розвиненою та багаторівневою нормативно-правовою інфраструктурою, що охоплює базові закони, спеціальні акти та широку систему підзаконного регулювання. У законодавстві чітко визначено правовий статус ветерана, категорії осіб, які підпадають під державний захист, обсяги та види пільг, а також процедури доступу до соціальних, медичних, реабілітаційних, освітніх і фінансових програм. Значну вагу мають підзаконні нормативні акти, які детально регламентують порядок надання реабілітаційних послуг, алгоритми взаємодії державних інституцій під час супроводу сімей загиблих військовослужбовців, процедури оцінювання втрати працездатності, призначення адресної підтримки, а також механізми перекваліфікації, професійної реадаптації та довгострокового соціального супроводу.

Характерною рисою хорватського підходу є поєднання соціальних гарантій з економічно орієнтованими інструментами підтримки. Держава застосовує механізми

кредитування та співфінансування для забезпечення доступу ветеранів до житла, реалізує програми стимулювання підприємництва та самозайнятості, надає грантову підтримку для започаткування малого бізнесу. Окремий напрям становлять інструменти на ринку праці: квотування робочих місць для ветеранів, податкові преференції для роботодавців, а також державні програми професійної підготовки, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності ветеранів та їх довгострокову інтеграцію в економічне середовище.

Європейський та міжнародний досвід соціальної інтеграції ветеранів війни відображено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Моделі соціальної інтеграції ветеранів у провідних країнах НАТО та ЄС

Країна	Нормативна основа	Інституції реалізації	Ключові інструменти підтримки ветеранів	Практики, релевантні для України
Велика Британія	Armed Forces Covenant; спеціальні закони щодо пенсій, компенсацій, реабілітації	Національна служба охорони здоров'я (NHS); військово-медичні служби; благодійні фонди (Help for Heroes, Royal British Legion)	Медична й психічна реабілітація; освітня підтримка й перекваліфікація; програми професійної інтеграції; компенсаційні виплати; служби підтримки сімей загиблих	Модель партнерства «держава–громадськість»; сервісний підхід до надання послуг; інституційно оформлена морально-правова угода з ветеранами
США	Federal Veterans' Benefits Laws; GI Bill; нормативні акти Department of Veterans Affairs	Департамент у справах ветеранів (VA); мережа медичних центрів; служби зайнятості; ветеранські організації	Комплексна медична допомога; програми боротьби з ПТСР; освітні гранти; підтримка підприємництва; повний державний супровід сімей загиблих	Сильна спеціалізована інституція; масштабна цифрова інфраструктура сервісів; довгостроковий супровід ветерана й родини
Естонія	Законодавство про ветеранів та оборону; програми соціального захисту	Соціальні служби; капеланство; санаторно-оздоровчі центри; Veteran Fund	Духовно-психологічна підтримка; відпочинок у спа-комплексах; символічні благодійні кампанії; онлайн-сервіси підтримки	Інтеграція духовної компоненти; короткострокові реабілітаційні інтенсиви; комбінування державних і громадських ресурсів
Хорватія	Закони про права ветеранів та	Міністерство у справах	Нормативно визначений статус	Багатоканальна підтримка; сильна

	інвалідів війни; підзаконні акти про психосоціальну підтримку	ветеранів; реабілітаційні центри; служби зайнятості; ветеранські об'єднання	ветерана; фінансові компенсації; житлові програми; квоти на ринку праці; психосоціальна підтримка; підтримка ветеранського бізнесу	нормативна база; активні ветеранські організації; адаптована система для країн з масовим залученням населення до бойових дій
--	---	---	--	--

Джерело: складено автором

Наведений огляд європейських та міжнародних моделей соціальної інтеграції ветеранів дозволяє сформулювати узагальнений висновок про характер сучасних підходів до реінтеграції осіб з бойовим досвідом. У країнах НАТО та ЄС підтримка ветеранів постає як системна функція державної соціальної політики, що спирається на правові гарантії, інституційну стійкість та багаторівневу організацію сервісів. Незважаючи на відмінності у масштабах воєнного досвіду та ресурсних можливостях держав, простежується спільна логіка: комплексні механізми адаптації охоплюють медичну і психологічну реабілітацію, професійну реадaptaцію, освітні можливості, підтримку зайнятості, розбудову цифрових сервісів та адресні програми для родин загиблих військовослужбовців. Розвинуті моделі Великої Британії, США, Естонії, Хорватії демонструють, що ефективність державної політики у сфері ветеранів забезпечується поєднанням нормативно визначених стандартів, сильної інституційної інфраструктури, інструментів громадської участі та міжвідомчої взаємодії.

Порівняльний аналіз засвідчує також зростання ролі недержавних акторів: ветеранських об'єднань, благодійних фондів, громадських організацій, які формують додаткові канали соціальної підтримки та сприяють розвитку горизонтальних мереж взаємодопомоги. У країнах ЄС і НАТО поступово складається баланс між державними програмами та громадськими ініціативами, що дозволяє персоніфікувати допомогу, скоротити бюрократичні бар'єри й підвищити доступність сервісів.

Висвітлений досвід підтверджує, що соціальна інтеграція ветеранів є багатовимірним процесом, який потребує узгодження правових, соціальних, економічних, психологічних та управлінських рішень. Міжнародні практики демонструють високу результативність моделей, заснованих на довгостроковості

підтримки, орієнтації на людську гідність, розвитку партнерства між державою і громадянським суспільством, а також на застосуванні інноваційних цифрових технологій, що створює умови для стійкого повернення ветеранів до цивільного життя, зміцнює соціальну солідарність і підвищує спроможність суспільства до післявоєнного відновлення.

Висновки до розділу 1. Узагальнення матеріалів розділу 1 дає підстави розглядати соціальну адаптацію ветеранів війни як багатовимірний, структурно і функціонально складний процес, що поєднує біологічні, психологічні, когнітивні, культурні та соціально-нормативні виміри. Показано еволюцію наукових підходів – від біологічних та психоаналітичних інтерпретацій до когнітивних, гуманістичних і інституційно-соціологічних концепцій, у межах яких адаптація трактується не як пасивне пристосування, а як активна, творчо-перетворювальна взаємодія індивіда з соціальним середовищем. Соціальна адаптація ветеранів визначається як окремий, спеціалізований об'єкт державної соціальної політики, що охоплює реінтеграцію, перехід до цивільного життя, соціально-трудова інтеграція та психосоціальну реадаптацію, а успішність цього процесу залежить від поєднання індивідуального «реінтеграційного потенціалу» ветерана з інституційними можливостями системи підтримки.

Обґрунтовано, що механізми соціальної адаптації ветеранів війни виступають цілісною багаторівневою системою цілей, суб'єктів, інструментів, процедур та ресурсів, за допомогою яких відбувається трансформація нормативно задекларованих цілей ветеранської політики у реальні зміни життєвого статусу, можливостей і перспектив ветеранів. Виділено правові, економічні, організаційні, соціально-психологічні, освітньо-професійні, соціально-інтеграційні, інформаційні, цифрові та медико-реабілітаційні механізми, а також показано їхню дію на макро-, мезо- та мікрорівнях. Доведено, що якість побудови й реалізації такої системи безпосередньо визначає рівень соціальної стійкості суспільства, безпековий потенціал держави, відтворення людського капіталу та довіру до інститутів публічної влади.

Аналіз міжнародного та європейського досвіду засвідчив, що у країнах НАТО та ЄС соціальна інтеграція ветеранів закріплюється як пріоритетна функція державної політики, яка спирається на універсальні стандарти прав людини, норми міжнародного гуманітарного права, акти ООН, Ради Європи та ЄС, а також спеціалізовані національні моделі підтримки. Моделі США, Великої Британії, Естонії, Хорватії демонструють ефективність поєднання сильної нормативно-правової бази, розгалуженої інституційної інфраструктури, розвинених реабілітаційних і освітніх програм, цифрових сервісів та активної участі громадянського суспільства. Це створює методологічне підґрунтя для адаптації кращих практик у вітчизняній системі публічного управління у сфері соціальної адаптації ветеранів війни.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові та інституційні засади формування механізмів соціальної адаптації ветеранів війни в Україні

Формування механізмів соціальної адаптації ветеранів війни ґрунтується на багаторівневій системі нормативно-правових актів та інституційних структур, які забезпечують державну політику у сфері реінтеграції, соціального захисту та відновлення життєдіяльності осіб, що брали участь у бойових діях. Правова система відповідної системи вибудовується на основі Конституції України, профільного законодавства про статус ветеранів, законів соціального спрямування, актів Кабінету Міністрів України, підзаконних нормативів та міжвідомчих угод, що визначають повноваження суб'єктів публічного управління, механізми надання послуг та стандарти соціальної підтримки (дод.А).

Одним із механізмів державного регулювання соціальної сфери є нормативно-правовий механізм, що визначає рамки формування інших складників управління: організаційного та ресурсного (фінансового, кадрового, соціального, інформаційного). Взаємозалежність між зазначеними механізмами визначає результативність їх застосування та можливість реалізації основних функцій соціального захисту. Ще у 2013 році О. Тищенко наголошував на недостатньому рівні регулювання соціальної роботи в Україні [50, с. 97]. У подальший період нормативно-правова база зазнала суттєвої модернізації та адаптації до нових соціальних реалій.

Поняття «соціальна адаптація ветеранів війни» трактується як динамічний процес повернення особи після бойового досвіду до повноцінного функціонування в цивільному суспільстві через відновлення фізичного, психічного, соціального та економічного статусу. У контексті російсько-української війни цей процес має тривалу, багатофакторну природу й охоплює щонайменше чотири виміри: медично-психологічний, соціально-побутовий, професійний та громадсько-політичний. Реінтеграція є завершальною фазою адаптації, коли ветеран не лише пристосовується,

а й активно включається в суспільні процеси, зберігаючи при цьому власну ідентичність і гідність [46, с.117].

У контексті сучасної правової доктрини України термін «ветеран війни» набуває особливого значення як категорія соціальної політики, що відображає конституційний принцип соціальної держави (ст. 1 Конституції України) та зобов'язання щодо захисту прав і свобод людини в умовах збройної агресії (ст. 64 Конституції України) [47]. Згідно з актуальною редакцією Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ [48] (далі – Закон, Закон №3551-ХІІ), ветеранами війни визнаються особи, які безпосередньо зазнали впливу воєнних подій, з урахуванням історичного та сучасного контексту конфліктів, включаючи російсько-українську війну. Закон не лише фіксує правовий статус, але й встановлює системний підхід до диференціації категорій, що дозволяє враховувати специфіку травматичного досвіду, сприяючи гомогенному застосуванню соціальних гарантій. Аналіз тексту Закону свідчить про еволюцію від загальних формулювань 1993 року до інтеграції норм про «Захисників та Захисниць України» (ст. 1-1), що відображає гендерну інклюзивність і адаптацію до реалій повномасштабного вторгнення 2022 року, з акцентом на превентивну соціальну політику.

Категоризація ветеранів у законодавстві базується на критеріях участі в бойових діях та наслідках воєнного досвіду, що забезпечує диференційоване правове регулювання з метою максимізації реабілітаційного ефекту. Зокрема, учасники бойових дій охоплюють осіб, які безпосередньо брали участь у бойових операціях, включаючи сучасні збройні конфлікти та міжнародні місії (ст. 6 Закону № 3551-ХІІ), що охоплює понад 1,3 млн осіб станом на листопад 2025 року (за даними Єдиного державного реєстру ветеранів).

Інваліди війни - це суб'єкти з інвалідністю, спричиненою пораненнями, контузійми чи захворюваннями, пов'язаними з захистом Батьківщини (ст. 7), де медична експертиза (МСЕК) слугує інструментом верифікації. Водночас, такий підхід часто критикується за бюрократичні бар'єри, що призводить до недооцінки реальних потреб (за оцінками НІСС, 2025). Учасники війни включають тилкових

працівників, які забезпечували фронт, або осіб на окупованих територіях (ст. 8), розширюючи спектр до непрямих учасників, що відображає принцип тотальної мобілізації ресурсів у воєнний час. Члени сімей загиблих (померлих) ветеранів - близькі родичі, які зазнали непрямих втрат (ст. 14), - отримують похідні права, що підкреслює сімейно-орієнтований підхід, узгоджений з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю (ратифікована Україною 2009 р.) [49]. Така класифікація, з одного боку, забезпечує превентивну соціальну справедливість, з іншого створює ризики фрагментації політики через множинність критеріїв, що ускладнює моніторинг ефективності.

У статті 46 Конституції України гарантується право на соціальний захист, що охоплює підтримку громадян у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи причин, а також у старості та в інших ситуаціях, визначених законодавством [47]. Нормативне підґрунтя соціального захисту формує дуалістичну структуру, у межах якої одну площину становлять пільги, грошові трансферти та інші форми матеріальної підтримки, а іншу система соціальних послуг, що забезпечує професійну допомогу, соціальний супровід, консультування та реабілітаційно-профілактичні інструменти.

У 2019 році ухвалено Закон України «Про соціальні послуги» [51], який виконує функцію базового нормативного акта у сфері соціальної роботи. Законодавство визначає зміст соціальних послуг, їх види, критерії якості, організаційні форми надання, а також категорії отримувачів. У документі задекларовано, що отримувачами соціальних послуг є особи або сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах. Паралельно закон дає дефініцію вразливих груп як суб'єктів, котрі мають підвищений ризик потрапляння у складні життєві обставини унаслідок впливу несприятливих внутрішніх і зовнішніх чинників. Поняття складних життєвих обставин охоплює ситуації, у яких особа або родина стикається з такими порушеннями життєдіяльності, що потребують зовнішньої допомоги та професійного втручання [51].

Закон не визначає вичерпний перелік отримувачів соціальних послуг, однак встановлює перелік обставин, що можуть формувати потребу в професійній

соціальної підтримці. Законодавча модель передбачає відсилку до норм, пов'язаних із підтримкою осіб, яким завдано шкоди внаслідок збройного конфлікту. До цієї категорії належать ветерани Збройних сил України та члени їх родин, для яких характерний широкий спектр соціальних потреб, пов'язаних із медичними, психологічними, економічними та соціальними викликами.

Повномасштабне вторгнення з боку РФ загострило проблеми функціонування системи соціального захисту ветеранів, зокрема надмірну декларативність окремих гарантій та низьку зацікавленість у деяких видах пільг, наприклад, у позачерговому обслуговуванні у комунальних підприємствах або встановленні стаціонарного телефону у житлі. Новими викликами стає необхідність реагування на зростання кількості осіб з індивідуальними потребами реінтеграції, пріоритетність переходу від переважання пільг до домінування соціальних послуг, а також забезпечення стабільного фінансування, необхідного для подолання декларативного характеру підтримки ветеранів [52, с.171].

Основу соціальної роботи з ветеранами ЗСУ в Україні формують два нормативно-правові акти, згаданий попередньо: Закон України «Про соціальні послуги» [51] та Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [53]. Згідно з ст. 4-5 цього закону ветеранами війни є особи, які брали участь у бойових діях та захисті Батьківщини. До цієї категорії належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Учасники бойових дій – це особи, які виконували бойові завдання із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань та об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил України, а також брали участь у таких діях як у воєнний, так і в мирний час.

Соціальні гарантії, передбачені Законом № 3551-ХІІ, формують комплексний вектор захисту, охоплюючи медичне обслуговування (безоплатне лікування в закладах МОЗ, ст. 12), житлові умови (позачергове отримання житла, ст. 13), транспортні послуги (пільговий проїзд, ст. 14), пенсійне забезпечення (додаткові надбавки, ст. 15) та інші сфери (професійна адаптація, ст. 16). Аналіз цих норм у динаміці редакцій (від 1993 до 2025 р.) демонструє прогрес у напрямку інтеграції з європейськими стандартами (Директива ЄС 2000/78/ЄС [52] про загальну рамку

рівного поводження), але виявив дефіцит операційних механізмів: зокрема, пільги на медичне обслуговування не супроводжуються квотами на психотерапевтичні послуги, що призводить до дефіциту. Отже, ветеран війни постає як суб'єкт з диференційованим статусом, що зазнала прямого або непрямого воєнного впливу, з акцентом на відновлення соціальної функції, але законодавство акцентує на декларативних гарантіях, ігноруючи моніторингові інструменти, що знижує його ефективність у поствоєнний період.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011 визначає правовий статус військовослужбовців, включаючи ветеранів, та гарантії для сімей (ст. 1–3), з акцентом на перехідний період: безоплатне профілювання, психологічну підтримку та матеріальну допомогу при демобілізації (ст. 10–12) [54]. Критичний аналіз виявляє синергію з базовим законом № 3551-ХІІ, але й дублювання норм і положень (наприклад, санаторне лікування регулюється обома актами), що ускладнює адміністративну реалізацію. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [55] фокусується на пенсійних правах (ст. 43-45), обчислюючи їх з грошового забезпечення, з надбавками до 100% для інвалідів (ст. 24), але ігнорує інфляційні коригування, що призводить до реальної девальвації на рівні 15-20% в 2023 році.

Спеціалізоване регулювання для вразливих груп представлено Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [56], що поширюється на інвалідів війни (ст. 1-2), визначаючи реабілітацію як комплекс медичних, психосоціальних і професійних заходів (ст. 9-11), з державними стандартами доступності (ст. 12).

Закон України «Про основи національного спротиву» охоплює ветеранів сучасних конфліктів, зокрема учасників АТО/ООС та російсько-української війни (ст. 1–3), регулюючи права на підготовку, участь і захист (ст. 6–11), з акцентом на територіальну оборону. Аналіз підкреслює його роль у превентивній реінтеграції (ст. 8), але виявив прогалини в постдемобілізаційному супроводі, де відсутні норми про психосоціальну адаптацію, що суперечить принципам комплексності (Конвенція МОП № 159) [57].

У міжнародну нормативно-правову базу входять універсальні та спеціалізовані документи ООН, МОП, ВООЗ, Ради Європи та НАТО, які формують загальні принципи захисту прав людини, соціальної підтримки та реінтеграції постконфліктних груп і слугують орієнтиром для розроблення національних норм у сфері соціального супроводу ветеранів.

Попри створення міжвідомчої ради при Міністерстві у справах ветеранів та формування Координаційного штабу за участю представників усіх міністерств і центральних органів виконавчої влади, чинна система державного управління у ветеранській сфері продовжує демонструвати недостатню скоординованість. Наявні інституції забезпечують лише організаційний формат взаємодії, проте не формують усталені механізми інтегрованого управління, уніфіковані протоколи дій та єдину систему відповідальності між відомствами. У результаті координація залишається фрагментарною, що знижує ефективність державної політики у сфері реінтеграції ветеранів.

Національний рівень нормативно-правового регулювання соціальної роботи з ветеранами Збройних сил України формує багатокomпонентну систему державних рішень, ключова роль у якій належить постановам Кабінету Міністрів України. Зазначені акти визначають порядок організації соціальних послуг, механізми виявлення цільових груп, інструменти психологічної підтримки, стандарти фахового супроводу, а також правила функціонування нових інституцій, орієнтованих на реінтеграцію демобілізованих військовослужбовців.

У постанові Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» від 1 червня 2020 року № 587 конкретизовано механізм виявлення осіб та їхніх сімей (у тому числі ветеранів Збройних сил України), які перебувають у складних життєвих обставинах або мають підвищений ризик потрапляння в подібні ситуації. Документ визначає алгоритм організації соціальних послуг відповідно до індивідуальних потреб отримувачів, наголошуючи на важливості персоналізованого підходу. У межах постанови передбачено функціонування спеціалізованих служб підтримки, що працюють на засадах державних стандартів надання соціальних послуг для ветеранів війни [63]. Нормативна модель постанови забезпечує формування

локальних механізмів соціального супроводу, зокрема на рівні територіальних громад.

Окремі постанови Кабінету Міністрів України регулюють надання спеціалізованих соціальних послуг, зокрема у сфері психологічної підтримки. Постанова від 29 листопада 2022 року № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» визначає порядок і умови надання психологічної допомоги, встановлює вимоги до фахових компетентностей спеціалістів та організаційних процедур, що забезпечують надання підтримки зазначеним категоріям [64]. Особливе нормативне значення має постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 881 «Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», якою запроваджено новий інституційний елемент підтримки ветеранів [65].

На державному рівні розробляються та впроваджуються стандарти соціальних послуг, що спрямовані на уніфікацію змісту, обсягу та умов їх надання. Міністерством соціальної політики України затверджено Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей, який визначає зміст соціальної адаптації, алгоритм формування індивідуального плану, вимоги до кваліфікаційних характеристик фахівців, а також критерії якості для всіх надавачів послуг незалежно від форми власності [67]. Запровадження стандарту спрямоване на підвищення однорідності практик соціальної підтримки та мінімізацію регіональних диспропорцій у доступі до допомоги.

Розподіл повноважень між регіональним та місцевим рівнями має складний характер, оскільки регіональна політика реалізується не лише через обласні програми, а й через численні програми територіальних громад, діяльність яких охоплює значну кількість місцевих рад. Територіальні громади демонструють значні відмінності за рівнем підготовленості та спроможності забезпечувати якісний спектр послуг для ветеранів: різняться кадровий потенціал, доступність інфраструктури, сформованість моделей міжсекторальної взаємодії, фінансові ресурси, а також досвід співпраці з національними та міжнародними організаціями. Ступінь розвитку

партнерських мереж у різних громадах також суттєво варіюється, що впливає на ефективність реалізації соціальної політики.

Викликом у сфері соціальної підтримки ветеранів є усвідомлення того, що після завершення активних бойових дій значна частина військовослужбовців повертається до своїх територіальних громад, де повинна отримувати весь спектр соціальних послуг. Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що надання базових соціальних послуг відбувається саме на рівні громад, які несуть відповідальність за організацію первинного супроводу та доступ до відповідної інфраструктури [49]. У зв'язку з цим останнім рівнем нормативно-правового регулювання виступає локальний рівень, орієнтований на внутрішні акти територіальних громад.

Надання соціальних послуг на рівні територіальної громади відбувається з використанням методу ведення випадку, який забезпечує індивідуалізований підхід до кожного отримувача. Такий метод має бути належним чином задокументований. Згідно з пунктом 1 статті 18 Закону України «Про соціальні послуги», документація у межах ведення випадку повинна включати оцінювання потреб ветеранів та членів їхніх родин, індивідуальний план надання соціальної послуги, договір про надання соціальної послуги та інші документи, що підтверджують процес супроводу [49].

Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей визначає спеціальні форми, необхідні для роботи з індивідуальними випадками: форму оцінювання індивідуальних потреб ветерана, форму індивідуального плану соціальної адаптації, форму фінального моніторингу виконання плану та низку інших документів, що регламентують процес соціальної адаптації [67]. Крім того, відповідно до «Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», передбачено стандартну форму заяви ветерана щодо здійснення заходів підтримки, на підставі якої ініціюється процес супроводу, взаємодія з фахівцем і формування індивідуальної траєкторії переходу до цивільного життя [66].

Аналіз оцінки інституційної спроможності відображено на рис.2.1.

Оцінка інституційної спроможності системи соціальної адаптації ветеранів

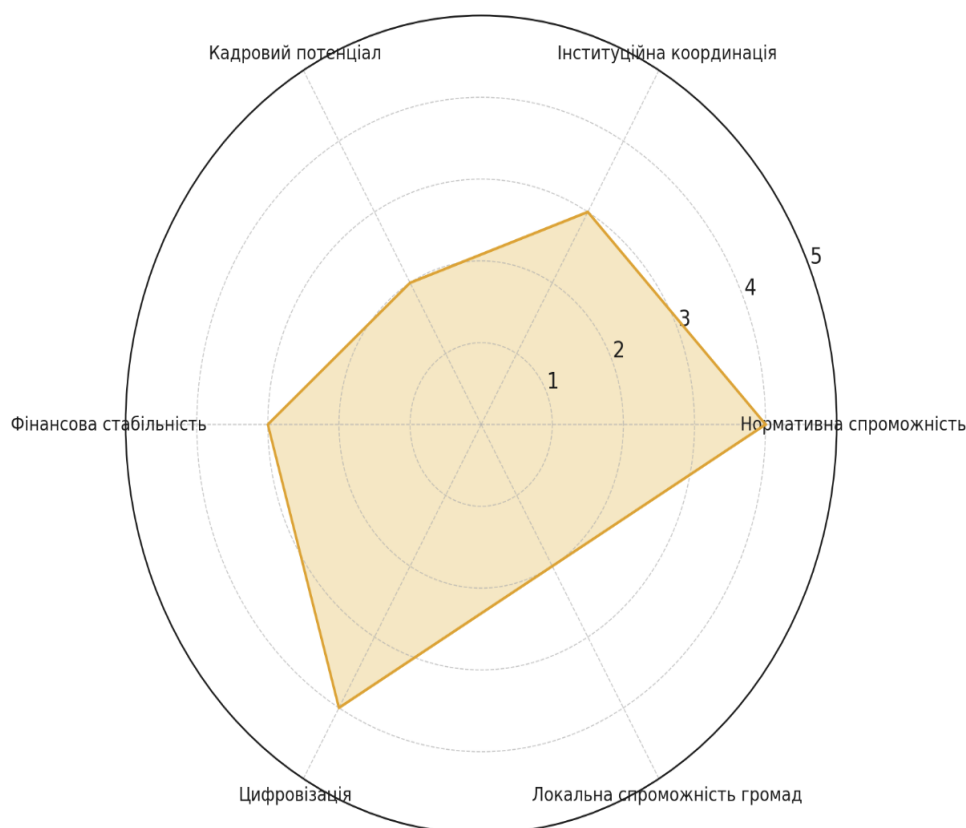

Рис.2.1. Аналіз оцінки інституційної спроможності

Джерело: розроблено автором.

Оцінювання інституційної спроможності системи соціальної адаптації ветеранів демонструє нерівномірний розвиток ключових елементів. Нормативна спроможність отримала 4 бали, що свідчить про достатньо розвинуту правову базу, наявність спеціалізованих законів та державних стандартів. Інституційна координація оцінена на 3 бали, що підтверджує наявність міжвідомчих структур, але одночасно вказує на їхню недостатню узгодженість та фрагментарність. Кадровий потенціал, оцінений у 2 бали, відображає дефіцит фахівців з соціальної роботи, психологів та реабілітологів, а також нерівномірність їхнього розподілу між громадами. Фінансова стабільність набрала 3 бали, що вказує на середній рівень - держава забезпечує базове фінансування, але воно не відповідає реальним потребам у період активного зростання кількості ветеранів. Цифровізація отримала відносно високі 4 бали,

оскільки активно впроваджуються електронні сервіси, Єдиний реєстр ветеранів, цифрові платформи соціальних послуг. Найнижчий показник - локальна спроможність громад із 2 балами, що підтверджує значні територіальні диспропорції, різну якість послуг і різний рівень інфраструктурної готовності.

Узагальнення нормативно-правових та інституційних засад соціальної адаптації ветеранів війни дає підстави стверджувати про наявність в Україні розгалуженої, але водночас фрагментованої системи правового регулювання та організаційного забезпечення у сфері підтримки осіб, які брали участь у бойових діях. Аналіз законодавчої бази Конституції України, Закону України «Про статус ветеранів війни», Закону «Про соціальні послуги», спеціалізованих законів соціального спрямування та постанов Кабінету Міністрів засвідчує прогрес у напрямку формування комплексної моделі реінтеграції, що включає психологічну, соціальну, правову, медичну та професійну підтримку.

Інституційний аналіз демонструє, що держава створила організаційні елементи системи: профільне міністерство, міжвідомчі координаційні механізми, стандарти соціальних послуг, спеціалізовані служби підтримки та регіональні програми. Водночас результати оцінювання інституційної спроможності свідчать про нерівномірність розвитку окремих компонентів: високі оцінки нормативної бази та цифровізації поєднуються з низькими показниками кадрового потенціалу та локальної спроможності громад.

Соціальна адаптація ветеранів у сучасних умовах вибудовується як багаторівневий процес, у якому національний, регіональний та локальний рівні повинні функціонувати узгоджено. Найбільш критичним залишається локальний рівень, адже саме територіальні громади, відповідно до Закону «Про соціальні послуги», забезпечують базовий спектр підтримки та реалізують метод ведення випадку. Розбіжності між громадами у фінансових, кадрових та інфраструктурних можливостях формують нерівний доступ ветеранів до соціальних послуг, що потребує додаткової уваги з боку державної політики.

Отже, ефективність сучасної моделі соціальної адаптації ветеранів визначається не лише широтою нормативного поля, а й здатністю інституцій

забезпечити практичну реалізацію ухвалених рішень. У цьому контексті подальший розвиток державної політики має спрямовуватися на посилення кадрових ресурсів, зменшення міжрегіональних диспропорцій, розширення кола персоналізованих послуг, зміцнення міжвідомчої взаємодії та інтеграцію моніторингових інструментів, що дозволить забезпечити сталу й ефективну систему реінтеграції ветеранів у післявоєнний період.

2.2 Оцінка стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни

У межах оцінки стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни доцільно спиратися на систему індикаторів, що використовується для моніторингу ветеранської політики. Запропонована структура моніторингу охоплює як ресурсні параметри (загальний бюджет громади, обсяг коштів, передбачених на програми підтримки ветеранів і членів їхніх сімей, фінансування психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування, програм працевлаштування та освіти), так і соціально-демографічні характеристики (кількість ветеранів війни, осіб з особливими заслугами перед Батьківщиною, членів сімей загиблих, внутрішньо переміщених осіб, багатодітних сімей ветеранів).

Кількість УБД станом на жовтень 2025 відображено на рис.2.2.

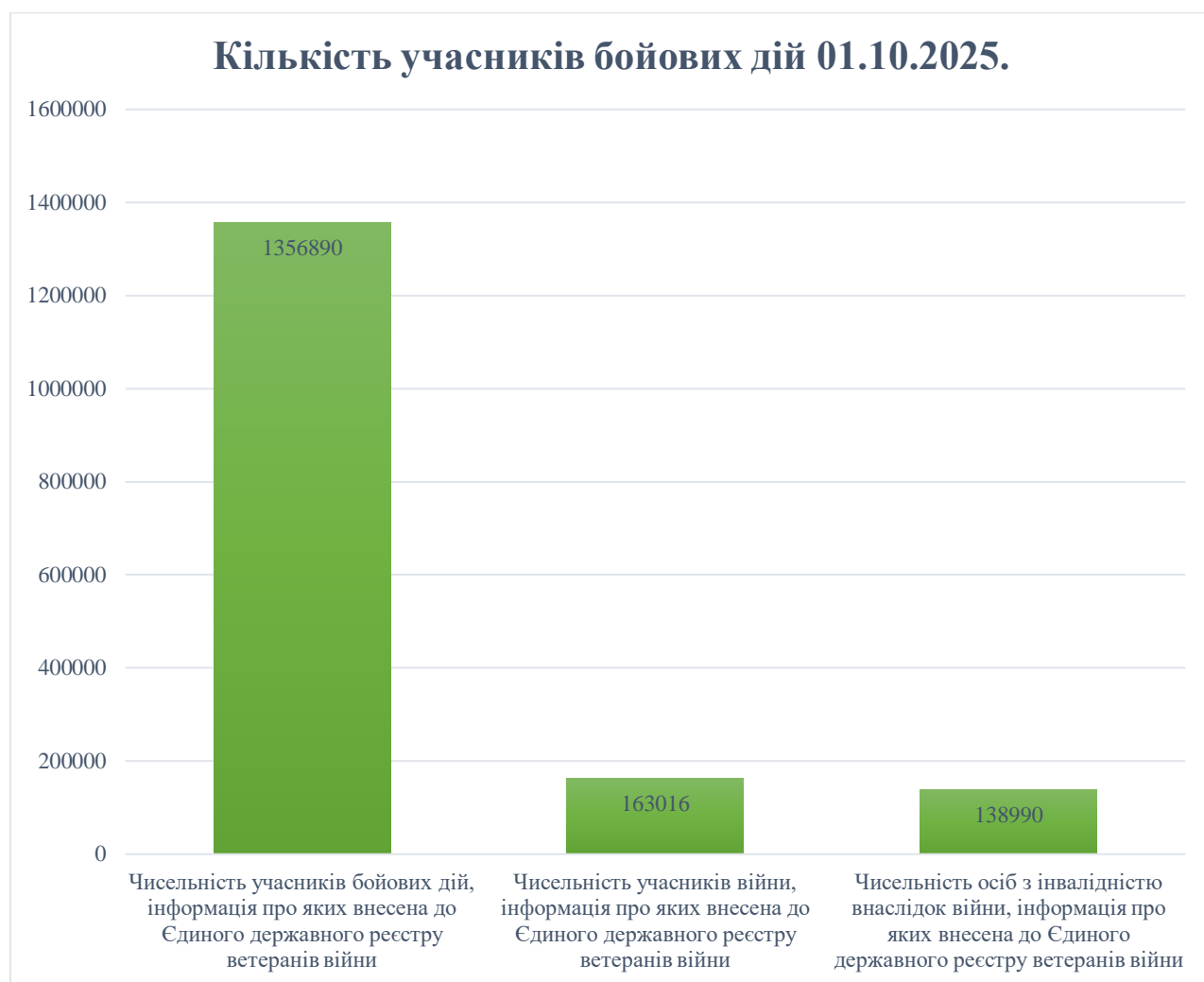

Рис.2.2. Кількість УБД станом на жовтень 2025

Соціальний захист ветеранок та ветеранів війни в Україні формується як окрема підсистема державної соціальної політики, що відображає конституційний обов'язок держави щодо визнання заслуг осіб, які брали участь у захисті незалежності та територіальної цілісності України. Нормативне ядро такої підсистеми становить Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-ХІІ від 22.10.1993 р., статті 12–13 якого встановлюють базовий перелік пільг і гарантій, спрямованих на забезпечення належних життєвих умов, доступу до медичної допомоги, житлово-комунальних послуг, транспорту, реабілітаційних заходів тощо [53]. Формально-правова конструкція закону побудована за моделлю розширеного соціального пакета для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни та членів сімей загиблих, однак значна частина його

положень зберігає інерційний характер, оскільки вихідна редакція ухвалена ще в 1993 р., а модернізація відбувалася фрагментарно й без урахування повного спектра викликів, пов'язаних із російсько-українською війною.

Медико-фармацевтичний блок гарантій включає право на безоплатне одержання лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення, що деталізується постановою Кабінету Міністрів України № 1303 від 17.08.1998 р. [68]. Нормативна модель побудована на поєднанні переліку категорій одержувачів та переліку захворювань, за якими можлива безоплатна або пільгова видача ліків. Однак перелік захворювань має загальний характер і недостатньо враховує специфіку поранень та хронічних станів, пов'язаних із участю в бойових діях, зокрема специфічні жіночі хвороби репродуктивної системи, наслідки акубаротравм та контузій. Практика застосування свідчить про поєднання трьох груп проблем: обмежене фінансування (особливо щодо дороговартісних препаратів), бюрократизований порядок виписування та відпуску рецептів, а також низьку поінформованість ветеранок і ветеранів, а іноді й працівників аптек, щодо змісту пільг. Попри збільшення фінансування програми медичних гарантій у 2024 р. (майже 159 млрд грн, що на 16 млрд більше, ніж у попередньому році), розширення номенклатури препаратів для ветеранів, у тому числі з урахуванням бойових травм, відбувається повільно.

Окремий блок соціальних гарантій стосується спеціалізованої медико-стоматологічної допомоги, передусім зубопротезування. Декларована пільга щодо першочергового безплатного зубопротезування тривалий час мала переважно декларативний характер через залежність від місцевих бюджетів та відсутність єдиного порядку реалізації. Підходи територіальних громад суттєво відрізнялися: встановлювалися різні граничні суми компенсації, різна періодичність надання послуг (наприклад, раз на рік або раз на п'ять років), що формувало нерівність доступу та корупціогенні ризики. Лише постанова КМУ від 27.02.2024 р. № 212 запровадила пілотний проєкт, визначивши порядок фінансування, граничну вартість послуги та тарифну модель (базова ставка плюс коригувальні коефіцієнти залежно від виду протезування) [69]. Ідеться про початковий етап формування

загальнонаціонального механізму реалізації пільги, яка формально гарантувалася понад двадцять років, але де-факто залишалася фрагментованою.

Реабілітаційний вимір соціального захисту пов'язаний із правом на санаторно-курортне лікування або одержання компенсації за самостійне лікування. Порядок визначення граничної вартості путівок та виплати компенсацій належить до компетенції Кабінету Міністрів України й уточнюється щорічними актами. Водночас під час воєнного стану пільга для значної частини категорій ветеранів фактично призупинена на підставі Закону «Про Державний бюджет України на 2025 рік» [70], що спричиняє колізію між бюджетною доцільністю та потребами ветеранської спільноти: з одного боку, ресурси спрямовуються на потреби фронту, з іншого відтермінується доступ до реабілітації осіб з важкими фізичними та психічними наслідками війни. До повномасштабного вторгнення реалізація права вимагала звернення до органів соціального захисту, узгодження між різними бюджетними програмами і стискалася бюрократичними обмеженнями, що зумовлювало дефіцит путівок, складність отримання компенсації та відсутність спеціалізованих санаторіїв, орієнтованих на потреби жінок-ветеранок.

Вагомий сегмент соціального захисту пов'язаний із житлово-комунальними послугами. Відповідно до Закону № 3551-ХІІ ветерани війни мають право на 75-відсоткову знижку квартплати, оплати комунальних послуг та вартості палива в межах визначених соціальних норм площі житла [49]. Механізм реалізації пільг побудований через Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги, а також через подання відповідних заяв до Пенсійного фонду України. Формально нормативна модель є деталізованою (визначені норми площі, види палива, порядок грошових виплат через банківські рахунки, у тому числі для пенсіонерів, однак на практиці ветерани зіштовхуються з тривалими процедурами оформлення, потребою в оновленні документів, труднощами доступу до органів ПФУ під час воєнного стану.

Суттєве місце в системі соціального захисту займають трудові гарантії: стовідсоткова оплата лікарняних, додаткова оплачувана відпустка тривалістю 14 календарних днів, право на чергову відпустку у зручний час, переважне право

залишення на роботі при скороченні та на працевлаштування в разі ліквідації підприємства [71]. Трудові пільги мають подвійний характер. З одного боку, формують нормативну рамку професійної реінтеграції та відповідають міжнародній практиці підтримки ветеранів; з іншого їх реалізація покладається переважно на роботодавців без достатнього механізму компенсації з боку держави, що створює стимули уникати найму осіб зі статусом ветерана. Результати соціологічних досліджень IREX, MOM, Kantar та інших організацій фіксують значну частку ветеранів, які зіштовхуються з неофіційною дискримінацією при працевлаштуванні, небажанням роботодавців брати на себе додаткові зобов'язання, а також подвійною дискримінацією жінок-ветеранок у контексті гендерних стереотипів і сімейних обов'язків [72]. Водночас окреслюється і позитивна тенденція: формування пулу роботодавців, орієнтованих на ветеранську інтеграцію та впровадження спеціальних корпоративних програм.

Житлові гарантії та доступ до земельних ресурсів є одним із найчутливіших сегментів соціальної політики щодо ветеранів. Закон передбачає першочергове або позачергове забезпечення житлом та земельними ділянками, участь у житлово-будівельних кооперативах, пільгові умови ремонту житла [73]. Реалізація таких прав прив'язана до інституту квартирної обліку при органах місцевого самоврядування та до наявності відповідних субвенцій з державного бюджету. Судова практика засвідчує, що пільговий статус ветерана не створює «абсолютного» права на житло й реалізується з урахуванням черги інших пільгових категорій та часу їх взяття на облік. Відсутність публічного Єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов, обмежує можливості суспільного контролю; статистичні дані щодо фактичного надання житла або компенсацій переважно закриті. Окремою проблемою є розрив між нормами Закону № 3551-ХІІ щодо безоплатного капітального ремонту та постановами уряду, які звужують коло одержувачів до осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих та осіб з особливими заслугами, фактично виключаючи значну частину учасників бойових дій. Водночас у розподілі видатків Державного бюджету на останні роки не передбачено відповідних субвенцій, що робить пільгу суто декларативною [74].

Державна система забезпечення житлових прав ветеранів функціонує в умовах збереження нормативної бази, сформованої на основі Житлового кодексу УРСР, що залишається основним документом, яким керуються органи місцевого самоврядування під час розподілу житлових приміщень. Право на першочергове отримання житла для ветеранів формально діє, але через застарілі механізми, низький рівень оновлення житлового фонду, відсутність актуальних процедур розподілу та обмежене фінансування реальне забезпечення відбувається вкрай повільно, а терміни очікування у квартирній черзі сягають багатьох років. У відповідь на обмежені можливості традиційної системи держава впровадила додатковий інструмент програму пільгового кредитування «ЄОселя», яка дає можливість військовослужбовцям та ветеранам отримати доступне житло за зниженою ставкою. Дана програма є однією з небагатьох, що реально працюють в оперативному режимі, дозволяючи набувати житло без тривалих бюрократичних процедур, властивих квартирній черзі [75].

У чинному законодавстві зберігається норма про першочерговість вступу до житлово-будівельних кооперативів, однак її практичне застосування майже повністю втрачено через відсутність у публічному доступі інформації про наявність кооперативів, реальні механізми їх діяльності та випадки використання ветеранами цього права. Через це пільга існує лише на рівні закону, але фактично не реалізовується. Держава також забезпечує членів сімей загиблих Захисників грошовою компенсацією за неотримане житло, розмір якої може сягати значних сум, достатніх для самостійного розв'язання житлового питання, і практичне застосування цієї гарантії має реальний вплив на покращення умов проживання таких сімей.

У межах земельних гарантій держава зберігає право громадян на безоплатну приватизацію земельних ділянок відповідно до Конституції та Земельного кодексу України [76], а ветерани мають першочергове право на отримання ділянки для індивідуального житлового будівництва, ведення садівництва або господарської діяльності. Попит на земельні пільги залишається високим, що підтверджується кількістю звернень на гарячу лінію правозахисних організацій, однак реалізація ускладнюється дефіцитом земельних ресурсів, корупційними ризиками на місцевому

рівні, застарілими кадастровими даними та повною забороною приватизації державних і комунальних земель у період воєнного стану. У зв'язку з цим держава наразі не здійснює фактичну передачу ділянок, але підтримує нормативну базу, що регулює право на компенсацію після завершення воєнного стану.

У сфері фінансової підтримки держава забезпечує низку податкових пільг. Звільнення ветеранів від сплати судового збору застосовується у справах, пов'язаних із захистом прав, підтвердженням статусу та отриманням соціальних гарантій. Діє звільнення від сплати земельного податку для фізичних осіб із ветеранським статусом, що особливо важливо для тих, хто використовує землю для особистих господарських потреб чи підприємницької діяльності. Органи місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України можуть встановлювати додаткові пільги з податку на нерухоме майно, що застосовується нерівномірно, але реально використовується громадами як інструмент визнання внеску ветеранів.

У сфері комунікацій та побутових послуг чинним законодавством передбачена пільга щодо позачергового користування послугами зв'язку та встановлення квартирних телефонів на пільгових умовах, однак через домінування мобільного зв'язку та відсутність потреби у стаціонарних телефонах її практичне застосування мінімальне. Водночас саме органи місцевого самоврядування продовжують фінансувати ці послуги, що підтверджує формальне збереження механізму, попри його застарілість.

У сфері соціальних послуг держава гарантує ветеранам позачергове обслуговування у закладах, що надають послуги догляду, реабілітації та соціального супроводу. Зростання потреб у реабілітаційних послугах після початку повномасштабної війни робить цю гарантію актуальною, хоча фактичний доступ обмежений спроможністю закладів, що працюють у режимі довоєнних навантажень. Інформованість про право на позачерговий доступ залишається низькою, але нормативний механізм функціонує та застосовується відповідними установами.

У сфері пенсійного забезпечення держава гарантує підвищення пенсій ветеранам та особам з інвалідністю внаслідок війни у розмірі 25% прожиткового мінімуму. Ця надбавка є стабільною, підлягає щомісячній виплаті та не залежить від

рішень органів місцевої влади, що робить її одним із найбільш дієвих механізмів фінансової підтримки. Окремо функціонує система щорічних грошових виплат до 5 травня та до Дня Незалежності України. Їхній розмір визначається урядом і є предметом численних судових спорів.

У сфері освіти держава реалізує один із найуспішніших механізмів підтримки ветеранів - державну цільову підтримку для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти у державних і комунальних закладах. Пільга передбачає відшкодування вартості навчання, право на переважний або позаконкурсний вступ та можливість безоплатного проходження професійних курсів. Доступність освіти стає ключовим чинником соціальної адаптації, оскільки значна частина ветеранів після 2022 року належить до вікової групи 20–39 років, що підтверджено даними дослідження KANTAR. Держава також надає пільги дітям ветеранів до досягнення 23 років, що забезпечує фінансову підтримку родин та сприяє стабільності освітньої траєкторії дітей [77].

Державна політика підтримки ветеранів включає також напрям вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців, що має суспільно чутливий характер та поєднує нормативне регулювання, меморіальні практики та забезпечення гарантій сім'ям загиблих. Попри те що зазначений напрям не формує безпосередній механізм соціальної адаптації ветеранів, його збереження є частиною комплексного підходу держави до забезпечення символічного та матеріального визнання військової служби. Державні та місцеві програми передбачають широкий перелік соціальних гарантій, спрямованих на підтримку ветеранок і ветеранів у повсякденному житті, однак складність інституційної конструкції системи пільг породжує низку проблем щодо їх реальної доступності. Наявність великого переліку пільг не завжди забезпечує високий рівень соціальної захищеності, оскільки значна частина механізмів реалізується фрагментарно, залежить від фінансової спроможності територіальних громад, потребує бюрократичних процедур або залишається задекларованою без належного ресурсного забезпечення. До ключових проблем належать недостатній рівень фінансування, обмеженість інфраструктурних ресурсів, застарілі процедури

підтвердження права на пільги та розрив між нормативними намірами і реальними механізмами їх виконання.

Повномасштабне вторгнення виявило структурні вади чинної моделі соціального забезпечення ветеранів: гарантії, передбачені законодавством, не завжди виконують стимулювальну або адаптаційну функцію, а часто функціонують виключно як символічне підтвердження вдячності. Для зменшення розриву між нормативними зобов'язаннями та фактичною допомогою виникає потреба в уніфікації цифрових рішень для доступу до пільг, оскільки діджиталізація дозволила б знизити вплив бюрократичних процедур і забезпечити прозорість надання послуг. Важливо також передбачити достатній бюджетний ресурс для тих сфер, які мають критично високий попит, зокрема медична реабілітація, забезпечення житлом, програми фінансової компенсації та освітні можливості. Потреба у регулярному перегляді пільгових механізмів, коригуванні їх з урахуванням демографічної структури ветеранської спільноти та бюджетних можливостей держави є одним із пріоритетних завдань державної політики.

Аналіз чинних механізмів підтримки демонструє значну нерівномірність розподілу пільг між різними категоріями ветеранів. Правовий статус осіб з інвалідністю внаслідок війни передбачає більш широкий спектр пільг, що охоплюють медичне забезпечення, побутові послуги, професійну діяльність та мобільність. До таких гарантій належить безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами, право на компенсацію за невикористане санаторно-курортне лікування, безоплатне забезпечення автомобілем або компенсація за витрати на пальне та технічне обслуговування спеціальних засобів пересування, а також підвищені норми оплати житлово-комунальних послуг. Система індикаторів оцінки стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни відображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Державні гарантії та пільги для ветеранів війни в Україні

Сфера забезпечення	Зміст державних гарантій та пільг	Нормативна основа
Медичне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • безоплатне отримання ліків та медвиробів; • спеціалізоване лікування та амбулаторна допомога; • безоплатне зубопротезування (для УБД обмежено, для осіб з інвалідністю повністю); • забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами 	Закон № 3551-ХІІ; Постанова КМУ № 1303; Постанова КМУ № 212 (2024)
Психологічна та фізична реабілітація	<ul style="list-style-type: none"> • право на санаторно-курортне лікування; • компенсація за самостійне лікування; • участь у програмах психологічної реабілітації та відновлення; • програми спортивної реабілітації («Ветеранський спорт») 	Закон № 3551-ХІІ; Постанови КМУ про граничну вартість путівок; Держбюджет 2024
Житлові гарантії	<ul style="list-style-type: none"> • 75% знижка на оплату ЖКП (100% для осіб з інвалідністю) • першочергове або позачергове отримання житла; • участь у програмах «ЄОселя»; • грошова компенсація сім'ям загиблих за неотримане житло; • першочерговий вступ до житлово-будівельних кооперативів 	Закон № 3551-ХІІ; Постанови КМУ щодо ЖКП
Транспортні пільги	<ul style="list-style-type: none"> • безоплатний або пільговий проїзд міським, приміським та міжміським транспортом; • видача талонів на поїздки; • компенсація вартості окремих видів перевезень 	Закон № 3551-ХІІ; Закон № 3251 (зміни до Бюджетного кодексу)
Соціальні послуги	<ul style="list-style-type: none"> • першочергове та позачергове отримання соціальних послуг; • соціальний супровід, ведення випадку • доступ до центрів реабілітації та соціального догляду 	Закон «Про соціальні послуги»; Державні стандарти соціальних послуг.
Трудові гарантії	<ul style="list-style-type: none"> • стовідсоткова оплата лікарняних; • додаткова оплачувана відпустка 14 днів; • переважне право на працевлаштування та залишення на роботі; • пільги для працевлаштування осіб з інвалідністю 	Закон № 3551-ХІІ
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> • державна цільова підтримка на здобуття професійної та вищої освіти; • позаконкурсний або пільговий вступ; • ваучери на професійну адаптацію; • компенсація навчання дітей ветеранів 	Закон № 3551-ХІІ; Постанова КМУ про державну цільову підтримку
Податкові пільги	<ul style="list-style-type: none"> • звільнення від сплати судового збору у справах щодо соціальних прав; • звільнення від земельного податку; • можливість пільг з податку на нерухоме майно (за рішенням громад) 	Податковий кодекс України; Закон № 3551-ХІІ
Земельні гарантії	<ul style="list-style-type: none"> • першочергове право на безоплатну приватизацію земельних ділянок; 	Земельний кодекс України;

	<ul style="list-style-type: none"> • право на отримання землі для ЖБ, садівництва чи господарства; • нормативне збереження прав під час воєнного стану 	Конституція України
Фінансова підтримка та виплати	<ul style="list-style-type: none"> • щомісячні надбавки до пенсії; • щорічні виплати до 5 травня та Дня Незалежності; • компенсації сім'ям загиблих; • адресні допомоги на тверде паливо 	Закон № 3551-ХІІ; рішення Верховного Суду (2023)
Вшанування пам'яті загиблих	<ul style="list-style-type: none"> • меморіальні програми, компенсації для родин загиблих; • спеціальні соціальні гарантії членам сімей загиблих ;• сприяння пошуку та перепохованню. 	Закони та постанови КМУ щодо сімей загиблих

Джерело: розроблено автором.

Організаційний механізм державного управління соціальною адаптацією ветеранів базується на багаторівневій системі, де центральний рівень (Мінветеранів як координатор) взаємодіє з регіональним (обласні військові адміністрації) та локальним (територіальні громади). Така структура знайшла відображення в Стратегії ветеранської політики до 2030 р., затвердженої Постановою КМУ від 02.08.2024 № 789 (зі змінами від 15.11.2025) [78]. На центральному рівні важливим інструментом є Єдиний державний реєстр ветеранів (ЄДРВВ), запроваджений Наказом Мінветеранів від 03.10.2024 № 287, який забезпечує облік понад 1,3 млн осіб (станом на листопад 2025 р.). Важливим організаційним елементом державного рівня є створення Координаційного штабу, до складу якого увійшли представники усіх міністерств та центральних органів виконавчої влади.

Формування штабу забезпечує інтегроване управління, розробку уніфікованих протоколів дій та запровадження механізмів міжвідомчих рішень у сферах медичної реабілітації, соціальних послуг, працевлаштування, цифрової трансформації та забезпечення державних гарантій. Кожне міністерство визначило відомчі плани реалізації Стратегії, що дозволило сформувати вертикаль політики «центр - регіони - громади» із чітким розподілом повноважень та процедур.

Посилення регіональної спроможності проявляється у створенні структурних підрозділів ветеранської політики в усіх обласних військових адміністраціях, а також у формуванні відповідних підрозділів на рівні районних державних адміністрацій. Обласні плани реалізації Стратегії становлять єдину рамку для розгортання політики

на територіальному рівні та забезпечують відповідність регіональних програм державним пріоритетам, що підвищує узгодженість у системі управління, мінімізує дублювання функцій та зміцнює механізми контролю за якістю надання послуг.

Окремим напрямом державного управління виступає впровадження мережі фахівців супроводу ветеранів. На фінансування цього інструмента спрямовано 3,9 млрд грн субвенції з державного бюджету. За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів України, 1343 фахівців супроводу вже працюють у 924 територіальних громадах. Значна частина працівників (понад 40%) належить до спільноти ветеранів або членів родин загиблих, що підвищує чутливість системи до потреб цільових груп. Фахівці супроводу опрацювали понад 51 тис. звернень, забезпечивши персоніфікований підхід, оцінювання потреб, координацію соціальних, медичних та адміністративних послуг. Крім того, у 1780 центрів надання адміністративних послуг інтегровано формат «єдиного вікна», що сприяє підвищенню доступності державних сервісів [79].

Медичний та психореабілітаційний блок державної політики спрямований на модернізацію пакету медичних гарантій для ветеранів. Первинна ланка охорони здоров'я отримує додаткове фінансування - майже 600 грн до стандартного пакета, що майже подвоює обсяг оплати порівняно з цивільними пацієнтами. На оплату послуг первинної медичної допомоги передбачено 156 млн грн у бюджеті Мінветеранів на 2025 рік. До контрактування долучено 987 надавачів послуг, а 664 уклали договори з НСЗУ, що формує розгалужену мережу медичних сервісів. Психологічна реабілітація фінансується у розмірі 166,7 млн грн, а механізм оплати праці фахівців реформовано відповідно до ринкових стандартів. Додатково підвищено компенсацію за стоматологічні послуги до 60 тис. грн. Програма «Відновимо зір захисникам і захисницям України» охопила понад 550 ветеранів. Розпочато будівництво першого в Україні терапевтичного саду та створено 10 медичних «Просторів турботи», що формують інноваційну модель медико-психологічного відновлення [79].

Система державних гарантій включає житлові програми, компенсації за оренду житла, одноразові допомоги у разі загибелі або інвалідності, а також підтримку освіти

та економічної самозайнятості. У 2024 році 4578 сімей отримали компенсації для придбання житла. У 2025 році передбачено понад 3,9 млрд грн на житло для ветеранів та родин загиблих, що дозволить забезпечити 1587 осіб. Запроваджено компенсацію за оренду житла для ветеранів, які втратили домівки внаслідок бойових дій. Освітні програми включають відшкодування вартості навчання понад 12 тис. дітей ветеранів та підтримку здобуття нової освіти ветеранами [79].

Економічна інтеграція посилюється через розвиток ветеранського підприємництва та працевлаштування. Український ветеранський фонд підтримав 1079 бізнесів, інвестувавши 456,5 млн грн, що сприяло створенню понад 800 робочих місць. Діє конкурсний механізм «Варто діяти» та «Варто робити своє», а також розроблено методичні рекомендації щодо працевлаштування ветеранів. Запроваджено платформу «Принципи бізнесу, дружнього до ветеранів» та національну платформу вакансій «Кар'єра ветерана», де зібрано понад 14 тис. пропозицій. Розпочато реалізацію проєкту «Кваліфікації, загартовані боєм», що транслює військові навички у цивільні професійні стандарти [79].

Підтримка громадських ветеранських організацій реалізується через програми Українського ветеранського фонду «Варто. Єднання», у межах яких у 2024–2025 роках профінансовано по 16 організацій. Грантова підтримка сприяє розвитку локальних ініціатив, розширенню мережі самоорганізації ветеранів та зміцненню партнерства держави з громадянським суспільством [79].

На регіональному рівні функціонують координаційні та консультативно-дорадчі ради з питань ветеранів, які створюються рішеннями обласних державних (військових) адміністрацій. Їх діяльність зосереджена на узгодженні програм реабілітації, соціальної адаптації та взаємодії між органами влади, але уніфікований загальнодержавний порядок створення таких рад відсутній.

Локальний рівень реалізації ветеранської політики формується територіальними громадами відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Органи місцевого самоврядування забезпечують виконання місцевих програм соціального захисту, у межах яких розгортаються заходи з психологічної підтримки, соціального супроводу, надання адміністративних

послуг та сприяння професійній адаптації ветеранів. Нормативною основою для надання соціальних послуг виступає Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації, затверджений Наказом Мінісоцполітики № 175-Н від 11.04.2024, який визначає алгоритми роботи, принципи індивідуального планування та механізми міжвідомчої координації [80].

Функціонування локальної інфраструктури підтримки ветеранів підтверджується офіційними даними Міністерства у справах ветеранів України. За оприлюдненою інформацією, у низці територіальних громадах запроваджено діяльність фахівців соціального супроводу ветеранів - працівників, які забезпечують оцінювання потреб, консультування, координацію взаємодії з медичними, соціальними та адміністративними установами. У низці громад створені або підтримуються «Ветеранські простори» та інші форми локальних центрів підтримки ветеранів, які функціонують як платформи для групових та індивідуальних консультацій, освітніх активностей, юридичного супроводу та програм ментальної підтримки. Хоча законодавство не передбачає обов'язковості створення таких просторів, їх поширення ініціюється громадами за підтримки громадських організацій і міжнародних партнерів.

Отже, проведена оцінка стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни засвідчує суперечливий характер трансформаційних процесів у цій сфері, де наявність розгалуженого нормативного масиву та широкого переліку гарантій поєднується з істотними прогалинами у практичному забезпеченні доступу до послуг. Нормативна модель, побудована на Законі № 3551-ХІІ та підзаконних актах, демонструє відносну повноту охоплення різних сегментів соціального захисту медичної, психологічної, житлової, освітньої, трудової та податкової підтримки, проте реальний механізм їхнього втілення значною мірою залежить від фінансової спроможності держави та територіальних громад, інституційної узгодженості між суб'єктами публічної влади та рівня кадрового забезпечення. Ідентифіковані проблеми свідчать про структурну фрагментацію системи: доступ до послуг нерівномірний, значна частина процедур залишається бюрократизованою, а пріоритетність бюджетних витрат у період воєнного стану

призводить до тимчасового згорання окремих гарантій, насамперед у сфері реабілітації.

Водночас аналіз показує й наявність системних зрушень, що формують підґрунтя для модернізації механізмів соціальної адаптації. До ключових тенденцій належать цифровізація ветеранських сервісів, формування Єдиного державного реєстру ветеранів, розбудова мережі фахівців супроводу, розвиток програм психологічної реабілітації, розширення можливостей освітньої підтримки та активізація механізмів ветеранського підприємництва. Поступове зміщення акцентів із пільгової на сервісно-орієнтовану модель свідчить про перехід до персоніфікованого підходу у сфері державної підтримки, що відповідає міжнародним стандартам і сучасним викликам соціальної інтеграції.

Результати оцінювання вказують на необхідність подальшої уніфікації нормативної бази, підвищення міжвідомчої координації, перегляду механізмів фінансування критичних напрямів та вдосконалення інструментів моніторингу ефективності. Саме ці напрями мають визначати наступний етап розвитку державної політики соціальної адаптації ветеранів, орієнтований на стійкість, інклюзивність та відповідність реальним потребам ветеранської спільноти.

2.3. Аналіз внеску органів місцевого самоврядування, волонтерських і міжнародних організацій у процеси соціальної інтеграції ветеранів війни

Аналіз внеску органів місцевого самоврядування, волонтерських і міжнародних організацій у процеси соціальної інтеграції ветеранів війни доцільно здійснювати через призму їхніх функцій, інституційних можливостей та здатності до побудови стійких партнерств на місцевому рівні.

Органи місцевого самоврядування виступають суб'єктами просторово наближеної ветеранської політики, оскільки саме на рівні громади відбувається щоденна взаємодія ветерана з інституціями, ринком праці, освітніми та медичними сервісами. Місцеві ради та виконавчі органи формують нормативну та програмну рамку підтримки: ухвалюють цільові програми соціальної адаптації, реабілітації, забезпечення житлом, підтримки ветеранського підприємництва, виділяють кошти на

функціонування ветеранських просторів, центрів реабілітації, психологічної підтримки, сприяють розвитку інфраструктури дозвілля й спорту. Важливою тенденцією є трансформація пасивної моделі «надання пільг» у напрямі проактивних сервісів – створення посад фахівців із супроводу ветеранів, запровадження форматів «єдиного вікна» у ЦНАПах, організація виїзних мультидисциплінарних команд, які працюють безпосередньо в громадах і наближають послуги до людей.

Значний внесок ОМС полягає у фінансуванні й співфінансуванні програм соціальної інтеграції. Йдеться про одноразові виплати мобілізованим та сім'ям загиблих, локальні грантові конкурси для ветеранських бізнесів, компенсацію витрат на протезування, реабілітацію, оплату послуг психологів, підтримку дитячих оздоровчих програм. Через бюджетні рішення муніципальний рівень закріплює пріоритетність ветеранської політики, інтегруючи її в загальну стратегію розвитку громади, міського простору, інфраструктури, освіти та охорони здоров'я. Важливим інструментом виступають консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування ради ветеранів, робочі групи, координаційні штаби, які забезпечують комунікацію з ветеранським середовищем, збір зворотного зв'язку, участь ветеранів у виробленні рішень, а отже, підвищують легітимність і чутливість політики до реальних потреб.

Волонтерські організації та неформальні ініціативні групи виконують функцію гнучкого, швидкого реагування на виклики, які державні інституції не встигають або не здатні покрити в повному обсязі. На них традиційно припадає значна частка емоційно-чутливого та «невидимого» сегмента роботи: адресна допомога пораненим, підтримка сімей загиблих, збір коштів на лікування, протезування, реабілітаційні поїздки, ремонт житла, психологічний супровід, організація груп взаємодопомоги. Важливою рисою волонтерського сектору є довіра, що ґрунтується на горизонтальних зв'язках і досвіді спільного спротиву, а також принцип «рівний-рівному», коли самі ветерани, члени родин загиблих або волонтери з бойовим досвідом стають модераторами груп, тренерами, наставниками.

Аналізуючи динаміку діяльності організацій громадянського суспільства у 2025 році, чітко простежується домінування ініціатив, спрямованих на підтримку

ветеранів та сектору оборони. Провідною сферою діяльності ОГС залишається допомога армії та ветеранам (40,6%), що підтверджує незмінність цього напрямку як ключового пріоритету громадського сектору. Така тенденція свідчить про сформовану стійку громадську солідарність із військовими та ветеранами, а також про збереження високої внутрішньої мобілізації ресурсів громадянського суспільства у відповідь на триваючу агресію [81].

Другим за значущістю напрямом є допомога жертвам війни та внутрішньо переміщеним особам (27,9%), яка хоча й демонструє поступове скорочення масштабів, проте зберігає роль однієї з центральних гуманітарних практик. Третю позицію посідає підтримка людей з інвалідністю та інших соціально вразливих груп (24,1%), що майже вдвічі перевищує показники початку повномасштабної війни. Причиною такої динаміки є усвідомлення суспільством довготривалих наслідків війни для демографічної структури населення та різке збільшення кількості осіб з інвалідністю, включно з ветеранами (рис.2.3)[81].

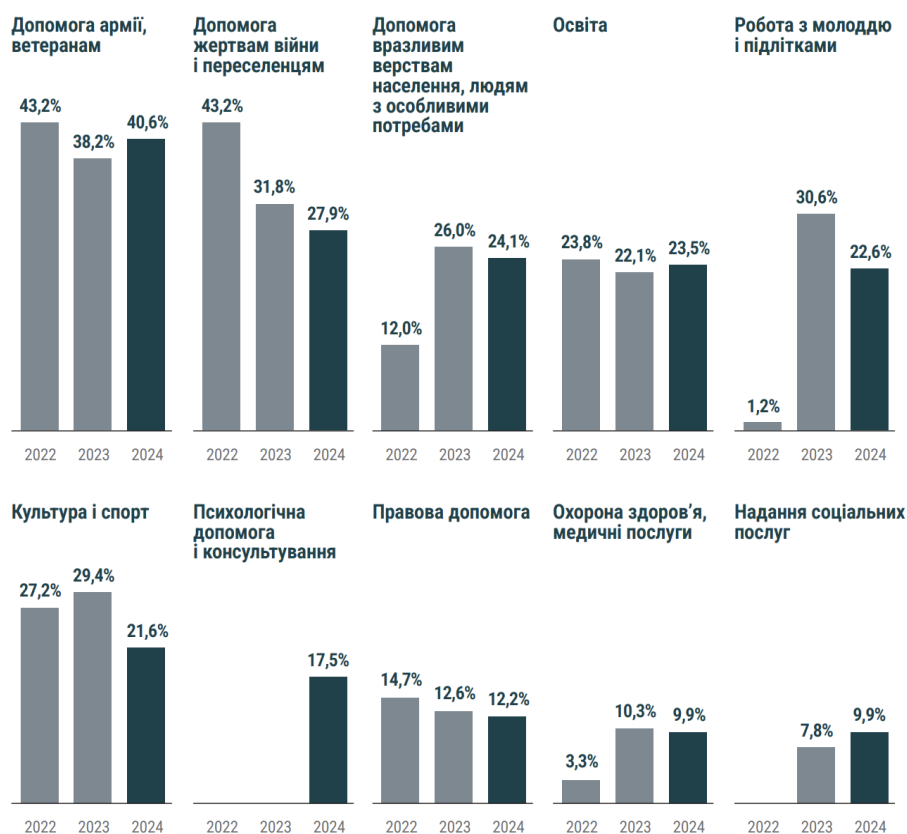

Рис.2.3. Основні сфери діяльності громадських організацій в Україні [81]

У 2025 році саме ветерани війни залишаються найбільш пріоритетною категорією підтримки для організацій громадянського суспільства. Їхня частка серед бенефіціарів становить 60,9%, що не лише є найвищим показником серед усіх груп, але й демонструє стабільність громадської уваги: у 2023 році цей показник був майже ідентичним 60,2%. На відміну від інших ключових груп (військові, ВПО, жителі прифронтових територій), у яких зафіксовано помітне падіння рівня пріоритетності, підтримка ветеранів залишається незмінним і структурно закріпленим напрямом діяльності ОГС.

У 2025 році державна політика соціальної адаптації ветеранів війни характеризується переходом від точкових та переважно декларативних програм до більш системних, інституційно оформлених механізмів підтримки на рівні територіальних громад. У політиці спостерігається формування сталих структур супроводу, розвиток спеціалізованих сервісів та зростання міжрегіональної взаємодії. Області та громади дедалі активніше інтегрують у свою діяльність стандарти Мінветеранів, практики Міжнародної організації з міграції, USAID, UNDP, JICA, Європейського ветеранського фонду та інших партнерів, що забезпечує мультикомпонентний характер підтримки.

На інституційному рівні у більшості регіонів створено консультативно-дорадчі органи з питань ветеранів при обласних військових адміністраціях, що формують політики, координують діяльність структур підтримки та забезпечують зв'язок ветеранських організацій із державними інституціями. Активно розвивається мережа фахівців із супроводу ветеранів - новий формат соціальної роботи, спрямований на оцінювання потреб, ведення випадку, навігацію доступними послугами та індивідуалізовану підтримку демобілізованих осіб. У 2025 році фіксується виразна тенденція до того, що більшість таких фахівців самі ветерани або члени родин загиблих, що підвищує чутливість сервісів і рівень довіри до них.

Державна політика в цей період спирається на змішані джерела фінансування: місцеві бюджети, державні субвенції, міжнародні гранти, донорські програми та інвестиції приватного сектору. Саме комбінація державних і зовнішніх ресурсів

дозволила громадам розширити спектр послуг, насамперед у сферах психологічної реабілітації, медичної допомоги, працевлаштування та підтримки ветеранських ініціатив. У 2025 році громади дедалі активніше переходять до інтегрованих моделей підтримки родин ветеранів, у тому числі сімей загиблих і зниклих безвісти, що включає матеріальну допомогу, супровід, оздоровлення дітей, юридичні консультації та комплексні реабілітаційні програми.

Стан розвитку політики значно варіює за регіонами. Найбільш інституційно розвиненим є ветеранський сектор Донецької області, де функціонують робочі групи, консультативні ради та спеціалізовані підрозділи з питань соціального захисту ветеранів і сімей загиблих. Подібні системні практики впроваджено у Волинській області, де між ОВА та громадськими організаціями укладено меморандуми про співпрацю, а також створено широку мережу психічного здоров'я, включно з мобільними командами для роботи з важкими формами ПТСР. У Вінницькій області активно реалізуються програми «Турбота», створені ядра супроводу ветеранів, розгорнута робота з громадами та інфраструктурою підтримки, включно з відвідуваннями громад, наданням консультацій і реалізацією реабілітаційних програм.

Розвиток ветеранських сервісів дедалі більше спирається на міжрегіональну співпрацю. Всеукраїнські форуми, акції вдячності, спортивні заходи, платформи на кшталт Veterans HUB, обмін досвідом між Закарпаттям, Волинню, Одещиною, Вінниччиною створюють мережевий формат політики. У 2025 році відчутно зростає роль подібних міжрегіональних зв'язків, що сприяють поширенню кращих практик, стандартизації підходів у громадах та спільній адвокації інтересів ветеранів.

У Вінницькій області держава виділила другий транш субвенції на житло на суму 50 млн грн; 74 фахівці з супроводу працюють у громадах і медзакладах; реалізуються виїзні консультації, програми оздоровлення дітей ветеранів, матеріальна допомога пораненим військовим, а громади розвивають локальні ініціативи створення ветеранських просторів. У Жмеринці запущено дайвінг-реабілітацію унікальний для регіону напрям альтернативної фізичної реабілітації. У Козятині ветеранський простір став майданчиком для міжрегіонального обміну

практиками. Водночас у громадах продовжують фіксуватися приклади суспільно-поведінкових викликів прояви зневаги до ветеранів, які стають індикатором необхідності посилення просвітницьких програм та формування культури поваги [85].

У Волинській області зосереджено чи не найбільшу увагу на медичну сферу: працюють 57 медичних закладів у системі медичних гарантій, понад 71 тис. захисників пройшли лікування, функціонують центри психічного здоров'я, діє масштабний пілотний проект зубопротезування ветеранів, який охоплює 114 лікарів у 11 медзакладах. Розвинена співпраця з громадським сектором включає меморандуми з ГО «Автомайдан Луцьк», а для ветеранів запроваджуються спеціальні бізнес-курси, ярмарки ветеранських підприємств і навчальні ініціативи [41].

Формується і новий напрям інформаційно-освітніх проєктів, спрямованих на культуру безбар'єрності, розуміння інвалідності та адаптації ветеранів у суспільстві. Прикладом є проєкт «Казка-розмальовка про інклюзію», який пояснює дітям молодшого шкільного віку природу воєнних травм та важливість поваги до ветеранів.

Реалізація державної політики соціальної адаптації ветеранів на рівні Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської та Запорізької областей у 2025 році демонструє формування розгалуженої, багаторівневої інфраструктури підтримки, де поєднуються медичні, психологічні, соціальні, освітні та економічні інструменти. На Дніпропетровщині простежується чіткий акцент на створенні спеціалізованих просторів турботи, ветеранських хабів та центрів комплексної підтримки. «Кабінети турботи про ветерана» для жителів Луганщини, відкриті у Дніпрі та інших містах, функціонують як вузлові точки доступу до медичних, інформаційних та соціальних послуг, інтегровані в систему охорони здоров'я та пов'язані з пілотними проєктами Мінветеранів, МОЗ і благодійних фондів. Впровадження посад фахівців із супроводу ветеранів у громадах Криворізького та Кам'янського районів, конкурсні процедури їх відбору, включаючи тестування на знання законодавства, свідчать про перехід від епізодичних ініціатив до професіоналізованої моделі соціального супроводу, що покликана забезпечити

навігацію по всьому спектру прав і послуг – від пільг, житла й медицини до працевлаштування та кризової психологічної допомоги.

Особливе місце посідають реабілітаційні та психосоціальні програми, які поєднують інноваційні підходи й класичні форми підтримки. Програма «Компас героя» у Павлограді, що включає пригодницьке консультування, арт-терапію, групову роботу, 7-денний ретрит у Карпатах та 10-тижневий онлайн-супровід, демонструє впровадження довгострокових моделей психічного відновлення, орієнтованих на роботу з травмою, емоційною стійкістю та формуванням нових життєвих стратегій. Подібний підхід втілюється й у програмі «Надійне майбутнє» у Дніпрі, побудованій за принципом «рівний-рівному», де ключову роль відіграють самі ветерани як фасилітатори реінтеграції. Паралельно розвивається мережа ветеранських просторів («Територія можливостей», «Легіон Хаб» у Павлограді, новий центр у Кривому Розі), які поєднують функції коворкінгу, реабілітації, дозвілля, дитячих зон і місць для групової роботи з психологами. Системні зусилля щодо цифровізації підтримки ілюструє проєкт мобільного додатку для ветеранів у Дніпрі, який має інтегруватися з «розумними» пристроями та системою екстреної медичної допомоги, що відповідає тренду переходу до проактивних, технологічно підсилених моделей опіки.

На Донеччині в умовах прифронтового регіону ветеранська політика набуває чітко вираженого кризового та реабілітаційного виміру. Створення фахових посад із супроводу ветеранів у Дружківці та інших громадах, розгортання роботи Консультативної ради у справах ветеранів війни та сімей загиблих, а також профільної робочої групи при облдержадміністрації формує каркас координації державних гарантій. На засіданнях системно розглядаються питання житлових програм («Оселя», компенсація за оренду), освітніх можливостей для дітей ветеранів, розвитку ветеранського спорту, а також механізми підтримки звільнених з полону, що набуває особливої актуальності в регіоні: лише у 2025 році звільнено 290 осіб, які потребують комплексної медичної, психологічної й соціальної реабілітації. Розроблення дорожньої карти допомоги звільненим із полону підкреслює прагнення до систематизації заходів підтримки у цій вкрай чутливій сфері [86].

У Житомирській і Закарпатській областях політика соціальної адаптації ветеранів характеризується поєднанням символічного, спортивного, освітнього та фінансового вимірів. Участь Житомирщини у турнірі «Ігри ветеранів – Кіберспорт 2025», куди надійшло 89 заявок з області, відображає інноваційний формат соціалізації й реінтеграції через кіберспорт, що створює безпечне середовище для комунікації, зняття напруги, формування спільнот і відновлення навичок командної взаємодії. Закарпатська область демонструє високий рівень стратегічного підходу до фінансування: рішення Ужгородської міської ради щодо виділення коштів на одноразову допомогу родинам загиблих, закупівлю імплантів, будівництво ветеранського простору та мультифункціонального стадіону для ветеранів і сімей загиблих свідчить про інтеграцію ветеранської проблематики в міську політику розвитку інфраструктури. Обласна програма «Політика Героїв» із загальним обсягом підтримки понад 296 млн грн у 2025 році відображає спробу інституціоналізувати ветеранську політику як один із ключових пріоритетів регіональної соціальної політики, а проведення турнірів з мініфутболу та інших спортивних заходів забезпечує поєднання реабілітаційної, інтеграційної та символічної функцій [87].

Запорізька область демонструє комплексну, багаторівневу модель ветеранської політики, де поєднуються фінансова, соціальна, психологічна, освітня та спортивна підтримка. При наявності понад 60 тис. ветеранів і виділенні 357 млн грн на програми підтримки у 2025 році в регіоні функціонує трирівнева система «грумада – район – область», що дозволяє більш чітко розподіляти повноваження та ресурси. Створення 54 посад фахівців із супроводу, із яких частина вже працює у 9 громадах, свідчить про розвиток кадрової інфраструктури, зорієнтованої на індивідуалізований супровід ветеранів. Значну увагу приділено інформаційному супроводу - зустрічам з Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю, проєктам «Спільномова», «Спілкуй. Ветеран», де поєднуються елементи гарденотерапії, групового обговорення, обміну досвідом між громадами. Спортивний блок представлений безоплатними заняттями 24 видами активностей на 34 локаціях, розвитком адаптивного спорту та проведенням турніру «Кубок України - Нескорені», що перетворює спортивні заходи на інструмент психологічної реабілітації, соціалізації та публічного визнання внеску ветеранів [88].

Івано-Франківська область демонструє модель територіально наближеної підтримки ветеранів, коли замість пасивного очікування звернень формується мобільна система виїзних груп, до складу яких входять представники соціальних служб, медицини, освіти, Пенсійного фонду, центрів зайнятості, правової допомоги та ветеранських просторів. Така міжінституційна структура забезпечує доступ до державних послуг у громадах, що особливо важливо для віддалених сільських територій. Окремий напрям становить розвиток ветеранської економічної активності та соціальної інтеграції, який виявляється у проведенні ветеранських ярмарків у Палаці Потоцьких, де ветерани та члени їхніх родин презентують власні товари.

Київська область демонструє найбільш розгалужену інституційну модель, що охоплює інформаційну політику, освіту, медичну та психологічну реабілітацію, житлові програми, розвиток ветеранського підприємництва та формування локальної інфраструктури підтримки. Партнерство КМДА з Асоціацією ветеранів ССО забезпечує запуск спільних комунікаційних і соціальних проєктів, що спрямовані на популяризацію ролі ветеранів у громадському житті. Київщина також формує інструменти залучення міжнародної допомоги, зокрема японських партнерів, до розвитку ветеранського підприємництва та інвестицій у довгострокові регіональні проєкти. Освітня компонента забезпечена впровадженням спеціальних умов вступу до університетів, включно зі спрощеною процедурою вступу та державними ваучерами. Великомасштабний розвиток ветеранської інфраструктури представлений мережею з 12 хабів та інклюзивним ветеранським містечком «Квіт Калини», яке забезпечує довгострокові житлові рішення. Значний акцент зроблено на психологічній реабілітації: в області працюють 9 реабілітаційних відділень, центр RECOVERY, 178 мультидисциплінарних команд і понад 200 фахівців супроводу, а «єдине вікно» для ветеранів функціонує у 68 ЦНАПах. Київщина активно фінансує ветеранське підприємництво – понад 120 бізнес-проєктів отримали підтримку на суму майже 60 млн грн, що робить область одним із лідерів у сфері економічної реінтеграції [89].

Кіровоградська область формує власну регіональну модель підтримки через створення обласного ветеранського простору «Центр-ветеран» на базі ОВА, що

дозволяє об'єднати консультаційні, адміністративні та соціальні послуги. Громади області активно розвивають локальні хаби та простори психологічної підтримки («Простір хоробрих»), що працюють як місця комунікації та відновлення. Регіон демонструє позитивні приклади індивідуальної перекваліфікації: ветерани активно використовують державні ваучери для здобуття нової професії, що сприяє їхній соціально-економічній інтеграції. Кропивницька міськрада ініціює законодавчі зміни щодо медичної допомоги військовим і ветеранам, що вказує на посилення нормативного забезпечення. В області активно розвивається цифрова модель підтримки через платформу «Кар'єра ветерана», яка підсилює можливості працевлаштування та адаптації. Переформатування департаменту соцполітики у «департамент соціальної та ветеранської політики» демонструє інституційне визнання важливості ветеранського напрямку [82].

Луганська область, попри складні безпекові умови, залишається активною у сфері розвитку соціальних гарантій та фінансової підтримки. У регіоні діють програми одноразових виплат мобілізованим, сім'ям загиблих, військовослужбовцям, звільненим з полону, та особам, які зазнали поранень або втратили кінцівки. Громади Старобільська, Лисичанська, Сіверськодонецька та Попаснянська демонструють високу інституційну спроможність у впровадженні програм підтримки – виплати сягають десятків мільйонів гривень, а кількість отримувачів охоплює сотні сімей. Додатково реалізуються конкурси грантів для ветеранських бізнес-проектів, що сприяє економічній самоорганізації ветеранів. Рівень фінансової допомоги підтверджує наявність комплексних програм (загальний обсяг фінансування Сіверськодонецької програми – 23,18 млн грн), що є показником стійкості регіону до воєнних викликів [90].

Львівська область демонструє найповнішу та найструктурованішу модель багаторівневої ветеранської політики в Україні. На рівні соціальних сервісів область забезпечує широкий доступ до абілітаційних програм (125 учасників лише за рік), функціонування інклюзивних центрів підтримки, розширену мережу фахівців супроводу та інтеграцію ветеранської політики в медичні, освітні й спортивні інституції. Розвинена інфраструктура охоплює новий інклюзивний центр на

Липинського, Центр ветеранського розвитку у ЛДУФК та Будинок воїна, які функціонують як простори соціальної, психологічної та професійної адаптації. Львівщина є лідером у впровадженні спортивно-реабілітаційних програм («Ліга Нескорених», адаптивне плавання, турніри, походи, іпотерапія), що забезпечують фізичне відновлення та зниження рівня ПТСР. Окремим напрямом є розвиток ветеранського підприємництва: грантова програма «Відвага до бізнесу», підтримана міською владою та чеськими партнерами, вже профінансувала 75 бізнесів, а всього у громаді функціонує 182 ветеранські підприємства. Освітні ініціативи охоплюють ІТ-курси, молодіжні програми, університетські платформи перекваліфікації та підготовку тренерських програм для фахівців, які працюють із ветеранами. Житловий напрям посилено програмою «Оселя» та ініціативами для сільських ветеранів, а також індивідуальними кредитами. Значною є роль культурних та мистецьких проєктів, таких як «Одісей. Повернення», аудіооповідання ветеранів, благодійні концерти, що сприяють суспільному діалогу та формуванню культури пам'яті [82].

Дніпропетровська область у 2025 році демонструє одну з найдинамічніших моделей регіональної ветеранської політики, поєднуючи державні, комунальні й міжнародні інституційні ресурси. Регіон активно формує мережу інфраструктурних просторів підтримки ветеранів, зокрема «Кабінети турботи про ветерана», які створюються у співпраці з Червоним Хрестом України та Міністерством у справах ветеранів для ветеранів і родин, евакуйованих з Луганщини. Ці кабінети обладнані за інклюзивними стандартами, під'єднані до цифрових сервісів і виконують функції первинного супроводу та перенаправлення ветеранів до закладів охорони здоров'я. Значний розвиток отримали програми психологічної реабілітації. Зокрема, у Павлограді діє інтенсивна програма «Компас Героя», яка поєднує психоосвітні модулі, арттерапію, юридичні консультації, пригодницькі активності та ретрит у Карпатах із наступною десятитижневою онлайн-підтримкою. Програма спрямована на подолання бойових травм, розвиток емоційної стабільності та формування стійких соціальних навичок. У Дніпрі реалізовано програму «рівний-рівному», побудовану на принципах тандемної підтримки, де ветерани, які подолали критичні наслідки травми, працюють із тими, хто лише розпочав шлях реінтеграції. В області активно

розвивається кадровий напрям: створюються десятки посад фахівців із супроводу ветеранів у громадах Криворізького району, а відбір фахівців передбачає тестування, співбесіди й оцінювання здатності працювати в кризових ситуаціях. Дніпропетровщина одночасно інвестує у фізичну інфраструктуру підтримки: зводяться нові ветеранські хаби («Територія можливостей», «Легіон Хаб» у Павлограді), будуються сучасні центри підтримки учасників бойових дій у Кривому Розі з тренажерними залами, кімнатами психологічної допомоги, зонами для дітей та коворкінгом. Дніпро також тестує інноваційні цифрові рішення - створюється мобільний застосунок для автоматичного виклику швидкої допомоги ветеранам на основі даних датчиків здоров'я. Економічна реінтеграція підтримується через програми служби зайнятості, включно з ваучерами на освіту, програмами перекваліфікації, курсами та грантами для ветеранського бізнесу (51 грант у вересні 2025 р.).[91].

Оцінка регіонів за основними критеріями (за 10-бальною шкалою) відображено у таблиці 2.3., рис.2.4.

Таблиця 2.3.

Оцінка регіонів за основними критеріями (за 10-бальною шкалою)

Регіон	Інституційна спроможність	Інфраструктура підтримки	Фінансування та програми	Психологічна й медична реабілітація	Економічна реінтеграція / бізнес-підтримка	Інновації та цифровізація	Загальна оцінка (середнє)
Львівська	10	10	10	10	9	8	9,5
Київська	10	10	9	9	10	9	9,5
Дніпропетровська	9	10	9	10	9	10	9,5
Волинська	9	9	9	10	8	7	8,7
Вінницька	9	8	9	9	8	7	8,3
Закарпатська	8	9	10	8	7	7	8,2
Запорізька	9	9	9	9	8	8	8,7
Кіровоградська	8	8	7	8	8	8	7,8
Івано-Франківська	7	8	7	8	8	6	7,3
Житомирська	7	7	6	7	6	6	6,5
Донецька	8	6	8	9	6	6	7,2
Луганська	7	5	8	8	7	5	6,7

Джерело: розроблено автором.

Рис.2.4. Оцінка регіонів за основними критеріями

Узагальнення поданих матеріалів дає підстави виокремити кілька типів регіональних моделей реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів та оцінити ступінь інституційної зрілості по регіонах. До групи лідерів належать Львівська, Київська, Дніпропетровська, Волинська, Вінницька, Закарпатська та Запорізька області, де сформовано розгалужену систему консультативно-дорадчих органів, діє стабільна мережа фахівців із супроводу, забезпечено багатоканальне фінансування програм та створено матеріально-просторову інфраструктуру підтримки (ветеранські хаби, інклюзивні центри, реабілітаційні відділення, спортивні простори). Львівщина та Київщина демонструють найвищий рівень комплексності політики: поєднання медичної, психологічної, освітньої, житлової й економічної складових, активний розвиток ветеранського підприємництва, інтенсивну грантову підтримку, розвинену спортивну та культурну реінтеграцію, а також виразну інтеграцію ветеранської тематики в міську політику розвитку. Дніпропетровська область відзначається інноваційністю підходів – від програм довготривалої психосоціальної підтримки до цифрових рішень для екстреної допомоги ветеранам і

розгалуженої мережі фахівців супроводу на рівні громад. Волинська та Вінницька області демонструють високий рівень організованості медичних, психічних і соціальних сервісів, масштабні програми лікування, реабілітації та оздоровлення, а також системну співпрацю з громадським сектором. Закарпаття та Запоріжжя є прикладами регіонів, де поєднуються значні бюджетні вкладення, розвиток інфраструктури ветеранських просторів, акцент на спорт та міжрегіональну кооперацію, що підвищує стійкість регіональних систем підтримки. Другу групу становлять регіони із помірно розвиненою, але виразно спеціалізованою моделлю підтримки – Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська області. Житомирщина фокусується на спортивно-культурній та кіберспортивній реінтеграції, створюючи стійкі спільноти взаємної підтримки через змагання та ветеранські клуби. Івано-Франківська область демонструє мобільну модель «наближених» послуг через виїзні мультидисциплінарні команди та розвиток ветеранських ярмарків, що формують локальну ветеранську економіку. Кіровоградщина послідовно вибудовує інституційну рамку, трансформуючи департамент соціальної політики у департамент соціальної та ветеранської політики, розвиваючи обласний ветеранський простір, локальні хаби, платформи працевлаштування та перекваліфікації, однак масштаб програм поки поступається лідерам.

Окрему, специфічну групу сформовано прифронтовими та деокупованими регіонами – Донецькою, Луганською та частково Запорізькою областями, де ветеранська політика поєднує кризовий, реабілітаційний та компенсаторний виміри. Донеччина й Луганщина, попри надзвичайні безпекові умови, зберігають високий рівень інституційної координації, розбудовують системи фінансових компенсацій, житлової підтримки, допомоги звільненим з полону, але залишаються надзвичайно вразливими до бюджетних і безпекових ризиків. У цих регіонах сильними сторонами є гнучкість громад, готовність до адресної допомоги та активна міжрегіональна співпраця, тоді як слабкими – обмеженість ресурсів, перевантаження соціальних служб і складність розгортання довгострокових програм.

Загалом по країні прослідковується виразна тенденція до формування мережевого, багаторівневого поля ветеранської політики, де провідні регіони фактично задають стандарти та моделі, що поступово тиражуються іншими областями. Водночас інституційна оцінка виявляє низку структурних дисбалансів: нерівномірний доступ до послуг між великими містами та сільськими громадами, залежність значної частини програм від міжнародних донорів, фрагментарність реабілітаційних підходів у частині регіонів, недостатній рівень системної роботи з поведінковими установками суспільства (приклади зневажливого ставлення до ветеранів у громадах). Найбільш стійкі моделі демонструють регіони, де одночасно розвинені щонайменше чотири блоки: інституційний (консультативні ради, робочі групи, профільні підрозділи), кадровий (фахівці супроводу, мультидисциплінарні команди), ресурсний (комбіноване фінансування з місцевих, державних і донорських джерел) та інфраструктурний (ветеранські хаби, центри реабілітації, освітньо-спортивні простори). До таких регіонів належать насамперед Львівська, Київська, Дніпропетровська, Волинська, Вінницька, Закарпатська й Запорізька області. Регіональна оцінка засвідчує, що подальший розвиток державної політики адаптації ветеранів потребує, з одного боку, підтримки та масштабування лідерських практик, а з іншого – цільового вирівнювання слабших регіонів через інструменти субвенцій, міжрегіональних партнерств, стандартизації послуг, посилення підготовки фахівців супроводу та системних програм суспільної просвіти щодо ролі ветеранів у повоєнній відбудові.

Висновки до розділу 2. Проведений аналіз засвідчив формування в Україні багаторівневої системи нормативно-правового та інституційного забезпечення соціальної адаптації ветеранів війни. Конституційні норми, спеціальне ветеранське законодавство, акти про соціальні послуги, реабілітацію, пенсійне та житлове забезпечення утворюють розгалужене правове поле, доповнене державними стандартами соціальних послуг і підзаконними актами Уряду. Водночас структура гарантій залишається фрагментованою, перевантаженою декларативними пільгами й

недостатньо забезпеченою ресурсами, що зумовлює нерівний доступ ветеранів до послуг та ускладнює моніторинг ефективності державної політики.

Оцінювання стану реалізації державних програм показало позитивну динаміку у сферах цифровізації ветеранських сервісів, розбудови мережі фахівців супроводу, розвитку освітніх можливостей, підтримки ветеранського підприємництва та розширення психореабілітаційних практик. Водночас виявлено низку критичних обмежень: недостатнє фінансування медичної та санаторно-курортної реабілітації, повільне розв'язання житлових питань, складність процедур доступу до пільг, значна залежність від фінансової спроможності громад.

Регіональний аналіз підтвердив існування кількох моделей реалізації ветеранської політики – від комплексних, інноваційно орієнтованих систем підтримки у лідерських областях до кризових, ресурсно вразливих конфігурацій у прифронтових регіонах. Найбільш результативними виявилися територіальні моделі, у яких поєднано розвинену нормативно-інституційну базу, кадровий потенціал фахівців супроводу, диверсифіковані джерела фінансування та розгалужену інфраструктуру ветеранських просторів. Отримані результати окреслюють необхідність подальшої уніфікації правового поля, посилення міжвідомчої координації, вирівнювання регіональних диспропорцій та розширення сервісно орієнтованих підходів до соціальної адаптації ветеранів війни.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ АДАПТАЦІЄЮ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Стратегічні напрями реалізації державної політики у сфері соціальної адаптації ветеранів війни

Удосконалення механізмів державного управління соціальною адаптацією й реінтеграцією ветеранів російсько-української війни передбачає системну трансформацію загальнодержавної моделі, що історично формувалася у межах нормативної фрагментації, різновекторних управлінських підходів і відсутності єдиної координаційної платформи. Накопичення законів, підзаконних актів і відомчих інструкцій створило середовище нормативної надмірності, в якому соціальна політика щодо ветеранів втрачає функціональну узгодженість, а реальні користувачі послуг стикаються з нерівномірною доступністю сервісів залежно від регіону проживання. Подолання таких дисфункцій вимагає переходу до кодифікованого правового масиву, що забезпечує уніфікацію процедур, формалізацію управлінських алгоритмів та підвищення юридичної визначеності. Створення інтегрованого Кодексу соціального захисту ветеранів має стати фундаментом для формування прозорості та предиктивної нормативної архітектури, здатної забезпечити стабільність гарантій навіть за умов воєнного стану. Подібна кодифікація сприятиме гармонізації внутрішнього законодавства з принципами Європейського Союзу, рекомендаціями щодо реабілітації ветеранів у межах Конвенції МОП № 159 [83] та підходами інституцій НАТО, де питання постслужбової інтеграції ветеранів розглядаються як один із ключових чинників соціальної згуртованості.

Не менш вагомим напрямом реформування механізмів державного управління є формування управлінської вертикалі, побудованої на принципах інституційної узгодженості. Передача координаційних функцій Міністерству у справах ветеранів України з одночасним визначенням єдиного центру стратегічного планування

дозволяє мінімізувати міжвідомчі суперечності та підвищити швидкість реагування на комплекс потреб ветеранів. В умовах, коли різні сегменти політики медичний, соціальний, освітній, реабілітаційний, психологічний, зайнятості, залишаються розподіленими між МОЗ, Міноборони, Мінсоцполітики, МОН, Мінекономіки, Мінреінтеграції та органами місцевого самоврядування, виникає високий ризик управлінської дисперсії. Концентрація повноважень у межах єдиної інституції не означає надмірної централізації, однак гарантує синхронізацію адміністративних рішень, уніфікацію протоколів і створення платформи єдиного циклу управління, що відповідає міжнародним моделям, застосовуваним у Канаді, Ізраїлі та Нідерландах.

Окреме місце у модернізації механізмів державного управління посідає запровадження інституту індивідуального супроводу ветерана на основі кейс-менеджменту. Така модель передбачає формування персонального маршруту соціальної адаптації, побудованого з урахуванням медичних, психологічних, професійних, освітніх і соціальних факторів. Кейс-менеджер виконує роль навігатора, який супроводжує ветерана на етапах взаємодії з різними службами, допомагає долати адміністративні бар'єри, здійснює моніторинг динаміки потреб, ініціює своєчасне залучення фахівців та забезпечує безперервність реабілітаційного процесу. У міжнародній практиці подібна модель вважається найефективнішою, оскільки дозволяє уникнути ситуацій, коли окремі інституції працюють незалежно одна від одної, залишаючи людину наодинці з бюрократичними процедурами.

Зміцнення сектору психічного здоров'я ветеранів формує окрему стратегічну площину, без якої неможливо досягти тривалої соціальної стабільності та ефективної реінтеграції. Наявність масових бойових травм, широкого спектра стресових розладів, підвищеної вразливості до депресивних станів і суїцидальних ризиків потребує побудови багаторівневої системи підтримки, що включає мобільні команди, регіональні центри, госпіталі, цифрові сервіси та мережу висококваліфікованих психотерапевтів. Інтеграція протоколів DSM-5 та ICD-11 у національні стандарти дозволить запровадити доказові підходи, відповідні сучасним міжнародним медичним практикам. Цифрова трансформація процесу встановлення ступеня втрати

працевдатності в межах МСЕК має потенціал усунути корупційні ризики, знизити вплив суб'єктивного фактору та забезпечити прозорість рішень.

Професійна реінтеграція ветеранів формує економічну основу повернення до громадського життя. Розвиток програм перекваліфікації, надання освітніх ваучерів, запуск інноваційних навчальних платформ, формування квот у державному й приватному секторах, податкове стимулювання роботодавців та підтримка ветеранського підприємництва забезпечують мобільність трудового потенціалу та здатність адаптуватися до ринкових змін. Модель професійної реінтеграції має передбачати не лише доступ до програм формальної та неформальної освіти, а й створення механізмів менторської підтримки для ветеранів, які прагнуть розпочати власну справу.

У контексті децентралізаційної реформи особливу вагу набуває інституційна спроможність територіальних громад. Наближеність локальних інституцій до соціального контексту дозволяє розробляти програми підтримки, що враховують різні соціально-демографічні, економічні, культурні та реабілітаційні потреби ветеранів. Формування мережі «Ветеранських просторів», розбудова служб психологічної допомоги, впровадження муніципальних програм соціальної реабілітації, забезпечення кейс-менеджерами та розвиток локальних центрів професійної адаптації створюють територіальну інфраструктуру, здатну забезпечити високий рівень доступності послуг. Досвід Польщі, Литви, Данії та Німеччини демонструє, що саме місцевий рівень стає центром довгострокової інтеграції ветеранів, оскільки гарантує швидкість реагування та персоніфікованість підтримки.

Фінансово-ресурсне забезпечення реформування ветеранської політики потребує переходу до проектно-цільового бюджетування. У межах такої моделі фінансові потоки прив'язуються до вимірюваних соціальних ефектів, що дозволяє гарантувати прозорість витрат та уникнути неефективного розподілу коштів. Створення Державного фонду реінтеграції ветеранів може забезпечити стійкість фінансування основних програм, акумулювати кошти міжнародної технічної допомоги, формувати довгострокові програми з індикаторами результативності.

Застосування системи КРІ забезпечує контроль виконання програм та дозволяє адаптувати фінансування відповідно до реальної потреби (дод.Б).

Аналіз ризиків та план пом'якшувальних заходів відображено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Аналіз ризиків реалізації соціальної політики адаптації ветеранів та план пом'якшувальних заходів

Категорія ризику	Сутність ризику	Ймовірність	Вплив	Пом'якшувальні заходи (Mitigation)
Нормативно-правові ризики	Розпорошеність законодавства, дублювання процедур, конфлікт норм між відомствами.	Висока	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Розроблення Кодексу соціального захисту ветеранів. • Юридичний аудит законодавства. • Усунення колізій та уніфікація процедур.
Інституційні ризики	Відсутність координації між Мінветеранів, МОЗ, Міноборони, громадами.	Висока	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Формування єдиного координуючого центру • Єдина вертикаль управління. • Регламентовані протоколи взаємодії.
Фінансові ризики	Нестача бюджетних коштів, нерівномірність фінансування у регіонах.	Висока	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Створення Державного фонду реінтеграції ветеранів. • Проектно-цільове бюджетування. • Залучення міжнародних донорів.
Цифрові ризики	Нерозвинена інтеграція реєстрів, затримки цифровізації МСЕК, відсутність цифрового кабінету ветерана.	Середня	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Створення національної платформи «Ветеран» • Інтеграція реєстрів Мінветеранів, МОЗ, Мінсоцполітики. • Електронна МСЕК.
Соціальні ризики	Стигматизація ветеранів, нерозуміння потреб, суспільна напруга, дискримінація.	Середня	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Національні кампанії інформування. • Освітні проєкти з культури безбар'єрності. • Підготовка фахівців супроводу.
Медико-психологічні ризики	Перевантаженість системи психічного здоров'я, недостатня	Висока	Високий	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток мережі центрів психічного здоров'я. • Навчання терапевтів за доказовими методами (СВТ, EMDR).

	кількість спеціалістів.			Уніфікація протоколів DSM-5/ICD-11.
Кадрові ризики	Низька спроможність громад, нестача кейс-менеджерів, відсутність стандартизованого навчання.	Середня	Високий	• Національна школа підготовки кейс-менеджерів. • Підвищення зарплат фахівців. • Стандарти роботи на місцевому рівні.
Економічні ризики	Низький рівень працевлаштування ветеранів, бар'єри створення бізнесу, дискримінація роботодавців.	Середня	Середній	• Податкові стимули роботодавцям. • Ваучери на навчання. • Гранти для ветеранського бізнесу.

Джерело: розроблено автором

Стратегічні виклики відображено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Стратегічні виклики та дії в системі державного управління

Стратегічний виклик	Причини виникнення	дії держави (Policy Response)	Очікуваний ефект від дій держави
Розпорошеність системи ветеранської політики	Відсутність єдиного координаційного центру, дублювання функцій.	Створення єдиної управлінської вертикалі та координаційної платформи.	Підвищення узгодженості та швидкості реагування.
Недостатня якість медико-психологічної підтримки	Перевантаженість МОЗ, нестача фахівців, застарілі протоколи.	Запуск нової мережі центрів психічного здоров'я, стандарти DSM-5/ICD-11.	Покращення здоров'я та зменшення ПТСР.
Брак ресурсів у громадах	Децентралізація без ресурсної підтримки, відсутність експертизи.	Розвиток «Ветеранських просторів» та інституту кейс-менеджменту.	Посилення спроможності громад, доступність сервісів.
Нерівний доступ до соціальних послуг	Територіальна нерівність, різні моделі роботи ОВА та громад.	Цифрова платформа «Ветеран», електронна МСЕК, реєстри послуг.	Вирівнювання доступу на національному рівні.
Низька економічна реінтеграція	Високе безробіття, недостатня підтримка бізнесу ветеранів.	Ваучери на перекваліфікацію; гранти; квоти; податкові стимули.	Зростання зайнятості, економічна незалежність ветеранів.
Суспільна стигматизація	Брак комунікації, недостатня культура інклюзії.	Національні кампанії, освітні ініціативи, проекти з безбар'єрності.	Збільшення довіри до ветеранів, покращення суспільного діалогу.

Корупційні практики та суб'єктивність МСЕК	Ручні процеси, відсутність цифрових інструментів.	Цифровізація МСЕК, алгоритмічні протоколи, аудит рішень.	Зниження корупційних ризиків, об'єктивність експертиз.
Недостатня інтеграція міжнародного досвіду	Відсутність системних партнерств, низька адаптація практик НАТО/ЄС.	Євроінтеграційне узгодження політики, імплементація практик США, Канади, Ізраїлю.	Формування сучасної моделі ветеранської політики.

Джерело: розроблено автором

Оцінювання відповідності державної політики соціальної адаптації ветеранів війни євроінтеграційним стандартам демонструє суттєву асиметрію між нормативними деклараціями та фактичними механізмами реалізації. Матриця відповідності (табл. 3.3) підтверджує, що Україна частково імплементувала ключові положення Європейської соціальної хартії щодо соціального захисту, реабілітації та медичної допомоги, однак рівень доступності послуг залишається нерівномірним, а інституційні процедури - застарілими, особливо в частині функціонування МСЕК і мережі реабілітаційних центрів.

Таблиця 3.3.

Матриця відповідності національної ветеранської політики нормам і практиці ЄС

Європейський стандарт / норма ЄС	Вимоги ЄС	Поточний стан в Україні	Необхідні кроки для повної відповідності
Європейська соціальна хартія (Revised)	Гарантії соціального захисту, доступ до медичної допомоги, послуг реабілітації, зайнятості.	Гарантії декларовано, але доступ нерівномірний; МСЕК застаріла; низька реабілітаційна спроможність.	Кодифікація гарантій; модернізація МСЕК; збільшення мережі реабілітаційних центрів.
Директива 2000/78/ЄС (рівність у працевлаштуванні)	Заборона дискримінації за ознакою інвалідності; адаптація робочих місць.	Законодавче забезпечення є, практична імплементація слабка; роботодавці не мотивовані.	Податкові стимули; штрафи за дискримінацію; підтримка адаптивних робочих місць.
Директива 2011/24/EU (медична допомога)	Доступ до медичних послуг без дискримінації, високі стандарти лікування.	Нерівний доступ до медицини; нестача фахівців ПЗО;	Стандарти DSM-5/ICD-11; рівний доступ;

		відсутність єдиних протоколів PTSD.	фінансування психічного здоров'я.
Європейська рамка реабілітації (EU Disability Strategy)	Інклюзивні послуги, персоналізовані плани реінтеграції, цифрова доступність.	Відсутній персоналізований маршрут; фрагментація реєстрів.	Кейс-менеджмент; цифрова платформа «Ветеран».
Стандарти Європейського агентства з безбар'єрності (ЕАА)	Обов'язкова безбар'єрність публічних сервісів.	Більшість сервісів не адаптовані, ЦНАПи поступово модернізуються.	Обов'язкові стандарти безбар'єрності, моніторинг громад.
Європейські практики НАТО (Transition Assistance Programme)	Комплексні програми переходу військових до цивільного життя.	Відсутність єдиного пакета «transition assistance».	Формування державної програми переходу (education + employment + psychology + housing).
Інтеграція рекомендацій МОП №159	Професійна реінтеграція осіб з інвалідністю, участь роботодавців.	Часткове виконання, але без системного контролю.	Уніфікація процедур; нагляд за роботодавцями; навчання фахівців.

Джерело: розроблено автором

Отже, гармонізація державної політики з нормами ЄС потребує модернізації інституційних процедур, кодифікації гарантій, посилення цифрової інфраструктури, а також розвитку комплексної програми переходу військових до цивільного життя, що відповідатиме євроатлантичним стандартам інтеграції та реабілітації ветеранів.

Стратегічний аналіз механізмів державного управління у сфері соціальної адаптації ветеранів російсько-української війни засвідчує необхідність переходу від фрагментарної нормативної та інституційної системи до інтегрованої моделі, що забезпечує повну логічну узгодженість політики, прозорість управлінських рішень і стійкість соціальних гарантій. Сформований протягом попередніх років нормативний масив характеризується значним рівнем розпорошеності та дублювання повноважень, що негативно впливає на доступність сервісів, ускладнює процедури реалізації прав ветеранів і створює суттєві регіональні диспропорції. Тому кодифікація правового регулювання, спрямована на формування єдиного Кодексу соціального захисту ветеранів, виступає ключовою передумовою модернізації управлінської системи у воєнний та післявоєнний періоди.

Управлінська вертикаль, побудована за принципом інституційної узгодженості та стратегічної координації, є базовим структурним елементом нової моделі державної політики. Надання Міністерству у справах ветеранів повноважень центрального координатора формує основу для синхронізації діяльності секторальних відомств, скорочення транзакційних бар'єрів і створення єдиного циклу планування, імплементації та моніторингу політики.

Стратегічна роль інституту індивідуального супроводу ґрунтується на кейс-менеджменті, який забезпечує персоналізацію траєкторій реінтеграції та дозволяє долати структурні розриви між секторами надання послуг. Персональний план реінтеграції забезпечує безперервність взаємодії з державними та комунальними службами, включно з медичною, психологічною, соціальною, професійною та освітньою підтримкою. Впровадження такої моделі є фундаментальною умовою досягнення реального, а не формального виконання державних гарантій.

Поглиблення спроможності сектору психічного здоров'я формує окремий стратегічний вимір політики. Масштаби бойових травм і психологічних наслідків війни потребують створення багаторівневої мережі центрів психічного здоров'я, розвитку спеціалізованих програм, підготовки кваліфікованих терапевтів та запровадження доказових медичних протоколів (DSM-5, ICD-11). Модернізація системи МСЕК у цифровому форматі має створити об'єктивну та позбавлену корупційних ризиків систему визначення ступеня втрати працездатності.

Окреме стратегічне значення має професійна реінтеграція, яка формує економічний фундамент довгострокової соціальної адаптації. Розширення можливостей для перекваліфікації, впровадження освітніх ваучерів, формування квот на працевлаштування, податкове стимулювання роботодавців і розвиток ветеранського підприємництва створюють умови для відновлення трудового потенціалу та економічної автономії осіб, які повертаються з війни. Це відповідає європейським практикам transition assistance і підтримує формування нових сегментів регіональної економіки.

У межах децентралізації визначальним чинником ефективності політики стає інституційна спроможність територіальних громад. Розбудова «Ветеранських

просторів», розвиток локальних програм реабілітації та професійної адаптації, підготовка кейс-менеджерів і уніфікація стандартів місцевих сервісів формують територіально наближену інфраструктуру, здатну оперативно реагувати на потреби ветеранів, що відповідає європейським моделям соціальної політики, де локальний вимір забезпечує найвищий рівень доступності та індивідуалізації підтримки.

Фінансування ветеранської політики потребує проєктно-цільового підходу з прив'язкою витрат до конкретних індикаторів результативності. Формування Державного фонду реінтеграції ветеранів і залучення міжнародної технічної допомоги створюють підґрунтя для стабільного довгострокового фінансування сервісів, підвищують прозорість бюджетних рішень та дозволяють покращувати ефективність використання коштів на основі KPI.

Узагальнюючи наведене, стратегічні напрями удосконалення механізмів державного управління соціальною адаптацією ветеранів війни демонструють необхідність переходу до інституційно зрілої, цифрово інтегрованої та соціально орієнтованої моделі, яка забезпечує повну логічну завершеність політики на центральному та місцевому рівнях.

3.2. Інноваційні механізми управління системою соціальної адаптації в Україні

Розвиток сучасної моделі соціальної адаптації ветеранів в Україні неможливий без впровадження інноваційних інструментів, здатних забезпечити прогнозованість державної політики, оперативність реагування, відкритість управлінських рішень і персоналізацію соціальних сервісів. Масштаб суспільних трансформацій, пов'язаних з російсько-українською війною, формує потребу у швидкій модернізації сервісів підтримки, що традиційно базувалися на паперових процедурах, фрагментованих базах даних та інституційних розривів між відомствами. Саме цифровізація поступово перетворюється на центральний механізм підвищення ефективності державного управління соціальною адаптацією та реінтеграцією ветеранів.

Одним із напрямів інноваційного розвитку виступає формування структурованої та функціонально наповненої цифрової екосистеми для ветеранів,

орієнтованої на стандарти цифрової держави та інтегрованого управління соціальними послугами. Створення Єдиного державного реєстру ветеранів війни започаткувало формування сучасної цифрової архітектури, що ґрунтується на принципах інтегрованих даних, стандартизованої верифікації та автоматизованого обміну інформацією між державними інституціями. Реєстр уперше забезпечив можливість масштабного системного обліку осіб зі статусом ветерана, фіксації їхніх індивідуальних потреб, історії звернень та динаміки користування державними сервісами, що дозволило перейти від фрагментарних баз даних різних міністерств до цілісної моделі управління інформацією.

Додатковим стратегічним надбанням цифрової інфраструктури стало впровадження концепції «єдиного джерела правди», яка передбачає функціонування центрального реєстру як основної платформи для формування достовірних, своєчасних та синхронізованих даних. Такий підхід гарантує узгодженість інформації між Міністерством у справах ветеранів, Пенсійним фондом, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством соціальної політики, Міністерством внутрішніх справ та іншими держателями реєстрів. Завдяки автоматизованим протоколам обміну даними створюється цілісний інформаційний ланцюг, у межах якого кожне відомство працює з актуальною та перевіреною інформацією, що мінімізує ризики дублювання даних, спотворень або затримок у нарахуванні соціальних гарантій.

Формування цифрового профілю ветерана, побудованого на стандартах interoperability та структурованих метаданих, стає інституційною передумовою для запуску автоматизованих сервісів нового покоління, цифрова модель передбачає можливість уніфікованого доступу до даних про медичний статус, реабілітаційні потреби, призначені виплати, історію бойової служби, професійні компетентності та етапи проходження соціальної адаптації. Інтеграція цифрового профілю з електронною системою охорони здоров'я, реєстрами соціальних послуг та базами даних служби зайнятості дозволяє автоматизувати низку адміністративних процедур: підтвердження статусу, нарахування компенсацій, запис на медичні чи психологічні консультації, подання заяв на отримання пільг, участь у програмах професійної перепідготовки.

Автоматизовані алгоритми, що працюють у межах єдиного цифрового середовища, забезпечують значне скорочення часових витрат на опрацювання заяв, усувають необхідність багаторазових звернень до різних установ, знижують імовірність помилок людського фактору та мінімізують корупційні ризики. На основі аналізу накопичених даних можливим стає прогнозування потреб ветеранів у темпоральному та територіальному зрізах, що сприяє раціональному розподілу бюджетних ресурсів, формуванню адресної підтримки та оптимізації інфраструктури соціальних послуг. Упровадження цих механізмів відповідає принципам електронного врядування Європейського Союзу, за якими інформаційні системи мають бути взаємодіючими, стандартизованими, прозорими та орієнтованими на користувача.

Отже, розвиток цифрової системи для ветеранів перетворює державну політику соціальної адаптації на модель, засновану на даних (data-driven governance), у межах якої кожен аспект взаємодії між ветераном та державою відбувається у цифровому середовищі, регульованому стандартизованими алгоритмами та аналітичними інструментами.

Інноваційний потенціал цифрової трансформації у сфері соціальної адаптації ветеранів проявляється передусім у поступовому формуванні розгалуженої екосистеми електронних сервісів, що інтегрують персональні дані, адміністративні процедури, медичні записи, соціальні програми та механізми професійної орієнтації в єдиний цифровий цикл. Важливою складовою такої екосистеми виступає сервіс «Ветеран», орієнтований на принципи доступності, персоналізованості та інтероперабельності. Сервіс забезпечує можливість оперативного перегляду інформації про нараховані пільги, зареєстровані звернення, статус опрацьованих заяв, отримані адміністративні послуги, доступні програми психологічної чи професійної підтримки, запис на консультації, а також інтеграцію з електронною системою охорони здоров'я для перегляду медичних висновків та рекомендацій фахівців.

Розвиток мобільних платформ у межах цифрової екосистеми формує новий рівень персоніфікації державних послуг, оскільки доступ до ключових інструментів соціальної адаптації забезпечується у форматі «24/7», незалежно від місця

проживання чи фізичної можливості відвідати державні установи. Мобільні інтерфейси дозволяють ветерану взаємодіяти з державою в режимі реального часу, отримувати актуальні повідомлення про нові можливості, подавати електронні заяви, проходити первинну психологічну оцінку, замовляти довідки та записуватися на прийом до медичних чи соціальних служб без залучення посередників. Подібна модель відповідає ключовим положенням EU eGovernment Action Plan та концепціям Digital by Default і Once Only Principle, які передбачають мінімізацію фізичного контакту з органами державної влади, максимальну автоматизацію операцій та відсутність потреби повторно надавати вже наявні в державних реєстрах дані [84].

Загалом, розвиток інноваційних цифрових механізмів соціальної адаптації формує багаторівневу цифрову екосистему, здатну функціонувати як інструмент прийняття рішень, аналітична платформа, система попередження ризиків, канал комунікації та персоналізований сервіс для ветеранів. Інтеграція штучного інтелекту, мобільних платформ та єдиних даних трансформує державну політику з реактивної у проактивну, підсилює ефективність реінтеграційних заходів та забезпечує формування інтелектуальної моделі державного управління, орієнтованої на довгострокову стійкість і соціальну справедливість.

Особливого значення набуває цифрова модернізація системи медико-соціальної експертизи. Запровадження електронної МСЕК передбачає перехід від суб'єктивних та паперових процедур до алгоритмічно обґрунтованих, прозорих рішень, що базуються на стандартизованих протоколах оцінювання. Використання комп'ютеризованих засобів діагностики, цифрових рішень дистанційного моніторингу, інструментів телемедицини та аудиту рішень на базі AI дає можливість усунути корупційні ризики, усереднити критерії визначення інвалідності та забезпечити об'єктивність рішень медико-соціальних комісій. Упровадження цього механізму відповідає міжнародним рекомендаціям ЄС і ВООЗ щодо цифровізації реабілітаційних процедур.

Інноваційні механізми державного управління дедалі більше ґрунтуються на моделі даних, що формують цифрову аналітику для органів державної влади. Використання dashboard-центрів, систем моніторингу та прогнозування дає змогу

відстежувати регіональні диспропорції, аналізувати динаміку запитів на соціальні послуги, визначати інфраструктурні вразливості та коригувати стратегії на основі evidence-based policy. Застосування інструментів Big Data створює передумови для ефективного управління потоками інформації, зокрема щодо соціальних виплат, звернень до психологічних центрів, участі у програмах професійної підготовки, а також використання грантових і кредитних механізмів підтримки ветеранського бізнесу.

Значну роль у розвитку цифрових механізмів адаптації відіграють інноваційні платформи взаємодії громади та ветеранів. Створення електронних систем запису на психологічні консультації, мобільних додатків для контролю за станом здоров'я, систем раннього реагування на психоемоційні кризи, платформ peer-to-peer підтримки та цифрових центрів навчання формує інклюзивну екосистему, спрямовану на розширення індивідуальної автономії та підвищення рівня добробуту ветеранів. Автоматизовані системи інформування про освітні можливості, грантові програми, спортивні події, реабілітаційні проєкти та можливості працевлаштування створюють відкритий інформаційний простір для швидкої реінтеграції.

Цифрові інновації у сфері ветеранської політики забезпечують можливість переходу від реактивної моделі підтримки до інтегрованої та персоналізованої системи соціального супроводу. Використання мобільних платформ, електронних кабінетів, цифрових медичних даних та алгоритмічних рішень формує середовище, у якому соціальна підтримка стає доступною незалежно від місця проживання, фізичного стану чи соціально-економічних обставин. Такий підхід відповідає європейським стандартам цифрового врядування та принципам «digital by default» і «once only», що визначають сучасні моделі надання державних послуг.

Отже, цифрова трансформація системи соціальної адаптації ветеранів в Україні створює стратегічні передумови для підвищення якості сервісів, посилення міжвідомчої синхронізації, мінімізації корупційних ризиків, оптимізації управлінських процесів і формування інтелектуальної екосистеми реінтеграційних рішень. Інноваційні технології стають ключовим інструментом переходу до стійкої,

інклюзивної та ефективної моделі державної політики щодо ветеранів у воєнний та післявоєнний періоди.

3.3. Механізми формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів

Формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів війни становить напрям модернізації ветеранської політики України в умовах воєнного та післявоєнного відновлення. Структурна гетерогенність суб'єктів, наявність міжвідомчих бар'єрів, дублювання функцій, нормативна фрагментація та недостатня інституційна спроможність громад створили складну конфігурацію, у межах якої процес соціальної адаптації втрачає системність. Подолання таких дисбалансів вимагає переходу до моделі інтегрованої взаємодії, побудованої за принципами інституційної єдності, функціональної комплементарності та цифрової інтероперабельності (дод.В).

Одним із базових механізмів формування інтегрованої інституційної системи є створення цілісної архітектури координації політики у сфері соціальної адаптації ветеранів. Центральною інституцією такої системи має стати Міністерство у справах ветеранів України, яке виконує функції стратегічного планування, стандартизації сервісів, адміністрування цифрових платформ, розподілу ресурсів та міжвідомчої синхронізації. Перехід до такої моделі зменшує інституційну дисперсію, усуває конфлікт повноважень, формує єдині правила для різних рівнів управління та забезпечує керованість політики у кризових умовах. Досвід післявоєнних реформ у Канаді, Нідерландах, США та Ізраїлі доводить, що саме централізація координації є передумовою якісної реінтеграції ветеранів у суспільне та економічне життя.

Формування інтегрованої моделі вимагає створення міжвідомчих платформ, здатних забезпечити стабільний інформаційний обмін між Мінветеранів, МОЗ, Мінсоцполітики, Міноборони, МОН, обласними адміністраціями, територіальними громадами та центрами медико-психологічної допомоги. Розвиток такої моделі можливий через запровадження національної системи «Veteran Coordination Hub», яка поєднує функції аналітичного центру, цифрового інфраструктурного ядра та

інституції моніторингу результативності політики. Інтеграція сервісів у єдине управлінське середовище забезпечує взаємодоповнення зусиль різних суб'єктів, запобігає дублюванню повноважень і сприяє формуванню цілісних маршрутів супроводу ветеранів.

Важливу роль у побудові інтегрованої системи відіграє інституційне зміцнення територіальних громад, які виконують функції надання послуг «першої лінії». Забезпечення громад фінансами, фахівцями, кейс-менеджерами, цифровими ресурсами та єдиними стандартами обслуговування дає можливість усунути регіональні диспропорції та сформувати адаптивну мережу локальних сервісів. Упровадження ветеранських просторів, муніципальних центрів психічного здоров'я, програм професійної реінтеграції та соціального супроводу сприяє відновленню соціального потенціалу ветеранів на місцевому рівні. Інтеграція громад у національні цифрові реєстри та підключення до платформи «єВетеран» забезпечують єдність управлінських процесів і синхронізацію адміністративних процедур.

Зміцнення інституційної моделі також потребує розвитку кадрової інфраструктури, здатної забезпечити професійний супровід ветеранів. Національна система підготовки кейс-менеджерів, соціальних працівників, психологів, реабілітологів та фахівців із працевлаштування має формуватися на основі стандартів ЄС, рекомендацій WHO та практик країн НАТО. Упровадження міждисциплінарних команд із підтримки ветеранів, мобільних служб та регіональних центрів компетенцій дозволяє розширити доступ до якісних послуг та зменшити навантаження на центральні інституції.

Інтегративний механізм також включає розвиток цифрової інфраструктури, що забезпечує інтероперабельність даних, об'єднання реєстрів, відстеження траєкторій реінтеграції та контроль за виконанням програм. Цифровий профіль ветерана, єдині стандарти обміну даними, алгоритмічні протоколи МСЕК, електронні соціальні послуги та використання штучного інтелекту для оцінювання потреб формують цифровий фундамент інтегрованої системи.

Функціональне доповнення інституційної моделі забезпечується розвитком партнерських мереж за участю громадських організацій, міжнародних партнерів,

ветеранських об'єднань, благодійних фондів і бізнесу. Участь недержавних суб'єктів розширює спектр сервісів, забезпечує гнучкість системи, створює механізми громадського контролю та сприяє запровадженню інноваційних практик соціальної адаптації. Формування партнерських платформ відповідає європейським принципам багаторівневого врядування та забезпечує політичну стійкість ветеранських програм.

Отже, формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів має відбуватися через комплексне поєднання організаційних, нормативних, кадрових, цифрових та партнерських механізмів.

Висновки до розділу 3. Узагальнення аналітичних матеріалів розділу 3 дозволяє стверджувати, що удосконалення механізмів державного управління соціальною адаптацією ветеранів війни в умовах воєнного та післявоєнного відновлення потребує переходу від фрагментарної, багатовідомчої та процедурно перевантаженої моделі до інтегрованої, цифрово орієнтованої та інституційно узгодженої системи публічного управління. Стратегічний аналіз засвідчив необхідність кодифікації нормативного масиву, що історично формувався стихійно та характеризується надмірною кількістю актів різного рівня, дублюванням повноважень і значними регіональними диспропорціями. Формування єдиного Кодексу соціального захисту ветеранів, гармонізованого з нормами ЄС, МОП і рекомендаціями НАТО, виступає ключовою передумовою підвищення юридичної визначеності, прозорості правозастосування та передбачуваності державної політики.

Розгляд стратегічних напрямів довів, що ефективність реформування механізмів державного управління напряму залежить від створення координаційної вертикалі, побудованої за принципами інституційної узгодженості, єдиного стратегічного планування та міжвідомчої синхронізації. Надання Міністерству у справах ветеранів статусу центрального координатора дозволяє мінімізувати управлінську дисперсію, забезпечити уніфікацію протоколів, скоротити транзакційні бар'єри та сформувати цілісний цикл вироблення, реалізації та моніторингу публічної політики у сфері реінтеграції ветеранів. Особливе значення набуває інститут індивідуального супроводу, побудований на кейс-менеджменті, який забезпечує персоналізацію маршрутів адаптації, безперервність доступу до послуг і узгодженість

між секторами охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, реабілітації та зайнятості.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань можемо зробити наступні висновки.

1. Узагальнення теоретико-методологічних підходів до визначення соціальної адаптації ветеранів війни засвідчує, що зазначене явище належить до складних, багатовимірних процесів, які поєднують біологічні, психологічні, соціальні, культурні, нормативні та економічні складові. У межах сучасної державної соціальної політики соціальна адаптація ветеранів постає як окрема, спеціалізована сфера, що охоплює взаємодію трьох фундаментальних функцій: компенсаторної (відшкодування втрат і наслідків бойового досвіду), відновлювальної (медична, психологічна, соціальна та професійна реабілітація) та інтеграційної (створення умов для повноцінного включення ветеранів у соціально-економічне та громадське життя). Через призму таких функцій адаптація формується як багаторівневий процес, що охоплює мікрорівень (сімейні та міжособистісні взаємини), мезорівень (громади, локальні мережі взаємодії, соціальні інститути) та макрорівень (державна політика й нормативно-правове забезпечення).

Теоретичний аналіз засвідчує, що соціальна адаптація ветеранів розгортається як процес, що поєднує суб'єктні зусилля самих ветеранів із чітко структурованою державною політикою, спрямованою на створення інституційних умов, ресурсної бази та сервісної інфраструктури.

2. Механізми соціальної адаптації ветеранів війни як багаторівневу, інтегровану систему інструментів, процедур та інституційних рішень, за допомогою яких здійснюється перехід від нормативно задекларованих цілей ветеранської політики до реальних змін у життєвій ситуації осіб з бойовим досвідом. Теоретичне осмислення поняття механізму підкреслює його функцію як зв'язкової ланки між правовими нормами, управлінськими рішеннями, фінансово-економічними ресурсами, сервісною інфраструктурою й індивідуальними траєкторіями реінтеграції ветеранів. Саме завдяки впорядкованим механізмам долається розрив між травматичним досвідом служби та вимогами повсякденного цивільного життя, знижується ризик хронічної дезадаптації, маргіналізації й соціальної ізоляції.

Структурний аналіз механізмів показує, що ефективна система соціальної адаптації ветеранів ґрунтується на поєднанні правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних, освітньо-професійних, соціально-інтеграційних, інформаційних, цифрових та медико-реабілітаційних компонентів. Кожен компонент виконує специфічну функцію: від забезпечення юридичної визначеності та матеріальної стабільності до формування психоемоційної стійкості, професійної конкурентоспроможності, розширення соціального капіталу й доступу до сервісів через цифрові платформи. Запропонована класифікація механізмів за змістом та інструментарієм дозволяє розглядати соціальну адаптацію не як хаотичну сукупність заходів, а як системно організований процес із прогнозованими наслідками для життєвої траєкторії ветерана.

Побудова механізмів за рівнями реалізації – макро-, мезо- та мікрорівнем – демонструє, що результативність адаптаційної політики визначається погодженістю стратегічних, інституційних та індивідуальних рішень. На макрорівні формуються стратегічні орієнтири, закони, стандарти послуг і загальнонаціональні програми; на мезорівні забезпечується регіональна імплементація, інституційна координація та наближеність сервісів; на мікрорівні реалізуються індивідуальні плани, психологічний і соціальний супровід, професійна орієнтація, робота з сім'єю. Узгодженість дій між цими рівнями перетворює ветерана з пасивного отримувача допомоги на активного суб'єкта, здатного відновлювати життєву автономію та інтегрувати бойовий досвід у нову соціальну реальність.

3. Узагальнення європейського та міжнародного досвіду соціальної інтеграції ветеранів війни демонструє, що сучасні моделі підтримки осіб з бойовим досвідом ґрунтуються на принципах правової визначеності, багаторівневої інституційної координації, довгостроковості підтримки та комплексності сервісів. Універсальні стандарти захисту прав людини, норми міжнародного гуманітарного права, положення Конвенції про права осіб з інвалідністю, Європейської соціальної хартії та практики ЄС формують нормативну рамку, у межах якої держави реалізують власні адаптовані моделі реінтеграції військовослужбовців. Порівняльний аналіз доводить, що, незважаючи на відмінності у масштабах воєнного досвіду, економічній

спроможності та організаційній культурі, у провідних країнах НАТО та ЄС простежується спільний підхід: реінтеграційні програми поєднують медичну і психологічну реабілітацію, професійну реадaptaцію, освітню підтримку, цифрові сервіси та цільові механізми допомоги родинам загиблих.

Моделі США, Великої Британії, Естонії та Хорватії демонструють різні інституційні формати, але спільну логіку формування стійкої інфраструктури підтримки ветеранів, орієнтованої на відновлення життєздатності, соціальної автономії та професійної реалізації. У Сполучених Штатах така система базується на сильній спеціалізованій інституції (Department of Veterans Affairs), широкій мережі сервісів і масштабній цифровій інфраструктурі. Британська модель акцентує увагу на партнерстві між державою і громадянським суспільством, поєднанні медичної допомоги та системи компенсацій, активній ролі благодійних фондів. Естонська практика вирізняється інтеграцією духовно-психологічної підтримки та короткострокових реабілітаційних інтенсивів, тоді як Хорватія демонструє ефективність нормативно структурованої системи, адаптованої до умов масової участі населення у війні.

Виявлені тенденції свідчать, що ефективні механізми соціальної інтеграції ветеранів ґрунтуються на поєднанні законодавчої чіткості, стійкої інституційної архітекtonіки, спроможності держави забезпечувати довготривалу підтримку та активної участі громадянського сектору, який доповнює державні програми горизонтальними мережами взаємодопомоги. Імплементация цих підходів у національному контексті створює можливість для формування цілісної, сучасної та стійкої системи ветеранської політики України, здатної забезпечити гідне повернення військовослужбовців до цивільного життя, зміцнити соціальну солідарність і підвищити національну стійкість у період війни та післявоєнного відновлення.

4. Нормативно-правові та інституційні засади формування механізмів соціальної адаптації ветеранів війни в Україні характеризуються як розгалужена, але структурно ускладнена система, що поєднує конституційні гарантії, спеціальне ветеранське законодавство, базовий закон про соціальні послуги, профільні акти соціального спрямування та значний масив підзаконних рішень. Сформовано ключові

елементи інституційної архітекτονіки: Міністерство у справах ветеранів, міжвідомчі координаційні структури, державні стандарти соціальних послуг, регіональні та локальні програми підтримки. Нормативна база демонструє наближення до міжнародних і європейських стандартів, закріплюючи багатовимірне розуміння соціальної адаптації як процесу, що охоплює медичний, психологічний, соціальний, професійний та сімейний виміри.

Водночас, проведений аналіз виявляє істотні структурні дисбаланси між формальною розвиненістю правового поля та реальними інституційними можливостями його практичної імплементації. Фрагментарність і дублювання норм у різних законах, домінування пільгової парадигми над сервісно-орієнтованим підходом, нерівномірність спроможності територіальних громад, дефіцит кваліфікованих кадрів, відсутність інтегрованої інформаційної системи та недостатній рівень міжвідомчої координації обмежують результативність механізмів соціальної адаптації. Оцінка інституційної спроможності фіксує відносно високі показники нормативної забезпеченості та цифровізації, але низькі – кадрового потенціалу й локальної спроможності, що підтверджує наявність «розриву» між нормотворенням і практикою.

Отже, подальша еволюція нормативно-правових та інституційних засад має бути спрямована на переходження від переважно декларативної моделі гарантій до сервісно-орієнтованої, персоніфікованої й територіально збалансованої системи соціальної адаптації ветеранів. Пріоритетного значення набувають посилення ролі територіальних громад як базового рівня надання соціальних послуг, інтеграція цифрових реєстрів, розбудова стійких міжвідомчих механізмів, інвестиції в кадровий потенціал і впровадження систем моніторингу та оцінювання якості послуг. Реалізація таких підходів дозволить трансформувати наявну нормативно-правову основу на справді дієвий інституційний каркас, здатний забезпечити стійку реінтеграцію ветеранів у повоєнне суспільство та зміцнити соціальну стійкість держави.

5. Оцінка стану реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни в Україні засвідчує поєднання розгалуженого масиву нормативно закріплених

гарантій із суперечливими результатами практичної імплементації. Сформовано широкий перелік пільг і прав у сферах медичного забезпечення, психологічної та санаторно-курортної реабілітації, житлових і транспортних гарантій, трудових та освітніх можливостей, фінансової підтримки, податкових преференцій, земельних прав та вшанування пам'яті загиблих. Водночас індикатори результативності та інституційної спроможності демонструють значну залежність реалізації соціальних прав від ресурсів місцевих бюджетів, стану інфраструктури, кадрового потенціалу, організації управлінських процесів і рівня цифрової зрілості органів влади.

Запровадження Стратегії ветеранської політики до 2030 року, Єдиного державного реєстру ветеранів війни, інституту фахівців супроводу, мережі «єдиного вікна» у ЦНАП, державних програм ветеранського підприємництва, цільової підтримки в освіті, житлових компенсацій і пільгових кредитів свідчить про поступовий перехід від суто пільгової до сервісно-орієнтованої моделі. Одночасно аналіз виявляє системні дисбаланси: нерівномірність доступу до медичної та психореабілітаційної допомоги, нерівність реалізації транспортних і житлових пільг між громадами, надмірну бюрократизацію процедур, високий ступінь залежності від місцевих фінансових ресурсів та збереження застарілих механізмів соціального забезпечення, успадкованих від радянського періоду. Значна частина гарантій виконує переважно символічну функцію визнання заслуг, але не завжди трансформується у сталі інструменти соціальної адаптації.

Отже, сучасний стан реалізації державної політики соціальної адаптації ветеранів можна охарактеризувати як перехідний: сформовано нормативно насичену, проте фрагментовану систему, у межах якої окремі інноваційні рішення співіснують із малоефективними, декларативними інститутами. Подальший розвиток політики має спиратися на системний моніторинг через індикатори ресурсного, інституційного та результативного характеру, розбудову єдиних цифрових каналів доступу до послуг, вирівнювання міжрегіональних диспропорцій, посилення гендерної та інклюзивної чутливості, а також на зміцнення партнерства держави з ветеранськими організаціями, бізнесом і міжнародними донорами. Реалізація зазначених пріоритетів здатна трансформувати наявний набір гарантій у цілісну, орієнтовану на потреби

людини систему соціальної адаптації, що підтримуватиме ветеранів у довгостроковій перспективі та сприятиме підвищенню стійкості українського суспільства в післявоєнний період.

6. Аналіз внеску органів місцевого самоврядування, волонтерських та міжнародних організацій у процесі соціальної інтеграції ветеранів війни дає підстави говорити про формування багаторівневої, мережевої моделі ветеранської політики, у якій локальний рівень стає центральним простором реалізації державних рішень. Муніципальний сектор поступово переходить від пасивної моделі пільгового забезпечення до проактивних сервісів, вибудовуючи інфраструктуру підтримки, що охоплює фахівців супроводу, ветеранські простори, реабілітаційні центри, освітні, спортивні та підприємницькі програми. Бюджетні рішення громад, створення консультативно-дорадчих органів, розвиток локальних грантових інструментів і програм співфінансування відображають інтеграцію ветеранської проблематики в стратегічне планування територіального розвитку. Водночас регіональна диференціація демонструє різний рівень інституційної зрілості: від комплексних моделей (Львівська, Київська, Дніпропетровська, Волинська, Вінницька, Закарпатська, Запорізька області) до спеціалізованих або кризово орієнтованих форматів підтримки у прифронтових регіонах.

Волонтерські та громадські організації виступають каталізаторами змін, забезпечуючи гнучке реагування на потреби ветеранів, членів сімей загиблих, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб. Збереження високого пріоритету допомоги армії та ветеранам, розширення напрямів психологічної підтримки, освіти, молодіжних та інклюзійних проєктів свідчить про усвідомлення довгострокових наслідків війни й готовність громадянського суспільства брати участь у формуванні політики відновлення. Міжнародні організації забезпечують критично важливі ресурси фінансові, експертні, методологічні, завдяки чому громади запроваджують стандарти інклюзивності, психосоціальної підтримки, цифровізації сервісів і розбудови ветеранського підприємництва. Отримані результати підтверджують, що подальший розвиток політики соціальної адаптації ветеранів потребує масштабування кращих практик лідерських регіонів, цільового підсилення слабших

територій через субвенції та міжрегіональні партнерства, а також системної підтримки волонтерського й громадського сектору як невід'ємних партнерів держави у повоєнній відбудові України.

7. Стратегічні напрями модернізації державної політики соціальної адаптації ветеранів війни свідчать про необхідність переходу від фрагментованої та нормативно перевантаженої системи до цілісної, кодифікованої й інституційно узгодженої моделі управління. Запровадження єдиного правового кодексу, формування управлінської вертикалі з центром координації у Міністерстві у справах ветеранів та уніфікація міжвідомчих процедур створюють фундамент для послідовної та прозорої реалізації державних гарантій.

Особливе значення отримує запровадження інституту індивідуального супроводу на основі кейс-менеджменту, який забезпечує персоналізовану траєкторію реінтеграції та усуває системні розриви між медичною, соціальною, психологічною та професійною підтримкою. Паралельно розвиток системи психічного здоров'я, модернізація МСЕК, запровадження доказових протоколів та цифровізація сервісів формують умови для підвищення якості та доступності допомоги ветеранам.

Зміцнення економічної та соціальної адаптації через програми перекваліфікації, підтримку ветеранського підприємництва, податкові стимули роботодавцям, а також посилення інституційної спроможності територіальних громад створюють довгостроковий механізм повернення ветеранів до суспільного життя. Сукупність цих рішень формує сучасну, стійку й орієнтовану на європейські стандарти модель державної політики у сфері підтримки ветеранів війни.

8. Розвиток цифрової інфраструктури соціальної адаптації ветеранів формує системний зсув від паперових, фрагментованих і реактивних процедур до передбачуваної, аналітично обґрунтованої та користувацько орієнтованої моделі державного управління. Інноваційні рішення - Єдиний державний реєстр ветеранів, цифровий профіль, сервіс «Ветеран», мобільні платформи, електронна МСЕК - забезпечують уніфікацію даних, автоматизацію адміністративних процесів, скорочення часових витрат та посилення прозорості. Така цифрова архітектура усуває інституційну фрагментарність, зменшує вплив людського чинника та знижує рівень

корупційних ризиків, що є критично важливим у період масштабного зростання кількості ветеранів.

Цифровізація ветеранської політики створює умови для переходу до сучасної моделі державного управління, що відповідає стандартам ЄС. Упровадження інноваційних механізмів забезпечує рівний доступ ветеранів до послуг незалежно від місця проживання, зміцнює спроможність громад, формує нову екосистему взаємодії між державою, соціальними службами та медичними установами. Отже, цифрові рішення стають ключовим інституційним ресурсом, який підвищує стійкість державної політики, забезпечує її адаптивність до зростаючих потреб та формує фундамент для довгострокової реінтеграції ветеранів у повоєнний період.

9. Формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів ґрунтується на необхідності подолання розпорошеності повноважень, міжвідомчих бар'єрів та нормативної фрагментації, які тривалий час знижували цілісність і результативність державної політики у сфері реінтеграції. Запровадження координаційної вертикалі на базі Міністерства у справах ветеранів, уніфікація процедур, стандартизація сервісів та розвиток міжвідомчих платформ формують структурну основу для узгодженості управлінських рішень і підвищення ефективності взаємодії між центральними та місцевими інституціями.

Отже, соціальна адаптація ветеранів як об'єкт державної соціальної політики постає як системна, інституційно організована сфера, що потребує інтеграції міждисциплінарних підходів, узгодженості дій суб'єктів публічного управління та розбудови комплексної підтримувальної інфраструктури. Теоретично обґрунтована багатовимірність адаптації, поєднання процесуальних та результативних характеристик, взаємодія індивідуальних і структурних чинників формують концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження механізмів державного управління, окреслення інституційних динамік та визначення напрямів модернізації ветеранської політики України в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загоруй І. С. Соціальна політика України щодо ветеранів війни: перспективи реінтеграції в цивільне життя. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни* : збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го круглого столу, 31 трав. 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 65–71.
2. Селіванова І. А. Державна політика щодо соціальної інтеграції ветеранів війни: проблеми та перспективи. *Вісник соціальної політики*. 2022. № 4. С. 40–50.
3. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців : кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2024. 178 с.
4. Костишин Е. Аналізуючи досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. Вип. 1 (12). С. 11–18.
5. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30739/1/ZAKHARINA.pdf>
6. Науменко Н. Адаптація ветеранів та ветеранок відповідно потреб національного ринку праці. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24486/1/94-101.pdf>
7. Шевердіна В. І. Правові засади соціального забезпечення учасників бойових дій та ветеранів. *Право та суспільство*. 2023. № 2. С. 110–115.
8. Козлов О. В. Система соціального захисту військовослужбовців і ветеранів: нормативно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 86, ч. 3. С. 75–82. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320651/311243>.
9. Jackson K. Current issues of social adaptation of teenagers. VA: Stylus Publishing. 2013. 46 p

- 22.Красильщиков А. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). *Демографія та соціальна економіка*. 2005. № 2. 117–125.
- 23.Elnitsky, C. A., Fisher, M. P., & Blevins, C. L. (2017). *Military service member and veteran reintegration: A conceptual analysis, unified definition, and key domains*. *Frontiers in Psychology*, 8, 369. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00369>
- 24.Zakharina, T. (2023). Reintegration potential of veterans as a factor of successful reintegration of them into society. *Social Work and Education*, 10(3), 263–275.
- 25.Verkamp, K. (2025). *A veteran reintegration framework: Integrating transition theory, challenges, and enrichment*. ResearchGate. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21835.71207>
- 26.Bataeva, E., & Artemenko, A. (2020). *Methodological aspects of measuring levels of veterans' social adaptation*. *Technium Social Sciences Journal*, 14, 2020.
- 27.Коленіченко Т. І. Методологічні принципи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. *Вісник*. 2022. № 17 (173). DOI: 10.5281/zenodo.7080168.
- 28.Rosenau, J. N. (1980) *The Scientific Study of Foreign Policy*. London. P. 19–31.
- 29.Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. стаття перша. *Actual problems of international relations. Release 127 (part I)*. 2016. P. 104–115.
- 30.Armed Forces Declaration by the NATO Heads of State and Government, Wales, 4 September 2014. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/officialtexts112745.htm>.
- 31.Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовчої діяльності: монографія за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Київ : Алерта, 2023. 268 с.
- 32.Kintzle S., Barr N., Corletto G., Castro C.A., PTSD in U.S. Veterans: The Role of Social Connectedness, Combat Experience and Discharge, “Healthcare” 2018, no. 6(3), p. 102
- 33.Курило В. І. Професійна адаптація учасників бойових дій: механізми та інституційні аспекти. *Інноваційна професійна освіта*. 2024. Т. 1, № 14. С. 40–42

34. Працевлаштування та Адаптація Ветеранів: Міст до Нового Життя після Фронту. ГО "Разом з кращими". URL: https://razombest.org/praczevlashtuvannya-ta-adaptacziya-veteraniv-mist-donovogozhyttyapislyafrontu/?gad_source=1&gad_campaignid=23213419651&gclid=CjwKCAiAuIDJBhBoEiwAxhgyFuMpuK4YFYamNhfx4idmOuAemMIJuEPIS1NGsJbv7TPkboNUwJmQ0BoCtIIQAvD_BwE.
35. Професійна адаптація ветеранів війни та членів їх сімей (Міністерство у справах ветеранів/Структурні підрозділи обласних, Київської міської державних адміністрацій). *eВетеран*. URL: <https://eveteran.gov.ua/benefits/profesijna-adaptaciya-veteraniv-vijni-ta-chleniv-yih-simej>.
36. Загальна декларація прав людини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
37. Стаття 19: ООН зміцнює право на свободу слова та інформації. *Права людини в Україні*. URL: <https://archive.khpg.org/1317626484>.
38. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
39. Конвенція про права осіб з інвалідністю. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
40. European Social Charter (Revised). URL: <https://rm.coe.int/168007cf93>.
41. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло : монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с.
42. Гордієнко Є. П. Зарубіжний досвід в організації системи соціального захисту учасників бойових дій. *Теорія і практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2018 р.). URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/9e0c691689d94e68-bae07122d804a47.Pdf>

43. Горбенко С. В., Хома В. В., Шпанчук Г. В. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2014. №2. С. 42–44.
44. Kemp, R. (2021). *Veterans' Strategy Action Plan 2022–2024: Expert Commentary*. UK Ministry of Defence.
45. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/Аналітичка-міжнародний-досвід.docx.pdf>.
46. Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1(54). С. 117–125.
47. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 28.06.1996 № 254к/96 ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
48. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993. № 3551-ХІІ *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
49. Конвенція про права осіб з інвалідністю. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
50. Тищенко О. В. Сутність соціальної роботи як складової соціального забезпечення. *Юридичний вісник*. 2013. № 3. С. 97-102
51. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
52. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171-181
53. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993. № 3551-ХІІ *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
54. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної

- діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України.*
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text.
55. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992. № 2262-XII *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.
56. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005. № 2961-IV. *Верховна Рада України*
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
57. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021. № 1702IX. *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.
58. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
59. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. *Офіційний вебпортал парламенту України.*
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
60. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. *Офіційний вебпортал парламенту України.*
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text.
61. Конвенція про права осіб з інвалідністю. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
62. Disarmament, demobilization and reintegration : report of the Secretary-General.
URL: <https://digitallibrary.un.org/record/700920?ln=en&v=pdf>.
63. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587 (у ред. від 01.01.2025). Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>
64. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: Постанова Кабінету Міністрів України

- від 29 листопада 2022 р. № 1338. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF>
65. Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 881. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-%D0%BF>
66. Деякі питання забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 881. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-institutu-pomichnyka-veterana-v-systemi-perekhodu-vid-viiskovoi-s88120824>
67. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 № 175-Н. *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>.
68. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1303. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text>.
69. Деякі питання реалізації пілотного проекту щодо зубопротезування та надання планової стоматологічної допомоги окремим категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2024 р. № 212. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212-2024-%D0%BF#Text>
70. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 23 жовтня 2025 р. № 4059-IX. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2025, № 15–17, ст. 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

71. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 р. №1303. Офіційний вісник України. 1998. №33. Ст. 61
72. Nino Dgebuadze and Yuliya Solovey. How policymakers can support the veteran community in Ukraine: Results from a veteran reintegration survey. IREX. 2021. URL: <https://www.irex.org/insight/how-policymakers-can-support-veteran-community-ukraine-results-veteran-reintegration-survey>
73. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 №373. Офіційний вісник України. 2019. №36. ст. 55.
74. Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2020 р. №3-р/2020, судова справа №1-247/2018(3393/18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#Text>
75. «Оселя – нова програма доступного кредитування житла, ініційована Президентом України. URL: <https://eoselia.dii.gov.ua/>.
76. Земельний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
77. Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975 (у ред. від 08.10.2025). Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text>
78. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209Київ. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p#Text>.

79. Ключові результати діяльності Міністерства у справах ветеранів України. *Міністерство у справах ветеранів України* URL: <https://mva.gov.ua/pr escenter/category/86-novini/kluchovi-rezultati-diyalnosti-ministerstva-u-spravah-veteraniv-ukraini-1>.
80. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 № 175-Н. *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>.
81. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр.: звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025. URL: <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit-UA-Hromadianske-suspilstvo-v%20umovakh-viyny-2022-2025.pdf>.
82. Моніторинг реалізації ветеранської політики в громадах: Як це відбуватиметься?. URL: <https://www.irf.ua/monitoryng-realizacziyi-veteranskoyi-polityky-v-gromadah-yak-cze-vidbuvatymetsya/>.
83. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів №159. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_065#Text.
84. Digital by Default – принципи цифрової економіки. URL: <https://nachasi.com/creative/2017/07/12/digital-by-default-ukr/>.
85. На Вінниччині 37 родин ветеранів війни отримали кошти від держави на придбання житла. *Вінницька районна державна адміністрація*. URL: <https://www.vinrda.gov.ua/news/ostanni-novyny/na-vinnychchyni-37-rodyn-veteraniv-viiny-otrymaly-koshty-vid-derzhavy-na-prydbannia-zhytla>.
86. Комплексна підтримка ветеранів й ветеранок та їхніх сімей на Сумщині: як прифронтовий регіон впроваджує сильну ветеранську політику. *Міністерство у справах ветеранів*. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/kompleksna-pidtrimka-veteraniv-y-veteranok-ta-ihnih-simey-na-sumschini-yak-prifrontoviy-region-vprovadzhue-silnu-veteransku-politiku>.

87. Ветеранська політика у регіонах: області презентували свої підходи та програми підтримки тих, хто повертається з війни. *Міністерство у справах ветеранів*. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/veteranska-politika-u-regionah-oblasti-prezentuvali-svoi-pidhodi-ta-programi-pidtrimki-tih-hto-povertaetsya-z-viyni>.
88. «Кубок України – нескорені»: у Запоріжжі відбулися всеукраїнські ветеранські змагання з настільного тенісу. *Запорізька обласна державна адміністрація*. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/76265/kubok-ukrajini--neskoreni-u-zaporizhzi-vidbulisya-vseukrajinski-veteranski-zmagannya-z-nastilnogo-tenisu.html>.
89. Interfax-Ukraine. Київщина отримала понад 1,155 млрд грн на житло, розвиток бізнесу та реабілітацію захисників. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1038539.html>.
90. Пільгові кредити для ВПО з Луганщини, підтримка оборонців та цивільних, – щотижневий брифінг Олексія Харченка. *Луганська обласна державна адміністрація*. URL: <https://lova.gov.ua/oda/press/news/pilhovi-kredyty-dlya-vpo-z-luhanshchyny-pidtrymka-oborontsiv-ta-tsyvilnykh>.
91. Дніпропетровщина пілотує проєкт з реалізації ветеранської політики. *Дніпропетровський обласний центр зайнятості*. URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/novyna/dnipropetrovshchyna-pilotuye-proyekt-z-realizaciyi-veteranskoyi-polityky>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нормативно-правові та інституційні засади формування механізмів соціальної адаптації ветеранів війни в Україні

Рівень	Нормативно-правові акти / інституції	Основний зміст регулювання	Роль у формуванні механізмів соціальної адаптації ветеранів війни
Міжнародний	Загальна декларація прав людини; Міжнародні пакти про права людини; Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод; Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю; комплексний стандарт ООН DDR; документи ООН, МОП, ВООЗ, Ради Європи, НАТО	Визначення універсальних стандартів прав людини, недискримінації, права на соціальний захист, реабілітацію, інклюзію, захист психічного здоров'я, постконфліктну реінтеграцію	Формує міжнародні орієнтири для національної ветеранської політики, задає рамки комплексної реабілітації (медичної, психологічної, професійної), підштовхує до інтеграції принципів інклюзії, довгострокового супроводу та недискримінації
Конституційний	Конституція України (ст. 1, 3, 17, 46, 64)	Закріплення України як соціальної держави; гарантія права на соціальний захист, особлива опіка над особами, які захищають державу; можливість тимчасового обмеження прав під час воєнного стану із збереженням базових гарантій	Створює верховну правову рамку для всієї системи соціального захисту ветеранів; легітимує пріоритетність захисту Захисників/Захисниць і членів їхніх сімей та обов'язок держави забезпечувати належні механізми реінтеграції
Національний (базове спеціальне законодавство)	Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 3551-XII)	Визначення категорій ветеранів (учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни, члени сімей загиблих), закріплення системи пільг і соціальних гарантій, еволюція до включення «Захисників та Захисниць України», гендерна	Структурує цільові групи одержувачів підтримки, задає рамки диференційованих механізмів соціальної адаптації (медичні, житлові, транспортні, пенсійні, освітні, професійні), формує правову основу для політики реінтеграції

		інклюзивність, відображення реалій російсько-української війни	
Національний (соціальна політика і послуги)	Закон України «Про соціальні послуги»	Визначення поняття соціальних послуг, їх видів і якості; дефініція вразливих груп і складних життєвих обставин; закріплення ролі територіальних громад як базового рівня надання послуг	Забезпечує перехід від домінування пільг до сервісно-орієнтованої моделі підтримки; легітимує індивідуальні плани, оцінювання потреб, метод ведення випадку як ключові інструменти соціальної адаптації ветеранів і їхніх родин
Національний (правовий статус військовослужбовців)	Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	Визначення правового статусу військовослужбовців і їхніх родин; гарантії матеріального, соціального, правового захисту під час служби і при демобілізації	Забезпечує перехідний етап від військової служби до цивільного життя; закладає основи для матеріальної, правової, психологічної підтримки, що є стартовою фазою подальшої соціальної адаптації ветеранів
Національний (пенсійні гарантії)	Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»	Визначення умов та розміру пенсій для військовослужбовців, у тому числі інвалідів війни; порядок обчислення пенсій з урахуванням грошового забезпечення, надбавок і стажу служби	Формує фінансовий фундамент довгострокової соціальної стабільності ветеранів; опосередковано впливає на рівень соціальної адаптації через забезпечення базової економічної безпеки
Національний (реабілітаційна політика)	Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»	Дефініція реабілітації як комплексу медичних, психосоціальних, професійних заходів; запровадження державних стандартів доступності, реабілітаційних програм і послуг	Створює правову основу для комплексної реабілітації інвалідів війни; інтегрує медичну, психосоціальну та професійну складові у механізми адаптації ветеранів з інвалідністю

Національний (нац. спротив і ветерани сучасних конфліктів)	Закон України «Про основи національного спротиву»	Регулювання участі громадян у територіальній обороні, русі опору; визначення статусу учасників сучасних конфліктів, пов'язаних з російсько-українською війною	Охоплює контингент майбутніх ветеранів, задає рамки підготовки і участі, однак має потенціал для посилення постдемобілізаційних механізмів адаптації та психосоціального супроводу
Підзаконний (організація соцпослуг)	Постанова КМУ від 01.06.2020 № 587 «Про організацію надання соціальних послуг»	Визначення механізму виявлення осіб і сімей (зокрема ветеранів), що перебувають у складних життєвих обставинах або мають високі ризики; алгоритм організації надання послуг відповідно до індивідуальних потреб; створення спеціалізованих служб підтримки	Перекладає норми закону про соціальні послуги на практичний рівень; забезпечує процедурну основу для доступу ветеранів до соціальних послуг на рівні громад, сприяє персоналізації допомоги
Підзаконний (психологічна допомога)	Постанова КМУ від 29.11.2022 № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб»	Встановлення порядку і умов надання психологічної допомоги ветеранам, членам сімей та іншим категоріям; вимоги до фахівців, організаційні процедури, види і форми психологічної підтримки	Інституціалізує психологічну допомогу як невід'ємний елемент механізмів адаптації; спрямована на подолання наслідків бойового стресу, ПТСР, вторинної травматизації членів сімей
Підзаконний (стандарти послуг)	Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей (Мінсоцполітики)	Визначення змісту послуги соціальної адаптації, алгоритму оцінювання потреб, структури індивідуального плану, форм моніторингу; встановлення критеріїв якості для усіх надавачів	Забезпечує уніфікацію практик надання послуг, запроваджує інструменти ведення випадку, робить процес адаптації ветерана стандартизованим, прозорим і підконтрольним за результатами
Інституційний (центральний рівень)	Міністерство у справах ветеранів; Міністерство соціальної політики; Міністерство охорони	Формування та реалізація державної політики у ветеранській сфері; координація програм	Забезпечують стратегічне та операційне управління системою соціальної адаптації ветеранів;

	здоров'я; Міністерство економіки; Міністерство освіти і науки; Державна служба зайнятості; інші ЦОВВ	реінтеграції, реабілітації, працевлаштування, освіти, підприємництва; розробка підзаконних актів і стандартів	задають рамки міжвідомчої координації; формують програми підтримки, грантові механізми, освітні та реабілітаційні траєкторії
Інституційний (координаційні органи)	Міжвідомча рада при Міністерстві у справах ветеранів; координаційні штаби з питань підтримки ветеранів	Платформи взаємодії міністерств, ЦОВВ, органів місцевого самоврядування, громадських організацій; напрацювання спільних рішень, узгодження програм	Потенційно здатні забезпечувати інтегроване управління ветеранською політикою, однак через фрагментарність процедур поки що не створюють повністю цілісного механізму моніторингу та відповідальності
Регіональний рівень	Обласні програми соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їхніх сімей (наприклад, програма на 2023–2024 рр.)	Визначення регіональних пріоритетів підтримки: матеріальна допомога, медична й психологічна реабілітація, житлові питання, розвиток ветеранської інфраструктури, підтримка сімей загиблих	Адаптують державну політику до специфіки регіону, ресурсних можливостей і структури потреб; забезпечують фінансування і реалізацію конкретних програм на рівні області
Локальний рівень (територіальні громади)	Місцеві програми підтримки ветеранів; положення про центри надання соціальних послуг, центри підтримки ветеранів; посадові інструкції фахівців; внутрішні регламенти; договори про надання послуг	Організація безпосереднього надання соціальних послуг ветеранам і їхнім сім'ям; використання методу ведення випадку; оформлення оцінки потреб, індивідуального плану, договору; ведення документації	Формують «польовий» вимір механізмів адаптації: саме на цьому рівні ветеран реально отримує допомогу; якість роботи громад визначає ефективність усієї системи, включаючи доступ до психологічної, соціальної, реабілітаційної підтримки
Громадянське суспільство та міжнародні партнери	Ветеранські НУО, волонтерські ініціативи, благодійні фонди; міжнародні організації (UNDP,	Надання додаткових послуг: психологічна та юридична допомога, освітні та підприємницькі програми, культурні й	Підсилюють інституційну спроможність держави і громад; заповнюють прогалини в системі; тестують інноваційні

	ІОМ, USAID, WHO, фонди НАТО тощо)	реабілітаційні проекти, підтримка родин загиблих; пілотні моделі сервісів	інструменти соціальної адаптації (peer-to-peer підтримка, ветеранське підприємництво, комплексні хаби)
--	-----------------------------------	---	--

Додаток Б

**Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного управління
соціальною адаптацією ветеранів війни**

Стратегічний напрям	Комплекс заходів	Відповідальні інституції	Індикатори ефективності (КРІ)	Очікувані результати
1. Здійснення переходу до нормативно-правової кодифікації ветеранської політики	<ul style="list-style-type: none"> Розроблення та ухвалення <i>Кодексу соціального захисту ветеранів</i>. Скасування застарілих норм та гармонізація з актами ЄС і міжнародними конвенціями. Уніфікація процедур надання пільг, послуг, компенсацій. Створення єдиних стандартів міжвідомчої взаємодії. 	Мінветеранів, Мін'юст, ВРУ, Мінсоцполітик и	<ul style="list-style-type: none"> Кодекс ухвалено до 2026 р. Скорочення на 40% нормативних колізій. Скорочення часу отримання послуги на 30%. 	Підвищення юридичної визначеності, прозорості процедур, усунення хаотичної нормативності.
2. Формування єдиної управлінської вертикалі по справах ветеранів	<ul style="list-style-type: none"> Надання Мінветеранів повноважень центрального координатора політики. Створення міжвідомчої платформи «Veteran Coordination Hub». Уніфікація цифрових реєстрів і протоколів обміну даними. 	Мінветеранів, КМУ, Міноборони, МОЗ, Мінсоцполітик и, Мінекономіки	<ul style="list-style-type: none"> 100% підключення відомств до єдиної платформи. Зменшення часу міжвідомчої взаємодії на 50%. 	Зміцнення інтегрованої системи управління, зниження фрагментації, підвищення керованості політики.

	Регламентация відповідальності кожного відомства.			
3. Впровадження інституту індивідуального супроводу (кейс-менеджмент)	<ul style="list-style-type: none"> Створення системи персональних маршрутів адаптації. Підготовка 5 000 кейс-менеджерів за міжнародними стандартами. Формування регіональних центрів супроводу ветеранів. Упровадження цифрового кабінету «Персональний план реінтеграції». 	Мінветеранів, громади, ЦНАП, заклади медичної та психологічної допомоги	<ul style="list-style-type: none"> 90% ветеранів мають персональний план. Скорочення часу доступу до послуг на 25%. 	Комплексна, безперервна траєкторія реінтеграції для кожного ветерана; уникнення втрати людини в системі.
4. Розвиток системи Зміцнення психічного здоров'я ветеранів	<ul style="list-style-type: none"> Запуск багаторівневої мережі центрів психічного здоров'я. Інтеграція DSM-5 і ICD-11 у національні протоколи. Підготовка психотерапевтів за стандартами EMDR, СBT. Цифрова трансформація МСЕК (AI-аудит рішень, електронні протоколи). 	МОЗ, Мінветеранів, НСЗУ, медзаклади, міжнародні партнери WHO, USAID, IREX	<ul style="list-style-type: none"> Зменшення кількості випадків тяжкої дезадаптації на 20%. 70% ветеранів мають доступ до терапії протягом 14 днів. 	Зменшення проявів ПТСР, зростання рівня ментального здоров'я, прозорість медико-соціальної експертизи.
5. Забезпечення професійної реінтеграції економічної активності ветеранів та	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток програм перекваліфікації (IT, інженерія, тактична медицина, безпека). Освітні ваучери для ветеранів та 	Мінекономіки, Мінветеранів, МОН, служба зайнятості, громади, бізнес	<ul style="list-style-type: none"> Зростання рівня зайнятості ветеранів на 30%. 5 000 ветеранських бізнесів до 2027 р. Збільшення доходів ветеранів на 20%. 	Економічна автономія ветеранів, формування нового сектору ветеранського підприємництва, зниження

	<p>родин. • Пільгове кредитування ветеранського бізнесу. • Податкові стимули роботодавцям. • Квоти на працевлаштування.</p>			соціальної вразливості.
<p>6. Посилення спроможності територіальних громад у питаннях ветеранів</p>	<p>• Створення «Ветеранських просторів» у кожній громаді. • Фінансування муніципальних програм реабілітації. • Підготовка локальних команд кейс-менеджерів. • Стандартизація місцевих сервісів за моделлю «Ветеран».</p>	<p>Громади, обласні адміністрації, Мінветеранів</p>	<p>• 100% громад з власними програмами підтримки. • Збільшення охоплення ветеранськими послугами у громадах на 40%.</p>	<p>Доступність сервісів на місцевому рівні, персоналізація підтримки, зменшення регіональних диспропорцій.</p>
<p>7. інституціоналізація фінансово-ресурсного забезпечення ветеранів</p>	<p>• Створення Державного фонду реінтеграції ветеранів. • Перехід до проектно-цільового бюджетування. • Залучення міжнародних грантів і технічної допомоги. • Встановлення КРІ для витрат державного бюджету.</p>	<p>Мінфін, Мінветеранів, міжнародні партнери, КМУ</p>	<p>• 95% програм прив'язані до індикаторів результативності. • Зростання обсягів міжнародного фінансування на 25%.</p>	<p>Прозорість фінансових потоків, стабільність бюджетного забезпечення, уникнення нецільового використання коштів.</p>

Джерело: розроблено автором.

Додаток В

Механізми формування інтегрованої інституційної системи державного управління соціальною адаптацією ветеранів

Група механізмів	Зміст та структурні елементи	Відповідальні інституції	Індикатори (КРІ)	Очікуваний ефект
1. Координаційні механізми	<ul style="list-style-type: none"> • Створення управлінської вертикалі на базі Мінветеранів. • Запуск національної платформи «Veteran Coordination Hub». • Уніфікація протоколів взаємодії між МОЗ, Мінсоцполітики, Міноборони, МОН, громадами. • Формування інституції стратегічного планування в системі ветеранської політики. 	Мінветеранів, КМУ, ОВА, Міноборони, МОЗ	<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення міжвідомчої взаємодії на 50%. • 100% підключення відомств до цифрової координаційної платформи. 	Упорядкована структура управління, усунення інституційної фрагментації, узгодженість політики.
2. Нормативні механізми	<ul style="list-style-type: none"> • Формування Кодексу соціального захисту ветеранів. • Гармонізація з нормами ЄС, МОП, рекомендаціями НАТО. • Юридичний аудит ветеранського законодавства. • Уніфікація порядків надання послуг, статусів, компенсацій. 	Мін'юст, Мінветеранів, ВРУ, Мінсоцполітики	<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення нормативних колізій на 40%. • Зменшення часу отримання послуг на 30%. 	Підвищення юридичної визначеності, прозорість правозастосування, усунення дублювання норм.
3. Цифрові механізми	<ul style="list-style-type: none"> • Єдиний державний реєстр ветеранів війни. • Цифровий профіль ветерана (інтероперабельність даних). • Платформа «Ветеран»: 	Мінветеранів, МОЗ, Мінсоцполітики, МВС, Пенсійний фонд, Мінцифра	<ul style="list-style-type: none"> • 90% звернень обробляються автоматизовано. • Зменшення тривалості процедур на 40%. 	Скорочення бюрократії, прозорість доступу до сервісів, зменшення

	електронні послуги, персональні плани, заяви, статуси, медичні записи. • Електронна МСЕК, AI-аудит рішень, цифрові соціальні послуги.			корупційних ризиків.
4. Інституційно-організаційні механізми	• Формування мережі «Ветеранських просторів» у громадах. • Створення центрів психічного здоров'я та професійної реінтеграції. • Утворення мобільних мультидисциплінарних команд. • Впровадження інституту кейс-менеджменту.	Громади, ОВА, Мінветеранів, МОЗ	• 100% громад мають локальні програми підтримки. • 90% ветеранів забезпечено персональним супроводом.	Розширення доступності, усунення регіональних диспропорцій, персоніфікований підхід.
5. Кадрові механізми	• Національна школа підготовки кейс-менеджерів. • Стандарти професійної підготовки психологів, реабілітологів, соціальних працівників. • Впровадження програм підвищення кваліфікації за міжнародними методиками (CBT, EMDR).	Мінветеранів, МОН, МОЗ, служби зайнятості	• Щорічна підготовка 5 000+ фахівців. • Зростання рівня задоволеності ветеранів сервісами до 80%.	Підвищення якості послуг, професіоналізація сектору, розвиток інституційної компетентності.
6. Фінансово-економічні механізми	• Створення Державного фонду реінтеграції ветеранів. • Перехід до проектно-цільового бюджетування. • Податкові стимули роботодавцям. •	Мінфін, Мінекономіки, Мінветеранів, міжнародні організації	• Зростання фінансування ветеранських програм на 30%. • 5 000 нових ветеранських бізнесів до 2027 р.	Економічна автономія ветеранів, стійкість фінансового забезпечення політики.
7. Партнерські механізми	• Мережа співпраці з ГО, волонтерами, міжнародними фондами, бізнесом. •	ГО, волонтерські організації, міжнародні	• Розширення спектра послуг на 25%. • 100+ спільних	Інноваційність сервісів, підвищення стійкості системи,

	Спільні програми реабілітації, освіти, працевлаштування. • Грантові, благодійні та технічні проекти.	партнери, бізнес-асоціації	проектів щорічно.	суспільна включеність.
--	--	----------------------------	-------------------	------------------------